

รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขตลุ่มน้ำแม่แตง An Ecotourism Model for Mae Taeng River

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชูลิทธิ์ ชูชาติ หัวหน้าโครงการวิจัย
อาจารย์วรพล วัฒนเหลืองอรุณ
อาจารย์ชัตติยา กลัญทกะปกรณ์
อาจารย์กัญญาภักดิ์ ยามาโมโต้
อาจารย์นันทิยา ตันตราสีป
อาจารย์กริช สอิ่งทอง
อาจารย์มณวิภา ยาเจริญ
นางสาวประภาศิริ ศรีภมร
และ
นักศึกษาวิชาเอกอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
ชาวบ้านสบก้าย เมืองก๊ิด ทุ่งยี่วะ
โป่งแง้น และป่าข้าวหลาม

ทุนสนับสนุนการวิจัย โดย
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขตลุ่มน้ำแม่แตง An Ecotourism Model for Mae Taeng River

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชูลิทธิ	ชูชาติ หัวหน้าโครงการวิจัย
อาจารย์วรพล	วัฒนเหลียงอรุณ
อาจารย์ขัตติยา	กัญญทกะปกรณ์
อาจารย์กัญญาภัค	ยามาโมโต้
อาจารย์นันทิยา	ตันตราสืบ
อาจารย์กริช	สอิ่งทอง
อาจารย์มณวิภา	ยาเจริญ
นางสาวประภาศิริ	ศรีภมร

และ

นักศึกษาวิชาเอกอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
ชาวบ้านสบถ้าย เมืองก๊ิด ทุ่งยั้งะ โป่งแง่น และป่าข้าวหลาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ทุนวิจัยสนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา

ประจำปี 2548

กระทรวงศึกษาธิการ

ผู้จัดพิมพ์ : โปรแกรมวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
202 ถนนช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300
ร่วมกับ โครงการวิจัยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนลุ่มน้ำแม่แตง
199/228 บ้านสวนนนตรี ซอย 7 ถนนเชียงใหม่-พร้าว
ตำบลหนองจ่อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ 50210

จัดพิมพ์ : 300 เล่ม
: พ.ศ. 2549

ราคา : 180 บาท

กิตติกรรมประกาศ

ตลอดระยะเวลา 1 ปีในการทำวิจัยหรือจากประสบการณ์เดิมที่ยาวนานกว่านั้น ข้าพเจ้าในฐานะของหัวหน้าโครงการวิจัย และผู้เขียนรายงานการวิจัยได้ “บุกป่า ฝ่าดง ขึ้นเขา ลงห้วย ล่องแพ” และใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านเป็นบางโอกาสเพื่อเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ ข้อมูลการวิจัย โดยใช้วิธีการสังเกต และสัมภาษณ์ข้อมูลด้วยตนเองให้มากที่สุด

ความสำเร็จของงานวิจัยครั้งนี้ เกิดขึ้นจากความมีน้ำใจของชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถยกตัวอย่างได้เพียงบางคนภายใต้ข้อจำกัดของการเขียน ผู้วิจัยขอขอบคุณ กำนัน ประสิทธิ์ อินตะ กำนันตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ใหญ่ จำรัส สิทธิชัย บ้านสบถ้าย ผู้ใหญ่คะสะ ตีลุ ผู้ใหญ่มานะ คอโมแฮ บ้านป่าข้าวหลาม หัวหน้าหมู่บ้านโมสิ พงษ์พัฒนาเกียรติ บ้านโป่งแงน จ.ส.ต.วิวัฒน์ ชูเลื่อน หัวหน้าตำรวจบ้านสบถ้าย นายคำ ขอดเรือนแก้ว นายอคุลย์ ชื่นสุวรรณ เจ้าของธุรกิจเรือนแรม และการล่องแพ บ้านสบถ้าย นางกะบือ ตีลุ เจ้าของเรือนแรมบ้านป่าข้าวหลาม เจ้าของเรือนแรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้พึ่งพิงอาศัย ทั้งด้านอาหารการกินและข้อมูลทางวิชาการ ขอขอบคุณ คุณสายชล พฤษณันท์ อดีตสมาชิกสภาจังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่แตง ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนหนึ่งใน การวิจัยเรื่องนี้

สำหรับผู้รู้ของชาวบ้านผู้มีประสบการณ์ในการเดินป่าเพื่อติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยน สินค้า ระหว่างบ้านเมืองก๊ิด บ้านเมืองคอง และบ้านเวียงแหง ตลอดจนเมืองอื่น ๆ ผู้วิจัยต้อง ขอขอบคุณ นายเมฆ สุ่มเงิน (อายุ 72 ปี) บ้านเมืองก๊ิด เจ้าของสุภานิต “ตกก่อนเป็นขุน ตกกลุณ เป็นไพร่” และ “หน่อแทงดิน หินแทงราก” ซึ่งให้ข้อมูลอย่างละเอียด เกี่ยวกับเส้นทาง โบราณ จากเมืองก๊ิด ถึงชายแดนพม่า และอีกคนหนึ่งจำนวนมากในจำนวนหลาย ๆ คน ซึ่งมีประสบการณ์ ตรง คือ พ่อคำว้าวต่าง นายคำ เชื้อพูน (อายุ 81 ปี) บ้านเมืองก๊ิด ให้เส้นทางละเอียด เกี่ยวกับการเดินทางระหว่างเมืองก๊ิด ถึงเชียงใหม่และเมืองใกล้เคียง ผู้อาวุโสทั้งสองท่านและคนอื่น ๆ ผู้มีประสบการณ์ตรง จำนวนไม่น้อยกว่า 50 คน ที่ไม่ได้กล่าวนาม คือ ผู้ให้ข้อมูล ประวัติศาสตร์ประชาชนและมีส่วนร่วมสำคัญในกระบวนการวิจัย

ขอขอบคุณ อาจารย์วรพล วัฒนเหลื่องอรุณ อาจารย์ชัตติยา กลัญทกะปกรณ อาจารย์กัญญาภัก ขามาโมโต อาจารย์กรีช สอิ่งทอง อาจารย์นันทยา ดันตราสืบ และ นักศึกษาโปรแกรมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทุก ๆ คน ที่ร่วมเดินทางเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ ข้อมูลร่วมกับชาวบ้าน

ในระดับสถาบันขอขอบคุณ ผศ.เรืองเดช วงศ์หล้า อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ อาจารย์พิชัย วรรณกุลสุนทร คณบดีมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาจารย์บพิตร โกมลตรี รองอธิการบดี อาจารย์ประคอง ฤกษ์วันเพ็ญ รศ.สนิท สัตตโยภาส ฯลฯ ที่ให้การ สนับสนุนในการวิจัยครั้งนี้

บุคคลผู้อยู่เบื้องหลังงานวิจัยที่สำคัญ คือ คุณวรรณเพ็ญ ชูชาติ เธอมีส่วนช่วยใน การเก็บข้อมูลร่วมกับข้าพเจ้าบางโอกาสและเป็นกำลังใจที่ดียิ่ง ตลอดระยะเวลา 30 ปี ที่ทำงาน วิชาการและงานวิจัยทั้งเรื่องนี้และเรื่องอื่น ๆ ที่ผ่านมา

ขอขอบคุณ คุณประภาศิริ ศรีภมร และ คุณจักรพันธ์ อารีย์วงศ์ (ร้านคลับเอ งานพิมพ์ ทางออกประตูหลังของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่) ที่ร่วมกันจัดพิมพ์ ตรวจสอบ เข้ารูปเล่ม จนเสร็จสิ้นกระบวนการ

ขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับ สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้สนับสนุนเงินงบประมาณในการวิจัย จำนวน 50,000 บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน) และ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สมทบอีก 10,000 บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน)

(นายชวลิต ชูชาติ)

4 กรกฎาคม 2548

คำนำ

นับตั้งแต่งานวิจัย รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขตลุ่มน้ำแม่แตงได้เสร็จบริบูรณ์ในเดือนกรกฎาคม 2548 ข้าพเจ้ายังได้ศึกษาเรื่องนี้เพิ่มเติมเพื่อขยายขอบเขตของเนื้อหาเข้าสู่อำเภอเชียงดาว อำเภอเวียงแหง หรือตลอดแม่น้ำแม่แตงทั้งสายน้ำ

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่เสร็จเรียบร้อยแล้วก็ควรพิมพ์เผยแพร่ ข้าพเจ้าและคณะผู้วิจัยจึงใช้งบประมาณส่วนตัวจัดพิมพ์จำนวน 200 เล่ม เพื่อเผยแพร่แก่ผู้ที่สนใจ และถ้ามีรายงานได้จากการจัดจำหน่ายบ้าง ข้าพเจ้าก็จะนำงบประมาณส่วนนี้วิจัยในโครงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเขตลุ่มน้ำแม่แตง ทั้ง 3 อำเภอ (อำเภอแม่แตง อำเภอเชียงดาว และอำเภอเวียงแหง) ต่อไป

อนึ่งถ้าหน่วยงานใดเห็นความสำคัญและต้องการสนับสนุน ข้าพเจ้าและคณะผู้วิจัยก็ยินดีรับข้อเสนอ ขอขอบพระคุณล่วงหน้าอย่างยิ่ง

(นายชูลิทธิ ชูชาติ)

หัวหน้าโครงการวิจัยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนลุ่มน้ำแม่แตง

ข้าราชการบำนาญมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

14 เม.ย. 2549

สถานที่ติดต่อ

ชูลิทธิ ชูชาติ โครงการวิจัยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนลุ่มน้ำแม่แตง 199/228 บ้านสวนนนทรีย์ ซอย 7 ถนนเชียงใหม่-พร้าว อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ 50210 โทรศัพท์ 053-240613 ; (09) 7006150 โทรสาร 053-240613

หัวข้อวิจัย	: รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง	
คณะกรรมการวิจัย	: ผศ.ชูสิทธิ์ ชูชาติ	หัวหน้าโครงการและผู้เขียนรายงานวิจัย
	: อาจารย์วรพล	วัฒนเหลืออรุณ
	: อาจารย์ชัตติยา	กัลญุกะปกรณ์
	: อาจารย์กัญญาภัค	ยามาโมโต้
	: อาจารย์นันทยา	ตันตราสืบ
	: อาจารย์กริช	สอิ่งทอง
	: อาจารย์มณวิภา	ยาเจริญ
	: นางสาวประภาศิริ	ศรีภมร

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อวิจัยภูมิหลังและบริบทของหมู่บ้านสบก้าย ตำบลก๊ิดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยเน้นบ้านสบก้ายเป็นศูนย์กลาง

ขอบเขตของการวิจัย คือ บ้านสบก้ายและหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลหลักจากการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์กลุ่มบุคคล (Focus Group) การวิเคราะห์ข้อมูล (SWOT) ร่วมกับชาวบ้าน และการศึกษาจากเอกสาร

ก่อนเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ ได้ตรวจสอบข้อมูลแบบสามแล้ว ด้านข้อมูล (Examination of Data Triangulation) และวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) พร้อมกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ชุมชนโบราณเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง เคยเป็นถิ่นที่อาศัยของชาวละว้าไม่ต่ำกว่า 500 ปีมาแล้ว บ้านเมืองก๊ิด เป็นศูนย์กลางสำคัญเขตลุ่มน้ำแม่แตงตอนล่าง (บ้านสบก้ายขึ้นอยู่กับบ้านเมืองก๊ิด) บ้านเมืองคองเป็นศูนย์กลางของกลุ่มน้ำแม่แตงตอนกลาง และบ้านเวียงแหง เป็น

ศูนย์กลางของกลุ่มแม่น้ำแม่แตงตอนบน ประชาชนได้ติดต่อ แลกเปลี่ยนสินค้า และค้าขายกันมา ตั้งแต่โบราณ

การวิจัยค้นพบว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงใช้เส้นทางลุ่มน้ำแม่แตง ยกกองทัพจากเชียงใหม่ ผ่านเมืองก๊ก เมืองคอง และเวียงแหง เข้าสู่ประเทศพม่าในปี ค.ศ.1605 (พ.ศ.2148)

ประมาณ 100 ปี ล่วงมาแล้ว คนไทยได้อพยพเข้ามาทำนา ทำไร่ ทำป่าไม้ ทำสวน เมียงในเขตบ้านเมืองก๊ก และบ้านสบถ้ำมากขึ้น ต่อมาประมาณ 50 ปีล่วงมาแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วย ละฮู่ อะข่า ม้ง ลีซอ กะเหรี่ยง และเย้า ได้อพยพเข้ามาอยู่ในเขตลุ่มน้ำแม่แตงหลาย ๆ หมู่บ้านเขตตำบลก๊กช้าง ในปัจจุบัน สำหรับชนเผ่าละฮู่ได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขตพื้นที่อื่น ๆ

จากการวิจัยพบว่า ลุ่มน้ำแม่แตง มีความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ระบบนิเวศป่าสองฝั่งแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์ จึงก่อให้เกิดความประทับใจในการท่องเที่ยวแบบเดินป่า และผจญภัย การท่องเที่ยวดังกล่าวแล้วได้ก่อกำเนิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ.1984 (พ.ศ.2527) โดยนักท่องเที่ยวเดินป่าจากบ้านห้วยน้ำดัง หรือ โป่งน้ำร้อนป่าแป๋ ผ่านป่าเข้าสู่บ้านป่าข้าวหลาม แล้วล่องแพตามเส้นทางลำน้ำแม่แตง สิ้นสุดที่หมู่บ้านสบถ้ำ ใช้เวลา 3 วัน 2 คืน หรือ 4 วัน 3 คืน

ผลการวิจัยพบว่า ในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัย ล่องแพจากป่าข้าวหลาม ถึงบ้านสบถ้ำ ประมาณปีละ 530,000 คน มีรายได้เกิดขึ้นประมาณปีละ 847,470,000 บาท หน่วยธุรกิจนอกหมู่บ้านได้รับปีละ 612,680,000 บาท รายได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านในเขตเส้นทางท่องเที่ยวปีละ 234,790,000 บาท หน่วยธุรกิจนอกหมู่บ้านได้รับมากกว่า 2.6 เท่า

ในเวลา 1 ปี ที่บ้านสบถ้ำซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดของการล่องแพไม้ไผ่ มีแพไม้ไผ่ปีละ 5,475 แพ คิดเป็นจำนวนไม้ไผ่ ซึ่งสูญเสียกับการล่องแพ เฉพาะเส้นทาง บ้านป่าข้าวหลาม – บ้านโป่งแ่งน – บ้านสบถ้ำ ประมาณปีละ 87,600 ลำ

เนื่องจากการท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัย ทำให้เกิดปัญหา การทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยว ชาวบ้านสูญเสียผลประโยชน์และขาดรายได้ นักท่องเที่ยวขาดการเรียนรู้ ผลงานวิจัยจึงได้เสนอรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศศึกษาระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อศึกษา ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อศึกษาเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การท่องเที่ยวทั้ง 3

รูปแบบไม่สามารถแยกธรรมชาติออกจากวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ได้ เพราะพื้นที่ซ้ำซ้อนกัน ดังนั้น การท่องเที่ยวทั้ง 3 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง โดยมีบ้านสบก้ายเป็นจุดศูนย์กลางในการเชื่อมโยงเครือข่าย

Title : An Ecotourism Model for the Mae Taeng River Area

The researchers : Assistant Professor Choosit Choochat
 Mr. Worapol Wattanalaungarun
 Miss.Khattiya Kruntakapakorn
 Mrs. Kanyapak Yamamoto
 Mr. Kritch Sa-Ingthong
 Miss.Nanthiya Tantraseub
 Miss.Prapasiri Sripramorn
 Miss.Monwipha Yacharoen

ABSTRACT

The purposes of this research were to study the background and the context of the villages at the Mae Taeng River in order to analyze strengths, weaknesses, opportunities and threats for performing the model of ecotourism.

The scope of the research is focused on Sob Kai village and the other villages which are connected to ecotourism.

The research processing was to collect data by the participant observation, non-participant observation, unstructured interview, documentary studying, focus group and SWOT analysis. Before the presentation of the data by the description analysis the researchers examined the data by data triangulation, methodological triangulation and content analysis.

The results of the research.

The research found that the primitive communities in Ban Muang Gued were Lawas They settled in this area more than 500 years ago Ban Sob Kai in the former time depended on Ban Muang Gued.

Ban Muang Gued, Ban Muang Kong and Ban Wiang Haeng were interrelated by along the way of the Mae Taeng River or by the routes through the jungle.

In 1605, King Naresuan the great's army used this route into Burma for fighting in Thai-Tai, Burmese war.

About 100 years ago, Thai people migrated into this area to make rice fields, cut wood and establish tea garden forest etc. After that about 50 years ago, Lahu, Mong, Aka, Mien, Lesu and Karen migrated in to the other areas along the Mae Taeng River. Lawas escaped the invasion groups to settle in other areas.

Because, the area is fertile with the forest ecosystem, biological diversity cultural diversity and other attractions, allowcentric tourist groups traveled into this area for trekking and adventure. Since 1984, traveling by bamboo-rafting has been taking place, starting at Ban Pha Khaowlam and ending at Ban Sob Kai.

Every year about 530,000 international tourists go bamboo-rafting in this area and generate an annual income of about 847,470,000 Baht. The business sector out of the village gets about 612,650,000 Baht and in the village gets about 234,790,000 Baht. The business sector outside the village gets benefit more than 2.6 times.

Each year 87,600 bamboo stems are used to make rafts for the journey from Ban Pha khaowlam, Ponghan to Ban Sob Kai.

Trekking and adventure tours not only destroy the tourism resources, but also make villagers lose income and benefits and the tourists lack environmental education.

To solve the problem, the research offers 3 forms of ecotourism or sustainable tourism. They are ecotourism aimed at studying the forest ecosystem and the biological diversity, cultural tourism for studying the cultural diversity and thirdly, historical tourism for studying the route of King Naressuan the great's army. The three forms of tourism do not separate nature from culture and history because they are in the same area. Therefore, ecotourism in the Mae Taeng river area included three forms of the sustainable tourism, and Ban Sob Kai is the center for connecting with the other villages in this area.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
คำนำ	ค
บทคัดย่อ.....	ง
สารบัญ.....	ณ
สารบัญภาพประกอบ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
เป้าหมาย.....	6
วัตถุประสงค์.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	7
- ขอบเขตด้านพื้นที่.....	7
- ขอบเขตด้านตัวแปร.....	7
- ขอบเขตด้านเวลา.....	7
วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
- ประเภทและแบบการวิจัย.....	7
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	7
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	8
การรวบรวมข้อมูล.....	8
การตรวจสอบข้อมูล.....	9
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	9
การเสนอข้อมูล.....	9
ข้อจำกัดของการวิจัย.....	9
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	10
นิยามศัพท์.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 2 แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
แนวความคิด.....	12
ทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	12
ผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว.....	15
ศักยภาพในการรองรับ.....	18
การพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	19
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	21
ความหมายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	23
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	26
ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	29
หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	30
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	36
สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	46
บทที่ 3 ภูมิหลังและบริบทหมู่บ้านลุ่มแม่น้ำแม่แตง	48
สภาพลุ่มแม่น้ำแม่แตง.....	48
ทรัพยากรธรรมชาติ.....	48
ความหลากหลายทางชีวภาพ.....	49
ความหลากหลายทางวัฒนธรรม.....	51
การเมืองและความมั่นคง.....	52
การคมนาคมและการสื่อสารในหมู่บ้านเขตป่าลุ่มแม่น้ำแม่แตง.....	52
การท่องเที่ยว.....	53
บ้านสบก้าย.....	54
ที่ตั้ง.....	54
ประวัติความเป็นมา.....	54
ลักษณะทางภูมิประเทศ.....	55
ประชากร.....	58

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
การคมนาคม.....	59
การประกอบอาชีพ.....	60
อาชีพสวนเมือง.....	60
อาชีพปลูกกาแฟอาราบิก้า.....	63
อาชีพการถ่อแพไม้ไผ่ในเขตแม่น้ำแม่แตง.....	63
อาชีพพายแพยาง.....	64
อาชีพแปรรูปไม้ไผ่.....	65
อาชีพประกอบการธุรกิจด้านที่พัก.....	65
อาชีพประกอบธุรกิจร้านอาหาร.....	65
บ้านเมืองก๊ิด.....	67
ประวัตหมู่บ้านเมืองก๊ิด.....	67
ที่ตั้ง.....	69
การคมนาคม.....	74
การสื่อสาร.....	75
การประกอบอาชีพ.....	76
สังคมวัฒนธรรม.....	76
หมู่บ้านอื่นๆ.....	77
บ้านทุ่งยี่วะ.....	79
บ้านห้วยปู่ทอง.....	81
บ้านป่าข้าวหลาม.....	81
ทรัพยากรการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำแม่แตง.....	83
ภูมิทัศน์บ้านเมืองก๊ิด.....	83
วัฒนธรรมบ้านเมืองก๊ิด.....	83
แก่งก๊ิด.....	84
วัดเมืองก๊ิด.....	85
ระบบนิเวศป่าลุ่มแม่น้ำแม่แตง.....	89
กิจกรรมล่องแพในแม่น้ำแม่แตง.....	89
บทสรุป.....	91

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 4 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	94
บทวิเคราะห์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	94
จุดแข็ง.....	94
ทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	95
จุดแข็งด้านชุมชน.....	97
จุดแข็งด้านการขนส่ง.....	97
จุดแข็งในด้านสิ่งแวดล้อมและปัจจัยการผลิต.....	98
จุดแข็งด้านด้านทุนและเงินทุน.....	98
จุดอ่อน.....	99
ระบบการขนส่ง.....	99
ปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต.....	99
วัฒนธรรมของคนในชุมชน.....	100
การตลาด.....	101
การขาดเงินทุน.....	102
ศักยภาพในการรองรับ.....	103
โอกาส.....	103
การขยายตัวของการท่องเที่ยวทั่วโลก.....	104
การขยายตัวของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในประเทศไทย.....	104
นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในเชียงใหม่.....	105
ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศไทย.....	106
อุปสรรค.....	107
นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐบาล.....	107
การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวของภาคเอกชน.....	108
การขาดความรู้และความหลากหลายของผู้มีส่วนได้เสีย.....	111
รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	113
การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศป่า.....	113
การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม.....	114

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
การท่องเที่ยวตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	115
การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว.....	115
เส้นทางบ้านเมืองกีด-สบถ้าย.....	116
เส้นทางสบถ้าย-โป่งแง่น.....	117
เส้นทางสบถ้าย-ป่าข้าวหลาม.....	119
เส้นทางห้วยกุ่มกุ่ม-สบถ้าย.....	120
การกำหนดราคา.....	124
การจัดหาช่องทางการจัดจำหน่าย.....	125
การขายตรง.....	125
การขายผ่านคนกลาง.....	125
การส่งเสริมการตลาด.....	126
การโฆษณา.....	126
การประชาสัมพันธ์.....	126
การขายผ่านบุคคล.....	126
การขายตรง.....	127
การส่งเสริมการขาย.....	127
บทที่ 5 บทสรุป การอภิปราย และข้อเสนอแนะ	129
บทสรุป.....	129
ผลของการวิจัย.....	130
อภิปรายผล.....	134
ข้อเสนอแนะ.....	136
บรรณานุกรม	139
ภาคผนวก	142

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
2.1 องค์ประกอบของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว.....	15
2.2 แผนภูมิแสดงทรัพยากรการท่องเที่ยวและการเกิดความน่าประทับใจ ของทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	18
2.3 แผนภูมิแสดงหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	36
2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	47
3.1 แสดงแผนที่ตั้งของหมู่บ้านสบก้าย.....	56
3.2 แผนที่อาณาเขตของหมู่บ้านเมืองก๊ิดและบ้านสบก้าย.....	73
3.3 แสดงภาพถ่ายของหมู่บ้านเมืองก๊ิด หมู่ที่ 1.....	73
3.4 แผนที่แสดงการตั้งหมู่บ้านป่าข้าวหลาม ทุ่งยั้งะ โป่งแง่น สบก้าย เมืองก๊ิด.....	78
3.5 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านป่าข้าวหลาม.....	80
3.6 แสดงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เปรียบเทียบกับเส้นทางท่องเที่ยวเดินป่า.....	82
3.7 โชนหิน และหินกลีบบัว บริเวณแก่งก๊ิด.....	84
3.8 แสดงเส้นทางการเดินทางของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือแม่ทัพนายกอง และพระเอกาทศรถ.....	88
3.9 แผนที่แสดงแม่น้ำแม่แตงและความสูงของภูมิประเทศ.....	93

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
3.1 ตารางแสดงจำนวนประชากรหมู่ที่ 3 บ้านสบก้าย และหมู่บ้านอื่นๆ ในเขตตำบลเมืองกุด.....	58
3.2 ตารางแสดงระยะเวลาในการล่องแพไม้ไผ่ และ ราคาของแต่ละจุดหมายปลายทาง.....	64
3.3 ตารางแสดงกลุ่มอาชีพบ้านสบก้าย.....	66
4.1 ตารางแสดงการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวแบบเดินป่า.....	110

Title : An Ecotourism Model for the Mae Taeng River Area

The researchers :

Assistant Professor Choosit Choochat

Mr. Worapol Wattanalaungarun

Miss. Khattiya Kruntakapakorn

Mrs. Kanyapak Yamamoto

Mr. Kritch Sa-Ingthong

Miss. Nanthiya Tantraseus

Miss. Prapasiri Sripramorn

Miss. Monwipha Yacharoen

ABSTRACT

The purposes of this research were to study the background and the context of the villages at the Mae Taeng River in order to analyze strengths , weaknesses , opportunities and threats for performing the model of ecotourism.

The scope of the research is focused on Sob Kai village and the other villages which are connected to ecotourism.

The research processing was to collect data by the participant observation , non-participant observation , unstructured interview , documentary studying , focus group and SWOT analysis. Before the presentation of the data by the description analysis the researchers examined the data by data triangulation , methodological triangulation and content analysis.

The results of the research.

The research found that the primitive communities in Ban Muang Gued were Lawas They settled in this area more than 500 years ago Ban Sob Kai in the former time depended on Ban Muang Gued.

Ban Muang Gued , Ban Muang Kong and Ban Wiang Haeng were interrelated by along the way of the Mae Taeng River or by the routes through the jungle.

In 1605, King Naresuan the great's army used this route into Burma for fighting in Thai-Tai, Burmese war.

About 100 years ago, Thai people migrated into this area to make rice fields, cut wood and establish tea garden forest etc. After that about 50 years ago, Lahu, Mong, Aka, Mien, Lesu and Karen migrated in to the other areas along the Mae Taeng River. Lawas escaped the invasion groups to settle in other areas.

Because, the area is fertile with the forest ecosystem, biological diversity cultural diversity and other attractions, allowcentric tourist groups traveled into this area for trekking and adventure. Since 1984, traveling by bamboo-rafting has been taking place, starting at Ban Pha Khaowlam and ending at Ban Sob Kai.

Every year about 530,000 international tourists go bamboo-rafting in this area and generate an annual income of about 847,470,000 Baht. The business sector out of the village gets about 612,650,000 Baht and in the village gets about 234,790,000 Baht. The business sector outside the village gets benefit more than 2.6 times.

Each year 87,600 bamboo stems are used to make rafts for the journey from Ban Pha khaowlam, Ponghan to Ban Sob Kai.

Trekking and adventure tours not only destroy the tourism resources, but also make villagers lose income and benefits and the tourists lack environmental education.

To solve the problem, the research offers 3 forms of ecotourism or sustainable tourism. They are ecotourism aimed at studying the forest ecosystem and the biological diversity, cultural tourism for studying the cultural diversity and thirdly, historical tourism for studying the route of King Naresuan the great's army. The three forms of tourism do not separate nature from culture and history because they are in the same area. Therefore, ecotourism in the Mae Taeng river area included three forms of the sustainable tourism, and Ban Sob Kai is the center for connecting with the other villages in this area.

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization = WTO) ได้ศึกษาค้นพบว่า ประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้มีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เดินทางท่องเที่ยวมากที่สุด ในจำนวน 20 ประเทศ อันดับที่ 1 ได้แก่ประเทศ ฝรั่งเศส อันดับที่ 2 ประเทศ สเปน อันดับที่ 3 ประเทศสหรัฐอเมริกา และอันดับที่ 4 ประเทศ อิตาลี สำหรับประเทศไทย จัดอยู่ในอันดับที่ 20 ของโลก รายได้จากการท่องเที่ยว และจากนักท่องเที่ยวดังกล่าวแล้ว ประเทศไทยจัดอยู่ในอันดับที่ 18 ของโลก (Goeldner, Ritchie and McIntosh, 2000 : 10-11)

จากการที่ประเทศไทย ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของโลกดังกล่าว จึงมีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยแยกตามภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกเรียงตามลำดับดังนี้

1. เอเชียตะวันออก	6,564,664	คน
2. ยุโรป	2,475,319	คน
3. อเมริกา	650,195	คน
4. เอเชียใต้	391,371	คน
5. โอเชียเนีย	427,014	คน
6. ตะวันออกกลาง	274,878	คน
7. แอฟริกา	89,535	คน

จำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ในประเทศไทย ปี ค.ศ.2004 (พ.ศ.2547) จำนวน 12 ล้านคน ค.ศ.2005 (พ.ศ.2548) จำนวน 13.38 ล้านคน และในปี ค.ศ.2008 มีจำนวน 20 ล้านคน มีรายได้ประมาณ 788,993 ล้านบาท (ททท. เอกสารสถิตินักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ)

แหล่งท่องเที่ยวหลักในประเทศไทย ซึ่งนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เดินทางท่องเที่ยวมาก ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ภูเก็ต พัทยา เชียงใหม่ กาญจนบุรี สุราษฎร์ธานี ฯลฯ สำหรับเชียงใหม่ ในปี ค.ศ.2003 (พ.ศ.2546) มีนักท่องเที่ยว จำนวน 3,146,194 คน แบ่งเป็น

นักท่องเที่ยวชาวไทย 1,714,843 คน และนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ 1,431,351 คน รายได้ทั้งหมด 36,445.69 ล้านบาท (ททท .ภาคเหนือเขต 1, 2546)

การเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย ในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนมากจะเป็นการเดินทางแบบชมเมือง โบราณสถาน และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สะดวกสบาย ใกล้ตัวเมือง (Sight Seeing Tour) หรือบางครั้งมีการท่องเที่ยว โดยยานพาหนะ รถยนต์ เชื่อมต่อระหว่าง จังหวัดต่อจังหวัด ในเขตภาคเหนือ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศนอกจากมีพฤติกรรมการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับคนไทยแล้ว อีกส่วนหนึ่งยังนิยมการท่องเที่ยวแบบเดินป่า (Trekking Tour) หรือการท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Soft Adventure Tour) กลุ่มนักท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัยอย่างง่าย ๆ ส่วนมากจะเป็นกลุ่มภูมิภาค ยุโรป โอเชียเนีย (ออสเตรเลีย - นิวซีแลนด์) ในปัจจุบันมีกลุ่ม อเมริกา และ เอเชียตะวันออกบางชาติ ได้แก่ ญี่ปุ่น และเกาหลี เริ่มเดินทางท่องเที่ยวแบบเดินป่ามากขึ้นกว่าเดิม

สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวหลัก 10 อันดับ ของประเทศไทย ซึ่งไม่นิยมท่องเที่ยวแบบเดินป่า และผจญภัย ได้แก่ มาเลเซีย จีน เกาหลี สิงคโปร์ ใต้หวัน ฮองกง รวม 6 ประเทศ และอีก 4 ประเทศ นิยมการท่องเที่ยวแบบเดินป่า และผจญภัย ได้แก่ อังกฤษ เยอรมนี อเมริกา และ ญี่ปุ่น

นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศซึ่งนิยมการท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัย นอกเหนือจาก 4 ประเทศ ในกลุ่มนักท่องเที่ยวหลัก 10 ประเทศ แล้วยังมีประเทศอื่นๆ เช่น ฝรั่งเศส สวีเดน อิตาลี เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ สเปน แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ประเทศดังกล่าว เดินทางท่องเที่ยวแบบเดินป่า และผจญภัย มากกว่า นักท่องเที่ยวอเมริกัน ซึ่งนิยมท่องเที่ยวในเมือง หรือ แหล่งท่องเที่ยวรอบเมืองที่สะดวกสบาย

การท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัยในภาคเหนือ เริ่มเกิดขึ้นประปรายประมาณ ค.ศ.1960 (พ.ศ.2503) ทั้งนี้เพราะมีการคมนาคมทางรถไฟ รถยนต์ และทางอากาศ เชื่อมต่อระหว่าง กรุงเทพฯ กับเชียงใหม่ ประมาณปี ค.ศ. 1970 (พ.ศ.2513) เส้นทางท่องเที่ยวเดินป่า สาย เชียงใหม่ – ท่าตอน – เชียงราย จัดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวแบบเดินป่าสายสำคัญแต่นักท่องเที่ยวมีน้อย

การท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัยเริ่มกระจายสู่หลายเส้นทางและแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ประมาณ ค.ศ.1980 (พ.ศ.2523) ทั้งนี้เพราะมีการพัฒนาเส้นทางรถยนต์เพิ่มเติม เชื่อมระหว่างจังหวัดเชียงใหม่ กับจังหวัดใกล้เคียง และอำเภอต่างๆของจังหวัดเชียงใหม่ เช่น เส้นทาง เชียงใหม่-เวียงป่าเป้า - เชียงราย เส้นทาง เชียงใหม่ – แม่มาลัย – ปาย แม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ยัง

ได้พัฒนาเส้นทางรถยนต์ เชื่อมระหว่าง เชียงใหม่ กับ อำเภอในเขตภูเขา เช่น อำเภอแม่แจ่ม อำเภออมก๋อย อำเภอพร้าว อำเภอแม่วาง เป็นต้น

การพัฒนาเส้นทางดังกล่าว ทำให้การเดินทางท่องเที่ยว จากจังหวัด สู่อำเภอ แล้วเดินทาง เข้าสู่หมู่บ้านในเขตป่า ซึ่งไม่มีถนน ไฟฟ้า และสาธารณูปโภคต่างๆ สะดวกขึ้น การเดินทางใช้วิธีการเดินเท้า ผ่านป่าและภูเขา จี๋ซ้างและล่องแพ

สิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัย คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภูเขาและทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ระบบนิเวศป่า ถ้ำ น้ำตก แก่ง แม่น้ำ ลำธาร และทรัพยากรชีวภาพ ได้แก่ พืชและสัตว์

กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัยในภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน และตาก ทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยและผู้ประกอบการ เป็นอย่างมาก เฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวทุกประเภททั้งหมด 36,445.69 ล้านบาท แต่ไม่ได้จัดแยกประเภทว่า การท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัยก่อให้เกิดรายได้จำนวนเท่าไร

ในปัจจุบันมีเส้นทางกรท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัย ซึ่งมีเชียงใหม่เป็น ศูนย์กลางหลายเส้นทาง แต่เส้นทางที่สำคัญมีดังนี้

1. เส้นทางเชียงใหม่ – ท่าตอน – เชียงราย
2. เส้นทางเชียงใหม่ – แม่มาลัย – ปาย
3. เส้นทางเชียงใหม่ – แม่สะเรียง – ขุนยวม – แม่ฮ่องสอน
4. เส้นทางเชียงใหม่ – เชียงดาว – เวียงแหง
5. เส้นทางเชียงใหม่ – พร้า
6. เส้นทางเชียงใหม่ – แม่แจ่ม
7. เส้นทางเชียงใหม่ – จอมทอง
8. เส้นทางเชียงใหม่ – แม่วาง
9. เส้นทางเชียงใหม่ – แม่แตง

นอกจากนี้ยังมีเส้นทางย่อย ๆ เชื่อมระหว่างเชียงใหม่กับอำเภอต่างๆ แล้วแยกจาก อำเภอผ่านป่าเข้าสู่หมู่บ้านและแหล่งท่องเที่ยว

ตำบลกีดซ้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ 306.25 ตารางกิโลเมตร ประชากรประกอบด้วย คนไทยในเขตพื้นที่สูง เช่น กะเหรี่ยง อีโก้ ลีซอ มูเซอ และม้ง อาศัยใน

เขตพื้นที่สูง ตั้งแต่ 700-1,600 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลเป็นตำบลที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยวแบบเดินป่าในเส้นทาง เชียงใหม่ – แม่แตง ทั้งนี้เพราะโครงสร้างของระบบนิเวศ ในเขตตำบลก๊ิดช้าง ซึ่งติดต่อกับตำบลอื่นๆ ในเขตอำเภอแม่แตง อำเภอเชียงดาว และแมริม ลักษณะเป็นพื้นที่สูง ประกอบด้วยภูเขา ดังกล่าวแล้ว จึงก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity) และความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ตำบลก๊ิดช้าง มีลำน้ำแม่แตง ซึ่งมีต้นน้ำจากอำเภอเวียงแหงไหลผ่านอำเภอเชียงดาว อำเภอแม่แตง แม่น้ำสายนี้ก่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบล่องแพ ผ่านแก่งต่าง ๆ มาตั้งแต่ ค.ศ.1983 (พ.ศ.2526)

สภาพปัญหาของกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัยเกือบทุกเส้นทางจากการศึกษาเอกสารและการสำรวจเบื้องต้นของคณะผู้ทำวิจัยสามารถสรุปประเด็นปัญหาได้ 3 ประการดังนี้

1. ขาดการวางแผนร่วมกับชุมชน
2. ขาดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา
3. ละเลยในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ประการที่ 1 ขาดการวางแผนร่วมกับชุมชน หน่วยธุรกิจนำเที่ยว ส่วนมากได้เข้ามาสำรวจเส้นทางท่องเที่ยว ที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าประทับใจ และก่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สนุกสนาน ดังนั้น เส้นทางท่องเที่ยว จึงประกอบไปด้วย การเดินป่า จีซ้าง เข้าสู่หมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ที่ขาดสาธารณูปโภค ถ้าสามารถจัดกิจกรรมล่องแพ และชมธรรมชาติ เช่น ถ้ำ น้ำตก หรือแหล่งท่องเที่ยวที่น่าประทับใจอื่นๆ ก็จะสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น

การกำหนดเส้นทางโดยกลุ่มผู้ประกอบการนำเที่ยว ทำให้ชาวบ้านขาดรายได้จากการท่องเที่ยว ชาวบ้านอาจมีรายได้บ้าง เฉพาะค่าที่พัก คี้นละ 20 บาท ต่อนักท่องเที่ยว 1 คน ค่าล่องแพครั้งละ 200 บาท ค่าลูกหาบ วันละ 100-150 บาท ค่าจีซ้างเชือกละ 300 บาท

ในการจัดการท่องเที่ยวแบบเดินป่า 3 วัน 2 คี้น นักท่องเที่ยว 10 คน จ่ายค่าบริการนำเที่ยว คนละ 1,000 บาท ต่อ 1 วัน รวมเวลา 3 วัน จำนวนนักท่องเที่ยว 10 คน เป็นเงิน 30,000 บาท แบ่งรายจ่ายออกเป็นค่าที่พักคี้นละ 20 บาท จำนวน 2 คี้น เป็นเงิน 400 บาท ค่าล่องแพ 200 บาท ค่าลูกหาบ 300 บาท ค่าจีซ้าง 1,500 บาท รวมทั้งหมด 2,400 บาท

จากรายรับทั้งหมด 30,000 บาท ตกเป็นรายได้ ของชาวบ้าน 2,400 บาท คิดเป็นร้อยละ 7.9 ถ้าไม่จัดกิจกรรมจีซ้าง รายได้จะเกิดขึ้นกับชาวบ้าน เพียงร้อยละ 2.9

สำหรับผู้ประกอบการท่องเที่ยวแบบเดินป่า และผจญภัย จะคิดกำไรสุทธิ ประมาณร้อยละ 15-20 (การสำรวจของคณะผู้วิจัย)

ลักษณะการวางแผนร่วมกับชาวบ้าน ทำให้ผู้ประกอบการและชาวบ้านสามารถวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน หาวิธีการเสริมจุดแข็ง และขยายโอกาส ช่วยกันขจัดจุดอ่อนและอุปสรรค การปฏิบัติงานดังกล่าวแล้ว นอกจากช่วยสร้างกิจกรรมใหม่ๆ ในการเสริมรายได้ให้เกิดขึ้นกับชาวบ้าน และผู้ประกอบการแล้ว กิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว และส่งผล กระทบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ประการที่ 2 ขาดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาการท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัย นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้มากเท่าที่ควร ในเรื่อง ระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั่วๆไปที่องค์ความรู้เป็นต้นทุนเดิมอย่างเห็นได้ชัดเจน ในทรัพยากรการท่องเที่ยว แต่มัคคุเทศก์ เน้นความตื่นเต้นมากเกินไป

วิธีการแก้ไข ต้องจัดอบรมสร้างองค์ความรู้ใหม่ และเปลี่ยนระบบความคิดแก่เจ้าของธุรกิจ มัคคุเทศก์หรือผู้มีส่วนได้เสียในการประกอบธุรกิจดังกล่าว ให้ยึดหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

ประการที่ 3 การละเลยการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ได้รับการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบหลายด้าน ทั้งนโยบายการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี มิใช่การเปลี่ยนแปลงมาจากการท่องเที่ยวเพียงด้านเดียว อย่างไรก็ตาม ความน่าประทับใจของการท่องเที่ยวอย่างหนึ่งเกิดจาก ธรรมชาติและ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น แตกต่างจากธรรมชาติและวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว มิได้ส่งผลดีโดยตรง น่าจะตกแก่ชุมชนในท้องถิ่น และระบบนิเวศของชุมชน โดยส่วนรวมนักท่องเที่ยวน่าจะเป็นผลทางอ้อม

สภาพปัญหาของการท่องเที่ยวแบบเดินป่าและการท่องเที่ยวแบบผจญภัย มีลักษณะคล้าย ๆ กัน เกือบทุกเส้นทางในภาคเหนือของประเทศไทย เส้นทางท่องเที่ยวแบบเดินป่า และแบบผจญภัยลุ่มแม่น้ำแม่แตง ซึ่งเป็นเส้นทางที่นิยมมากที่สุด ในจังหวัดเชียงใหม่ น่าจะเป็นตัวอย่างการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แต่เนื่องจากลุ่มแม่น้ำแม่แตง ภูมิประเทศประกอบด้วยระบบนิเวศป่าและภูเขา การคมนาคมไม่สะดวก มีแนวขอบเขตของพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำ ตั้งแต่อำเภอเวียงแหง อำเภอเชียงดาว และอำเภอแม่แตง ระยะทางประมาณ 135 กิโลเมตร สองฝั่งแม่น้ำ ประกอบด้วย ป่าไม้ และภูเขา ทรัพยากรชีวภาพอุดมสมบูรณ์ ในแม่น้ำ มีเกาะแก่ง

โชคหิน และหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งอยู่ห่างไกลกันมาก ขาดถนนรถยนต์ติดต่อระหว่างหมู่บ้านริมแม่น้ำ

จากสภาพของแม่น้ำแม่แตงดังกล่าวแล้ว ถึงแม้ว่าคณะผู้วิจัยต้องการศึกษาและสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตลอดสายน้ำ แต่เนื่องจากมีอุปสรรคหลายประการ จึงขอเสนอแนวทางวิจัยเพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่หมู่บ้านสบก้าย ตำบลเมืองกืด อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เหตุผลที่ศึกษากลุ่มตัวอย่าง เนื่องจาก

ประการที่ 1 บ้านสบก้าย เป็นชุมชนโบราณตั้งอยู่บริเวณหุบเขา ซึ่งมีแม่น้ำแม่แตงไหลผ่าน มีความสัมพันธ์กับชนชาติลื้อ และเส้นทางเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยใช้เส้นทางแม่น้ำแม่แตง

ประการที่ 2 บ้านสบก้ายในปัจจุบันได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเดินป่า จี่ซ้าง ล่องแพ ในเขตรบบนิเวศป่าลุ่มแม่น้ำแม่แตง ซึ่งประกอบด้วยภูเขา ป่าไม้ และกลุ่มชาติพันธุ์

ประการที่ 3 กิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าว ส่งผลเสีย 3 ประการ คือ

- 3.1 ขาดการวางแผนร่วมกับชุมชน ทำให้ชุมชนขาดการมีส่วนร่วมและขาดรายได้
- 3.2 ขาดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรื่อง ระบบนิเวศป่า และวัฒนธรรม
- 3.3 ละเลยการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ดังนั้นการร่วมมือกับชาวบ้านสบก้าย เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

เป้าหมาย

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติ และบริบทของหมู่บ้านสบก้ายและหมู่บ้านใกล้เคียง
2. เพื่อวิเคราะห์ (SWOT) แนวทางเพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตงโดยมีบ้านสบก้ายเป็นศูนย์กลาง
3. เพื่อจัดสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้เขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง โดยเริ่มต้นที่บ้านสบก้าย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ บ้านสบก่าย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านใกล้เคียง ในเขตตำบลกีดช้าง ในเขตรัศมีประมาณ ไม่เกิน 20 กิโลเมตร

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรอิสระ การจัดกิจกรรมและกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ลุ่มแม่น้ำแม่แตง บ้านสบก่าย โดยใช้ต้นทุนทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ความคิดของชาวบ้าน และคณะผู้วิจัย

ตัวแปรตาม กิจกรรมและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกิดขึ้นจากต้นทุนธรรมชาติ วัฒนธรรม ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง บ้านสบก่าย

2. ขอบเขตด้านเวลา ระยะเวลาในการวิจัย 12 เดือน เริ่มตั้งแต่ เดือนกันยายน

2547 – สิงหาคม 2548

วิธีดำเนินการวิจัย

ประเภทและแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้กระบวนการวิจัยในรูปแบบ Action Research คือกระบวนการวิจัยโดยใช้ชาวบ้านร่วมวางแผน (Plan) ร่วมลงมือกระทำ (Do) ตรวจสอบ (Check) และปรับปรุงแก้ไขกระทำใหม่ (Act) นอกจากชาวบ้านแล้ว ต้องปรึกษากับผู้มีส่วนได้เสียและดึงผู้มีส่วนได้เสียเข้าร่วมกระบวนการ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ประชาชนในบ้านสบก่ายและหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้มีส่วนได้เสียทั้งภาครัฐบาลและเอกชน

กลุ่มตัวอย่าง การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้มีส่วนได้เสียกับการท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัย จำนวน 75 คน แบ่งเป็น

ชาวบ้านซึ่งเกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยว	20 คน
ชาวบ้านซึ่งไม่เกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยว	20 คน

เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน	
ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ	5 คน
ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว	10 คน
ผู้ทรงภูมิปัญญาและชาวบ้านอาวุโส	20 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. แบบบันทึกการประชุม
2. แบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ
3. แบบการสังเกต
4. แบบสำรวจภาคสนาม
5. แบบประเมินผลที่เกิดจากตัวแปรตาม

การรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้

1. จากเอกสารของราชการ วารสาร หนังสือพิมพ์ ตำรา ฯลฯ
2. การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มตัวอย่างอย่างน้อย 60 คน
3. การสังเกต คณะผู้วิจัยเข้าไปพักอาศัย วางแผนร่วมกระทำกิจกรรมเพื่อวิเคราะห์และกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวร่วมกับชาวบ้าน พฤติกรรมการตอบสนองจากชาวบ้าน และประสบการณ์จริงที่คณะผู้วิจัยได้รับ จะจดบันทึกไว้เพื่อประกอบการวิจัย
4. การสำรวจภาคสนาม คือ การออกสำรวจพื้นที่จริงหลาย ๆ ครั้ง
5. การวิเคราะห์ (SWOT) ศักยภาพของชุมชน ทรัพยากรการท่องเที่ยว และบริบทอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในเขตชุมชน ลุ่มแม่น้ำแม่แตง

วิธีการวิเคราะห์ กระทำได้โดยการประชุมชาวบ้าน การประชุมกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (Focus Group) เพื่อพิจารณาจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) ที่เกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว วิถีชีวิตชุมชนและบริบทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ในการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยต้องพิจารณาข้อเสนอแนะของชาวบ้านให้สอดคล้องกับแนวคิดในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การตรวจสอบข้อมูล

การนำข้อมูลทั้งหมด ตรวจสอบโดยการวัดความถี่เพื่อหาความถูกต้อง เช่น การสอบถามบุคคลหลายคน หลายฝ่าย ในคำถามเดียวกัน สอบถามบุคคลในคำถามเดียวกันหลายคนแต่แตกต่างกันเรื่องอาชีพ การสังเกตในพื้นที่เดียวกันหลายๆ ครั้ง ทั้งเวลาเดียวกันและต่างเวลา

การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เช่น ตรวจสอบจากสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาจากเอกสาร ว่าข้อมูลตรงกันหรือไม่ ข้อมูลใดน่าเชื่อถือได้มากกว่ากัน เพราะเหตุใด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล จะกระทำพร้อม ๆ กัน และบันทึกผลที่เกิดขึ้น ผลที่เกิดขึ้นต้องมีการตรวจสอบกับแนวคิด ทฤษฎี การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ว่าสอดคล้องกันหรือไม่ ถ้าไม่สอดคล้องมีปัญหาอุปสรรคอย่างไร ในขณะที่ปฏิบัติงานวิจัย สามารถร่วมกันกำหนดแนวทางและกระทำให้สอดคล้องได้หรือไม่

การวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากวิเคราะห์เนื้อหาจากผลการรวบรวมข้อมูลแล้ว ต้องนำแนวคิด ทฤษฎี มาตีความของข้อมูล และวิเคราะห์ประกอบด้วย

การเสนอข้อมูล

การเสนอข้อมูล จะเสนอข้อมูลในลักษณะการสังเคราะห์รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่ามีลักษณะอย่างไร เกิดปัญหาอุปสรรคและวิธีการแก้ไขอย่างไร ผลดีที่เกิดขึ้นมีอะไรบ้าง และสามารถเป็นตัวอย่างแก่หมู่บ้านอื่นๆ ได้

การเขียนรายงานการวิจัย มีลักษณะเป็นการพรรณนาวิเคราะห์ มีรูปภาพ แผนภูมิ ตาราง ฯลฯ ประกอบการพรรณนาวิเคราะห์โดยยึดแนวคิด ทฤษฎี ประสานกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการรวบรวมข้อมูล

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ ได้ศึกษาข้อมูลเป็นเวลา 1 ปี ตั้งแต่เดือนกันยายน 2547 – สิงหาคม 2548 โดยวิธีการหลัก คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการประชุมปรึกษาชาวบ้านตำบลบางตุลาคาล เช่น ฤดูฝน มีอุปสรรคในการเดินทาง เนื่องจากขาดการคมนาคม แต่ได้แก้ปัญหาโดยให้แก่นำชาวบ้านเป็นผู้เก็บข้อมูล

นอกจากนี้ ระเบียบการปฏิบัติงานวิจัย โดยการใช้จ่ายงบประมาณตามหมวดต่าง ๆ ก็เป็นอุปสรรคที่สำคัญ การวิจัยที่ดีควรใช้จ่ายงบประมาณแบบ “เหมาจ่าย”

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผลจากการวิเคราะห์ การกำหนดกิจกรรมและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกิดขึ้นจากแนวความคิดของชาวบ้านหรือกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผ่านกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากคณบดีวิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เส้นทางการท่องเที่ยวที่กำหนดขึ้นทุกเส้นทางคณะผู้วิจัยได้ทดลองเดินทาง แล้ววิเคราะห์ตรวจสอบก่อนเสนอในรายงานการวิจัย

นิยามศัพท์

รูปแบบ (Forms) รูปแบบ หมายถึง ลักษณะของกิจกรรม เส้นทางการท่องเที่ยวหรือชุดการท่องเที่ยว ที่จัดสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง หมายถึง การท่องเที่ยวที่เน้นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อเสนอขายแก่นักท่องเที่ยว แต่ถ้าบริเวณพื้นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมก็จะเน้นควบคู่กับธรรมชาติด้วย สำหรับขอบเขตของพื้นที่ เน้นหมู่บ้านสภากายเป็นศูนย์กลางแล้วเชื่อมโยงสู่หมู่บ้านอื่น ๆ ในเขตแม่น้ำแม่แตง การจัดกิจกรรมในการท่องเที่ยว เน้นการมีส่วนร่วมและผลประโยชน์ของชุมชนควบคู่ไปด้วย แต่ต้องประสานผลประโยชน์กับชุมชนภายนอก องค์กรภาคเอกชนและภาครัฐบาล

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และจะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง กิจกรรมและรูปแบบของการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อมพัฒนาไปด้วยกันแบบองค์รวมและกลมกลืน

การท่องเที่ยวดังกล่าวแล้วต้องกระทบต่อระบบนิเวศ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและรับผลประโยชน์ แต่ต้องสอดคล้องกับหลักวิชาการ

การวิเคราะห์ (SWOT) หมายถึง การพิจารณาจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) ที่เกิดจากทรัพยากรการท่องเที่ยว

วัฒนธรรมในชุมชน นโยบายของภาครัฐและเอกชน ตลอดจนปัญหาทางด้านบริการและปัจจัยพื้นฐานของหมู่บ้านในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่แตง

ศักยภาพในการรองรับ (Carrying Capacities) หมายถึง ความสามารถของพื้นที่หรือชุมชนท้องถิ่นในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ซึ่งสามารถรองรับ ปริมาณของนักท่องเที่ยว และกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งเกิดขึ้นแล้วส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชุมชนน้อยที่สุด

ลุ่มแม่น้ำแม่แตง หมายถึง เขตพื้นที่สองฝั่งของแม่น้ำแม่แตง ในเขตบ้านสบกำย และหมู่บ้านใกล้เคียง ตำบลเมืองกุด อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว
2. การฟื้นฟูภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อเป็นต้นทุนทางสังคมในการผลิตงานบริการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. เกิดการประสานงานในการพัฒนาระหว่างหมู่บ้าน
5. ได้รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติ วัฒนธรรม และการกระจายรายได้
6. กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ช่วยต่อยอดหรือผลิตซ้ำ ความเข้มแข็งของชุมชน

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิด (Thoughts)

แนวความคิด มีลักษณะใกล้เคียงกับทฤษฎี (Theories) ในสาขาวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) หมายความว่า แนวความคิดเป็นองค์ความรู้ที่สังเคราะห์ขึ้นโดยผ่านกระบวนการแสวงหาความรู้ที่เป็นระบบ (Systematic) และดำเนินการตามวิธีทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) หรือ วิธีการวิจัย (Research)

แนวความคิดที่ใช้ในการวิจัยเรื่องนี้ ประกอบด้วย แนวความคิดต่อไปนี้

- ทรัพยากรการท่องเที่ยว
- ศักยภาพในการรองรับ
- การพัฒนาอย่างยั่งยืน
- การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ทรัพยากรการท่องเที่ยว

องค์ประกอบของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว (Tourism Components and Supply)

Goeldner, Ritchie and McIntosh (2000 : 364 – 379) ได้อธิบายว่า องค์ประกอบของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งเสนอขายแก่นักท่องเที่ยว มี 4 ประการ

1. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Natural Resources and Environment) ทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อนักท่องเที่ยว ทรัพยากรธรรมชาติที่ดี ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว ได้แก่ อากาศ ภูมิอากาศ โครงสร้างทางกายภาพของพื้นที่ ลักษณะของดิน ภูมิประเทศ (Terrain) พืช (Flora) สัตว์ (Fauna) น้ำ หาดทราย ความสวยงามของธรรมชาติ ระบบน้ำดื่ม น้ำใช้ ฯลฯ

ในด้านสิ่งแวดล้อม ความหมายของสิ่งแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ สิ่งมีชีวิตและมีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิต สิ่งแวดล้อมแบ่งออกเป็น สิ่งแวดล้อมทาง

ชีวภาพ (Biological Environment) สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) และ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) ทั้งที่ธรรมชาติสร้างและมนุษย์สร้าง แต่เป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต (Tarbuck, 2000 : 12 - 16)

ถ้านำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์กับการท่องเที่ยว หมายความว่าสิ่งแวดล้อม ทั้ง 3 อย่าง ซึ่งอยู่รอบ ๆ ตัวนักท่องเที่ยว ต้องมีผลกระทบในทางบวกต่อนักท่องเที่ยว คือ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ ไม่เกิดพิชภัยแก่นักท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมใน แหล่งท่องเที่ยว นอกจากทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนานแล้ว สิ่งแวดล้อมที่ดี ควรยกระดับจิตใจที่ติงามของนักท่องเที่ยว และส่งผลดีต่อสุขภาพ ดังนั้น ความพึงพอใจ จึงไม่ควรเกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมประเภทอบายมุข และเกิดมลพิษ (Pollution) ในเรื่อง น้ำ (Water) เสียง (noise) อากาศ (Air) และสุนทรียภาพ (Aesthetic) (Holden, 2000 : 73)

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง (The Built Environment) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ สร้างประกอบด้วย ปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต (Infrastructure) คือ สิ่งก่อสร้างที่อยู่ในระดับ พื้นดินและใต้ดิน เช่น ระบบการประปา ระบบบำบัดน้ำเสีย (Sewage System) ท่อส่งแก๊ส สายไฟฟ้า ระบบการระบายน้ำ (Drainage Systems) ถนน เครือข่ายการสื่อสาร และ สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ในทางธุรกิจ

อาคารสิ่งก่อสร้างด้านการท่องเที่ยว (Super Structure) ประกอบด้วย สิ่งอำนวยความสะดวกในการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ได้แก่ สนามบิน ท่าเรือ สถานีรถไฟ สถานีรถยนต์ ที่จอดรถ ที่พักแรม ภัตตาคาร ร้านอาหารของที่ระลึก พิพิธภัณฑ์

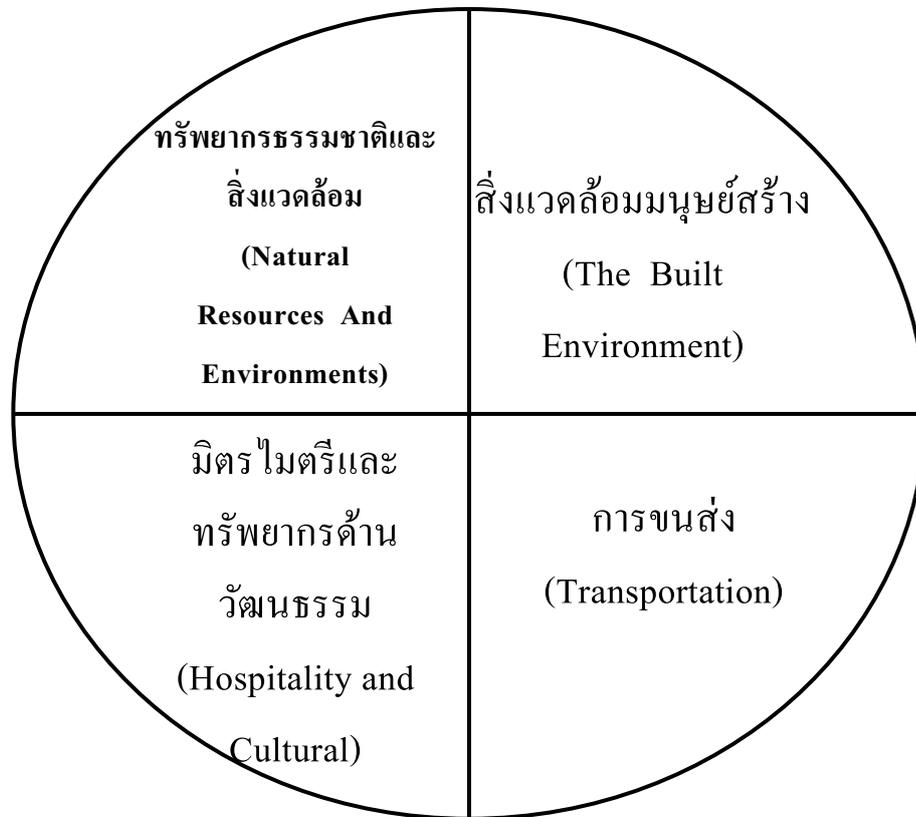
อาคารสิ่งก่อสร้างดังกล่าว ควรสร้างให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมด้าน กายภาพ ชีวภาพ และสังคม วัฒนธรรม ในเขตพื้นที่นั้น ๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยวในเมือง แม่ฮ่องสอน มีทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น ภูเขา ป่าไม้ ศิลปะในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม แบบไทยใหญ่ ดังนั้น การสร้างอาคารสิ่งก่อสร้าง ก็ควรคำนึงถึง ความกลมกลืนกับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของท้องถิ่น ถ้าต้องการพัฒนา เมืองดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. การขนส่ง (Transportation) การขนส่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของบริการด้านการท่องเที่ยว เพราะการขนส่ง เป็นพาหนะในการนำนักท่องเที่ยวหรือนักเดินทางไปสู่จุดหมาย หรือ แหล่งท่องเที่ยว การขนส่ง ประกอบด้วย การขนส่งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ในรูปแบบและการบริการที่หลากหลาย

4. อัยาศัยไมตรีและทรัพยากรด้านวัฒนธรรม (Hospitality and Cultural Resources) อัยาศัยไมตรี เป็นการบริการที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ ชื่นชม นิยมชมชอบต่อประชาชนในท้องถิ่นหรือภาคบริการ อัยาศัยไมตรี จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริการด้านการท่องเที่ยว

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย ศิลปะวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ดนตรี การฟ้อนรำ การละคร การซื้อสินค้า การกีฬา และกิจกรรมอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อนักท่องเที่ยว เพราะทำให้นักท่องเที่ยว เกิดความประทับใจ ชื่นชอบ และต้องการกลับมาเยือนอีก

ผลิตภัณฑ์และบริการทั้ง 4 ประการดังกล่าว บางอย่างจัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม แต่องค์ประกอบทั้ง 4 ประการดังกล่าว คือ สินค้าหรือบริการ ซึ่งพร้อมเสนอขายให้แก่ผู้มาเยือน และนักท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 2.1 องค์ประกอบของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว
(Components of Tourism Supply)

ผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว (Tourism Product)

ผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม และบริการต่าง ๆ ซึ่งจัดให้แก่นักท่องเที่ยว ในแนวความคิดของ Middleton (1994) ได้กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ

- ความน่าประทับใจและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเกิดจากธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และวัฒนธรรม (Destination Attractions and Environment) เช่น ความสวยงามของน้ำทะเลและหาดทราย ความงดงาม และแปลกตาของถ้ำ ความยิ่งใหญ่ สวยงาม หรือ มีคุณค่าของโบราณสถาน เป็นต้น
- สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการของแหล่งท่องเที่ยว (Destination Facilities and Services) ในแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีที่พักประเภทต่าง ๆ ร้านอาหาร

ระบบการขนส่ง กิจกรรมด้านกีฬาและนันทนาการ ร้านขายของที่ระลึก บริษัทนำเที่ยว ศูนย์บริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ที่ทำการตำรวจท่องเที่ยว ฯลฯ

- การเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility of the Destination) ความสะดวกสบายและความรวดเร็วในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ดังนั้น การเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีการจัดสร้าง ปัจจัยพื้นฐานการผลิต เช่น ถนน สนามบิน ทางรถไฟ ท่าเรือ ยวดยานพาหนะ ที่มีความรวดเร็วและปลอดภัยและการส่งเสริมดูแลจากรัฐบาล ในเรื่องการอำนวยความสะดวกสบายในสิ่งดังกล่าวแล้ว (Makens, 1996 : 308 -309)

- จินตภาพของแหล่งท่องเที่ยว (Images of the Destination) ความประทับใจหรือจินตภาพของแหล่งท่องเที่ยว ทำให้บุคคลเกิดความใฝ่ฝันต้องการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว เพราะมนุษย์มีประสาท แห่งการรับรู้ด้วยตา หู และสมอง ที่สามารถได้เห็น ได้ฟังและบันทึกความทรงจำแห่งความประทับใจ เกิดความต้องการที่จะเดินทางไปท่องเที่ยว หรือไปแล้ว มีความต้องการจะกลับไปเยี่ยมเยือนอีก หรือบอกต่อไปยังบุคคลอื่น ๆ

- ราคาที่เสนอต่อผู้บริโภค (Price of the Customer) ราคาของผลิตภัณฑ์หรือบริการทางด้านการท่องเที่ยวที่เสนอต่อผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยว แตกต่างไปตามฤดูกาล เช่น ฤดูกาลท่องเที่ยว ราคาที่แพง แต่ฤดูกาลที่นักท่องเที่ยวน้อย ราคาที่พอกถูก นอกจากนี้ ราคายังขึ้นอยู่กับบริการและความสะดวกสบายที่ ผู้บริโภคจะได้รับด้วย เช่น ที่พักในโรงแรมระดับ 5 ดาว ราคาแพงกว่าที่พักประเภทหอพัก หรือ เรือนแรม (Guest House)

ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าด้านการท่องเที่ยว หมายถึง ผลผลิตที่มีตัวตนสัมผัสได้ ผลผลิตที่ไม่มีตัวตน คือ การบริการ และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์หรือการบริการดังกล่าวแล้ว เช่น ความน่าประทับใจของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกสบายในการเดินทาง จินตภาพของแหล่งท่องเที่ยว ต่างรวมกันเป็นองค์ประกอบรวมของผลิตภัณฑ์หรือสินค้าด้านการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว ในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ก่อให้เกิดแรงดึงดูดใจ และเกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว (Tourist Attractions)

Weaver and Oppermann (2000 : 134 - 142) ได้อธิบายว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. **ธรรมชาติ (Nature)** ก่อให้เกิดความน่าประทับใจ ในเรื่องของสถานที่ (Sites) ซึ่งหมายถึง ลักษณะทางภูมิประเทศ (Topography) เช่น ภูเขา หาดทราย ถ้ำ ฯลฯ

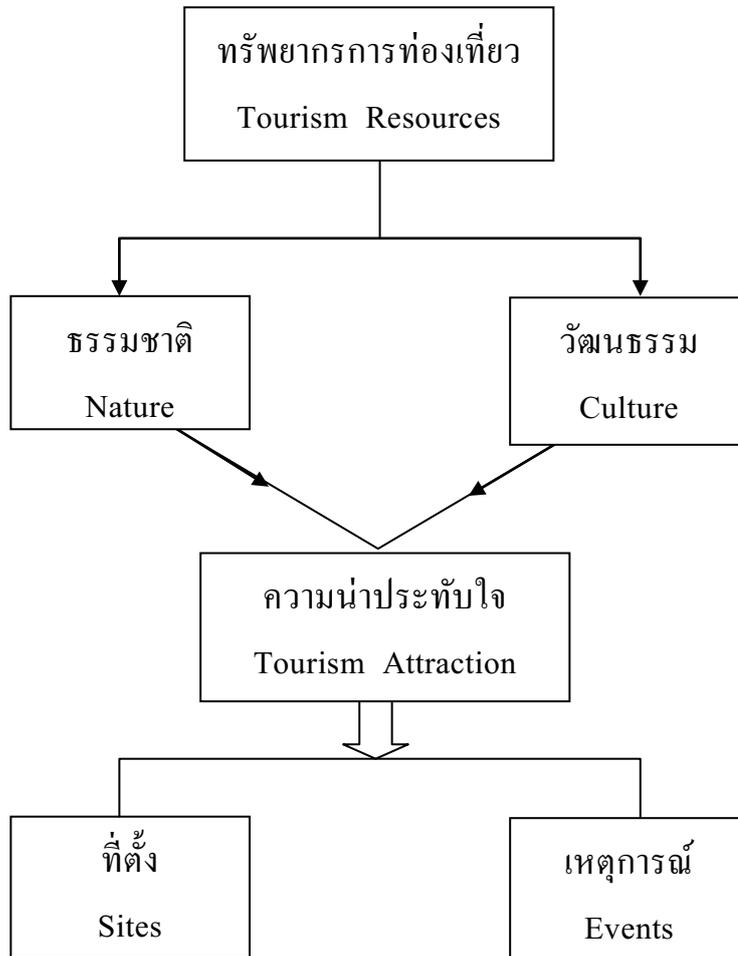
ภูมิอากาศ (Climate) เช่น แสงแดด อุณหภูมิ ความชื้น ฯลฯ พื้นน้ำ (Hydrology) เช่น ทะเลสาบ แม่น้ำ น้ำตก น้ำพุร้อน ฯลฯ สัตว์ป่า พืช และทำเลที่ตั้ง องค์ประกอบดังกล่าวแล้ว ก่อให้เกิดเหตุการณ์ (Events) ที่น่าสนใจ และดึงดูดใจ เช่น ภูเขาไฟระเบิด การไหลของกระแสน้ำ การอพยพของสัตว์ป่า

2. วัฒนธรรม (Culture) วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น อาจอยู่ในลักษณะของรูปธรรม และนามธรรม สถานที่ที่น่าประทับใจทางวัฒนธรรม เช่น แหล่งก่อนประวัติศาสตร์ สถานที่สมัยประวัติศาสตร์ เช่น สนามรบ เมืองโบราณ พิพิธภัณฑสถาน ฯลฯ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม กิจกรรมด้านการกีฬา และนันทนาการ

วัฒนธรรมดังกล่าว ก่อให้เกิดเหตุการณ์ที่น่าสนใจและเกิดความน่าประทับใจในการเดินทางท่องเที่ยว

การจัดแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังกล่าวมาแล้ว อาจจัดแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากธรรมชาติสร้าง และทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากมนุษย์สร้างขึ้น

ความน่าประทับใจของทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว ต้องเกิดจากสถานที่ (Sites) และเหตุการณ์ (Events) ประกอบเข้าด้วยกัน ดังแผนภูมิประกอบ 2.2

ภาพประกอบ 2.2 แผนภูมิแสดงทรัพยากรการท่องเที่ยวและการเกิดความน่าประทับใจ
ของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว คือ องค์ประกอบสำคัญของสินค้า หรือ บริการซึ่งพร้อม
เสนอขายหรือบริการแก่ผู้มาเยือนและนักเดินทาง

ศักยภาพในการรองรับ (Carrying Capacity)

ศักยภาพในการรองรับ หมายถึง จำนวนของกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยว เช่น
ปริมาณนักท่องเที่ยว ปริมาณของการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้
พอเหมาะและสมดุลไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยว (Weaver and Oppermann,
2000 : 448) หรือศักยภาพในการรองรับ หมายถึง จำนวนของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่แหล่ง

ท่องเที่ยวสามารถรองรับได้ (Goeldner, Ritchie and McIntosh, 2000 : 722) จำนวนหรือปริมาณการท่องเที่ยว หมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยว อาคารสิ่งก่อสร้าง ปัจจัยพื้นฐานการผลิต บริการต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งมีจำนวนเหมาะสม สอดคล้องกลมกลืน กับสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น เพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวไม่ถูกทำลาย จึงต้องจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวและสิ่งก่อสร้างซึ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับทางเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) หมายความว่า ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และไม่ก่อให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

ศักยภาพในการรองรับทางจิตวิทยา (Psychological Carrying Capacity) หมายถึง ภาวะสะท้อนของระดับความพึงพอใจของผู้มาเยือน หรือนักท่องเที่ยวที่ได้รับในแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) หมายความว่า สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมทั้ง อากาศ เสียง น้ำ และภาพลักษณ์ทางสายตา ต้องไม่ถูกทำลายหรือสูญเสียจากการท่องเที่ยว

ศักยภาพในการรองรับทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวต้องไม่ทำลายสังคมและวัฒนธรรมเดิมให้เปลี่ยนแปลงชุมชนท้องถิ่นสามารถรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้ได้หรือผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน

ในการจัดกิจกรรมหรือกำหนดรูปแบบด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องตระหนักถึงศักยภาพในการรองรับของทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อให้ผลผลิตและบริการดังกล่าวใช้การให้เกิดประโยชน์สูงสุด นานที่สุด และส่งผลกระทบต่อชนน้อยที่สุด

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

การพัฒนาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้กลุ่มนายทุนในประเทศพัฒนาและนายทุนขายทรัพยากร นายทุนนายหน้า ในประเทศกำลังพัฒนาร่ำรวยขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งทำให้กลุ่มนายทุนส่วนน้อยมั่งคั่ง แต่ส่งผลกระทบต่อความยากจน ความอดอยาก ไร้การศึกษา ปัญหาสังคม การทำลายทรัพยากร (Resources) สิ่งแวดล้อม (Environments) ทั้งด้านกายภาพและชีวภาพ ตลอดจนความ

หลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) อย่างยับเยิน ทั้ง ๆ ที่ทรัพยากรชีวภาพมีประโยชน์อย่างมหาศาล แต่มนุษย์ก็ยังไม่ได้ศึกษาค้นคว้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์อีกมากมายหลายชนิดพันธุ์

การพัฒนาประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ได้ตระหนักถึงผลเสียหายต่อโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีจุดจำกัด ได้รับการวิจารณ์อย่างกว้างขวางและเป็นกระบวนการต่อเนื่อง กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเกิดแนวความคิดว่า “เราไม่ได้รับมอบทรัพยากรในโลกนี้มาจากบรรพบุรุษของเรา แต่เราขอยืมมาจากลูกหลาน และควรส่งมอบให้แก่ลูกหลานอย่างไม่เสื่อมสลาย” (Theobald, Ed., 1994 : 275)

ในปี ค.ศ.1972 (พ.ศ.2515) แดเนลลาและเดนนิส มีโดวส์ (Danella and Dennis Meadows) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “Limits to Growth” เสนอ สาระสำคัญ ว่า ทรัพยากรและการรองรับมวลภาวะของโลกมีขอบเขตจำกัด พิษภัยของการพัฒนาจะทำลายมนุษย์และจะมองเห็นได้ในระยะเวลาอันใกล้ (Theobald, Ed., 1994 : 275)

จากปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว จึงทำให้องค์การสหประชาชาติ (UNO) จัดการประชุมสหประชาชาติ เรื่อง “สิ่งแวดล้อมของมนุษย์” ขึ้นเป็นครั้งแรก ณ กรุงสต็อกโฮล์ม (Stockholm) ประเทศสวีเดน เมื่อวันที่ 5 – 16 มิถุนายน ค.ศ.1972 (พ.ศ.2515) ผลการประชุมทำให้ประเทศสมาชิกจัดตั้งองค์การขึ้นรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม หลังจากนั้นได้มีการประชุมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้นอีกหลายครั้ง

ในปี ค.ศ.1980 (พ.ศ.2523) หน่วยงานอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติระหว่างประเทศ (The International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources) ได้จัดการแสดงประชามติเกี่ยวกับเรื่อง ยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์โลก และได้เสนอแนวความคิดเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) แนวความคิดดังกล่าวก็ได้แพร่หลายอย่างต่อเนื่องในการประชุมระหว่างประเทศในเวลาต่อมา

การพัฒนาแบบยั่งยืน มีแนวความคิดว่า ระบบนิเวศมีจุดจำกัดในการรองรับของการพัฒนาเศรษฐกิจ การขยายตัวทางเศรษฐกิจมากเกินไป ส่งผลให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรชีวภาพ มนุษย์ควรใช้ทรัพยากรอย่างอนุรักษ์ และลดบทบาทของการเป็นนักบริโภคนิยมและวัตถุนิยม เพราะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการใช้ทรัพยากร เพราะทรัพยากรมีศักยภาพในการรองรับและปริมาณที่จำกัด

แนวความคิดในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 ได้ปรากฏเด่นชัด และยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ในปลายทศวรรษที่ 1970 หลักการพัฒนา

อย่างยั่งยืน ต้องกระทำพร้อม ๆ กัน 3 มิติ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านกายภาพและชีวภาพ และการพัฒนาด้านสังคม – วัฒนธรรม และเป็นการพัฒนาบูรณาการที่ทำให้เกิดองค์รวม ดังข้อความพระธรรมปิฎก (2546 : 65) ได้อธิบายว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน มีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ (Integrated) คือ ทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง จะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (Balanced)

Curson (1990, อ้างในพระธรรมปิฎก, 2546 : 65) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือนโยบายที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ความต้องการในอนาคต

แนวความคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการยึดหลักการพัฒนาแบบองค์รวม กระทำพร้อม ๆ กันและเกิดการพัฒนาอย่างกลมกลืน ระหว่างระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม-วัฒนธรรม ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องยึดหลัก การอนุรักษ์ ทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการในอนาคตควบคู่กับปัจจุบันและศักยภาพ ในการรองรับของพื้นที่พัฒนา

แนวความคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ.1970 (พ.ศ.2513) และปรากฏหลักการเด่นชัดขึ้นใน ค.ศ.1980 (พ.ศ.2523) และแนวคิดหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดแนวคิดและหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พร้อม ๆ กัน แต่หลักการและแนวปฏิบัติของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เด่นชัดขึ้นใน ค.ศ.1990 (พ.ศ.2533)

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

การท่องเที่ยวแบบมวลชน ได้รับความนิยมมากขึ้นหลังจากได้มีการพัฒนาระบบ การขนส่งและเทคโนโลยี การศึกษาขององค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) ได้สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวโลก ไว้ว่า ในปี ค.ศ.1950 (พ.ศ.2493) มีจำนวน นักท่องเที่ยวทั่วโลก 25 ล้านคน ในปี ค.ศ.1960 (พ.ศ.2503) มีจำนวน 69 ล้านคน ในปี ค.ศ.1970 (พ.ศ.2513) มีจำนวน 166 ล้านคน องค์การท่องเที่ยวโลก ได้พยากรณ์ว่า ในปี ค.ศ.2000 (พ.ศ.2543) จะมีนักท่องเที่ยวทั่วโลก 661 ล้านคน ปี ค.ศ.2010 (พ.ศ.2553) จะมี นักท่องเที่ยวโลก 937 ล้านคน และในปี ค.ศ.2020 (พ.ศ.2563) จะมีนักท่องเที่ยวโลก 1,602 ล้านคน

การขยายตัวอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยว ได้รับการวิพากษ์ วิจัย อย่างมาก เช่นเดียวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เกี่ยวข้อง

กับการเสนอขายผลผลิตด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพและสังคมวัฒนธรรม ความมั่นคง สมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมดังกล่าว มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยว

การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวดังกล่าวมาแล้ว ย่อมส่งผลต่อการทำลายสิ่งแวดล้อม และส่งผลกระทบต่อความไม่ยั่งยืนของทรัพยากร ดังนั้นจึงเกิดแนวความคิดในการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เช่นเดียวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระบบอื่น ๆ แนวคิดในเรื่องการท่องเที่ยวแบบใหม่ จึงเริ่มเกิดขึ้น ตั้งแต่ ค.ศ.1965 (พ.ศ.2506) เมื่อ เฮทเซอร์ (Hetzer) ได้อธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เฮทเซอร์ ได้เสนอแนะให้การท่องเที่ยวรับผิดชอบต่อปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ (Fennell, 1999 : 31)

1. การท่องเที่ยวต้องกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด
2. การท่องเที่ยวต้องเคารพในวัฒนธรรมของท้องถิ่น และกระทบต่อวัฒนธรรมดังกล่าวแล้วน้อยที่สุด
3. การท่องเที่ยวต้องยอมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์มากที่สุด
4. นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจจากกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว

แนวคิดเริ่มต้นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) จึงเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการพัฒนาแบบยั่งยืน และดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

ในปี ค.ศ.1976 (พ.ศ.2519) รัฐบาลแคนาดาได้สนองตอบในเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงได้ประกาศเขตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตามแนวถนนทราน-แคนาดา (Trans-Canada Highway, Fennell, 1999 : 31)

ในปี ค.ศ.1982 (พ.ศ.2525) คริปเพินดอร์ฟ (Krippendorf) ได้เสนอการท่องเที่ยวแนวทางใหม่ว่า เป็นการท่องเที่ยวซึ่งตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบมวลชน ซึ่งเคยปฏิบัติกันมา การท่องเที่ยวแนวทางใหม่ไม่ควรเน้นผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ และเทคนิควิทยาในการบริการ แต่ควรเน้นในเรื่องความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น และหลีกเลี่ยงการทำลายสิ่งแวดล้อม (Fennel, 1999 : 9)

จากการประชุมเกี่ยวกับเรื่องโอกาสทางธุรกิจ และสิ่งแวดล้อมของโลก ในประเทศแคนาดา 2 ครั้งในปี ค.ศ.1990 (พ.ศ.2533) และ ค.ศ.1992 (พ.ศ.2535) ที่ประชุมได้ตกลงให้การพัฒนาในระดับจังหวัดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหลายประการ ดังนั้น ต้องยึดหลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ในการประชุมองค์การสหประชาชาติ เกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (United Nations Conference on the Environment and Development) ที่ประเทศบราซิล ในปี ค.ศ.1992 (พ.ศ.2535) ที่ประชุมได้อภิปรายและเกิดผลสรุปว่า ประเทศสมาชิกต้องช่วยกันป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมของโลก ลดการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ประเทศที่ร่ำรวยควรคำนึงเอาใจใส่เกี่ยวกับคุณภาพของชีวิต การสร้างรายได้ต่อบุคคลที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และควรจัดงบประมาณเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม การทำให้สิ่งแวดล้อมได้รับความเสียหาย ย่อมมีผลกระทบต่อ ระบบนิเวศของโลก (Clarke and Clegg, 1998 : 374) นอกจากนี้ที่ประชุมได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (Theobald, Ed., 1994 : 274)

แนวคิดของการพัฒนาแบบยั่งยืน มีส่วนขยายต่อเติมให้เกิดแนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่ถ้าวิเคราะห์ในเชิงประวัติแนวความคิดในการเกิดขึ้นแล้ว น่าจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวต่างก็ใช้ทรัพยากรเป็นวัตถุดิบในการผลิต และเป็นผลิตภัณฑ์ในการจำหน่าย ทั้ง 2 กิจกรรมจึงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเกิดขึ้น แล้วโยงมาถึงสาเหตุว่ามาจากอะไร และจะแก้ไขอย่างไร

ความหมายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Swarbrooke (1998 : 13) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าเป็นการท่องเที่ยวซึ่งทำให้เศรษฐกิจ เจริญงอกงาม แต่ต้องไม่ทำลายทรัพยากรซึ่งเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ต้องไม่ส่งผลกระทบในด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และโครงสร้างทางสังคมของชุมชนในท้องถิ่น

ในการพัฒนาแบบยั่งยืนและการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนตามข้อตกลงระหว่างประเทศประกอบด้วยหลักการต่อไปนี้ (Rogers and Slinn, 1995 : 162 - 163)

1. สิ่งแวดล้อมเป็นทรัพย์สินสมบัติที่สำคัญและมีคุณค่ายิ่งต่อการท่องเที่ยว ต้องรักษาไว้ให้มีสภาพเหมือนเดิม สำหรับลูกหลานในอนาคต มิใช่ถูกทำลายในระยะสั้น
2. การท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมที่อำนวยความสะดวกประโยชน์ให้กับชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวให้มีความเสมอภาคเท่ากับนักท่องเที่ยว หมายความว่า มิใช่นักท่องเที่ยวแสวงหาผลประโยชน์จากชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวอย่างเดียว ชุมชนควรได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน จากการท่องเที่ยวด้วย

3. การจัดการเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยว กับสิ่งแวดล้อม ต้องส่งผลต่อการพัฒนาแบบยั่งยืน การท่องเที่ยว ต้องไม่ทำลายทรัพยากร ก่อให้เกิดผลเสียหายในอนาคต หรือส่งผลกระทบต่อการทำลายสิ่งแวดล้อม

4. กิจกรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรจะยอมรับสภาพธรรมชาติ และลักษณะของสถานที่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกิจกรรมหรือการพัฒนาดังกล่าว กล่าวคือ ถ้าแหล่งท่องเที่ยวใดเปราะบางทางธรรมชาติ มากเกินไป ก็ควรพัฒนาสถานที่นั้นภายในขอบเขต และให้กระทบต่อธรรมชาติน้อยที่สุด เช่น จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว จำกัดกิจกรรมและเวลาของการท่องเที่ยว

5. ความกลมกลืนที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว ต้องเกิดจากความต้องการของนักท่องเที่ยวประชาชนในท้องถิ่น และสถานที่ท่องเที่ยว

6. การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต้องไม่ทำลายหลักการของการพัฒนาแบบยั่งยืน

7. องค์กรทางด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยว องค์กรในท้องถิ่น และองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมต้องยอมรับในหลักการดังกล่าวแล้ว และจะต้องปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่แท้จริง

นอกจากนี้ Swarbrooke (1998 : 60) ได้ให้หลักการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ดังนี้

1. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ไม่ต่อต้านการเจริญเติบโต อันเนื่องมาจากการพัฒนา แต่ต้องเน้นข้อจำกัดของการเจริญเติบโต และการท่องเที่ยวต้องจัดการบริหารภายใต้ข้อจำกัดนี้

2. ต้องจัดการวางแผนและการจัดการที่เหมาะสมเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นต่อธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์

3. คำนึงถึงผลกระทบยาวมากกว่าระยะสั้น

4. การจัดการด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มิได้มุ่งเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อม แต่รวมถึงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และการบริการ

5. ให้ความสำคัญกับความต้องการที่ทำให้มนุษย์เกิดความพึงพอใจ แต่ต้องอยู่ภายใต้ความเสมอภาคและยุติธรรม

หลังจากแนวคิดในการพัฒนาแบบยั่งยืน และการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ได้ผ่านการพิจารณาจากการประชุมนานาชาติหลายครั้ง ผลจากการประชุม จึงบังคับให้ภาครัฐบาล และภาคเอกชนต้องสนองนโยบายการท่องเที่ยวแบบทางเลือก ประกอบกับผู้บริโภครุ่นใหม่

(Boomer Consumer) มีจิตใจที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวจึงต้องปรับเปลี่ยน

ในปัจจุบันได้มีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงสังคม-วัฒนธรรม (Socio-Cultural Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro – Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวทางทะเล (Marine Tourism) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism)

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งจะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องประกอบด้วย 3 มิติ

1. การจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน (Swarbrooke, 1998 : 50 - 56)
2. การจัดการด้านเศรษฐกิจ ให้เกิดความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ (Goeldner, Ritchie and McIntosh, 2001 : 420 – 421 ; and Swarbrooke, 1998 : 66)
3. การจัดการด้านสังคม และวัฒนธรรมให้กระทบน้อยที่สุด (Weaver and Oppermann, 2000 : 353 - 355)

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ไม่ใช่การขายวัฒนธรรมเป็นสินค้า แต่การท่องเที่ยวควรอนุรักษ์วัฒนธรรมตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น (Davidson, 1994) ให้ดำรงอยู่ต่อไปชั่วลูกหลาน

กิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องเกิดขึ้นจากผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งประกอบด้วยประชาชนในชุมชน ต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน (Plan) กระทำกิจกรรม (DO) วิเคราะห์ตรวจสอบ (Check) และปรับปรุงทำใหม่ (Act) องค์การภาครัฐบาลทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน กลุ่มองค์กรอิสระ สื่อมวลชน ผู้เชี่ยวชาญ นักท่องเที่ยว และอาสาสมัคร ต้องร่วมกันเสริมสร้างกิจกรรมเพื่อวางเป้าหมายสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสียดังกล่าวแล้ว ย่อมทำให้เกิดผลต่อเนื่องดังนี้

1. ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ในกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งคนในชุมชน และผู้ประกอบการ

นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มในผลผลิต ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาในท้องถิ่น

2. ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม การวางแผนและปฏิบัติงานร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสียหลาย ๆ สาขาวิชาการและหลาย ๆ สาขาอาชีพ ย่อมทำให้เกิด กฎ กติกา หรือ ข้อตกลง ที่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ดังนั้น ทรัพยากร

ดังกล่าวแล้วจึงถูกใช้อย่างประหยัด เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนส่วนมากที่สุด และสิ้นเปลืองน้อยที่สุด

3. ความยั่งยืนทางด้านสังคม และวัฒนธรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งด้านธรรมชาติ และวัฒนธรรมมีศักยภาพในการรองรับ (Carrying Capacity) ถ้าเกินศักยภาพก็จะเกิดการสูญเสีย หรือ ล่มสลาย จุดจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว และการสร้างสถานบริการด้านการท่องเที่ยว จึงต้องคำนึงถึงศักยภาพในการรองรับเพื่อตระหนักมิให้ส่งผลกระทบต่อสังคม และวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมขอบข่ายของการท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ หลายนรูปแบบ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมุ่งพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม (ธรรมชาติสร้างและมนุษย์สร้าง) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจาก ภาครัฐบาล ภาคเอกชน นักท่องเที่ยว ชุมชนในท้องถิ่น หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ ต้องการให้การท่องเที่ยวทุกรูปแบบ เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่ความหวังนี้จะสำเร็จหรือไม่ คำนวณอยู่ที่ทุกคนซึ่งมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หลังจากเกิดแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รูปแบบและกิจกรรมของการท่องเที่ยว ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปบ้าง จากการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) หรือ การท่องเที่ยวตามประเพณีนิยม (Conventional Tourism) ซึ่งเน้นปริมาณและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจเป็นหลักสำคัญ แต่ขาดการตระหนักถึงผลเสียหายนที่มีต่อ ระบบนิเวศ ทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม และสังคม วัฒนธรรม การท่องเที่ยวแบบทำลายล้าง เพื่อผลประโยชน์ของคนในปัจจุบัน จะส่งผลกระทบต่อตัวเองและลูกหลานในอนาคต

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบทางเลือก (Alternative Tourism) ซึ่งเกิดขึ้นจากแนวคิดและหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีหลายรูปแบบแต่ละรูปแบบต่างก็มุ่งเป้าหมายสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Swarbrooke (1998 : 13 - 15) ได้อธิบายว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ดีกว่า และอาจมากกว่ารูปแบบอื่น ๆ

รูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่ การท่องเที่ยวซึ่งมีความรับผิดชอบต่อพื้นที่ท่องเที่ยว (Responsible Tourism) การท่องเที่ยวซึ่งส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และสังคมวัฒนธรรมน้อยที่สุด (Soft Tourism)

การท่องเที่ยวซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างเบาบาง (Minimum Impact Tourism)

การท่องเที่ยวซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด (Environment Tourism)

การท่องเที่ยวแบบทางเลือก (Alternative Tourism) คือ การจัดรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ซึ่งใช้แนวคิดและหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เช่น การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism) การท่องเที่ยวทางทะเล (Marine Tourism) การท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวที่เน้นพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ กิจกรรมของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ต้องให้ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วม ในการสร้างกิจกรรมและได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการจัดกิจกรรม ต้องส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของชุมชนน้อยที่สุด

Weaver and Oppermann (2000 : 366 – 370) ได้อธิบายถึงการท่องเที่ยวแบบทางเลือก (Alternative Tourism) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1. การท่องเที่ยวเชิงสังคม วัฒนธรรม (Sociocultural Tourism) รูปแบบการท่องเที่ยวลักษณะนี้ได้แก่ การท่องเที่ยวในหมู่บ้านวัฒนธรรม การจัดที่พักในชุมชน (Homestays) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาภูมิปัญญา (Indigenous Tourism) การทัศนศึกษา (Educational Tourism) การท่องเที่ยวทางศาสนา (Religious Tourism) ฯลฯ

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่ง การท่องเที่ยวแบบทางเลือก ลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะได้อธิบายต่อไป ในเรื่องหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ลักษณะภาพรวมของการท่องเที่ยวแบบทางเลือก เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นนักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มผู้สนใจแหล่งท่องเที่ยวใหม่หรือเริ่มพัฒนา

(Allocentric – Midcentric) มีการท่องเที่ยวสม่ำเสมอตลอดปี นักท่องเที่ยวต้องการสัมผัสท้องถิ่น หรือชุมชนใช้บริการธุรกิจของชุมชน ซึ่งมีขนาดเล็ก มีการกระจายรายได้สู่ชุมชนสูง และทำให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง มีการพัฒนาแบบองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ สิ่งแวดล้อม

Fennell (1999 : 26 - 27) ได้แบ่งการท่องเที่ยวแบบทางเลือก ซึ่งมีลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมากกว่า การท่องเที่ยวแบบไม่ยั่งยืน ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงสังคม – วัฒนธรรม (Socio-Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมเน้นการสัมผัสทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว เชิงสังคม วัฒนธรรม เช่นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาชีวิตและสิ่งแวดล้อมในชนบท การท่องเที่ยวในฟาร์ม (Farm Tourism) เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาขอบเขตของพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แต่ก็ให้ความสำคัญกับสังคม – วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่

การท่องเที่ยวทั้งสองรูปแบบ ต้องให้ชุมชนท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวแบ่งผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว ระบบนิเวศ สังคม – วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

จากแนวความคิดดังกล่าว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการท่องเที่ยวแบบทางเลือก ที่นำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ถ้ายึดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับ และการยินยอมให้ชุมชนท้องถิ่น และผู้เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

ถ้าพิจารณาตามหลักการและแนวคิดของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หรือเป็นส่วนประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีขอบข่าย เนื้อหา ของพื้นที่กว้าง กว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะรูปแบบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระทำได้หลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การทัศนศึกษา การท่องเที่ยวทางทะเล ฯลฯ แต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เน้นพื้นที่ธรรมชาติมากกว่า แต่ถ้าธรรมชาติเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม หรือ ประวัติศาสตร์ก็อธิบายเกี่ยวโยงถึงเนื้อหา หรือจัดกิจกรรมนั้นด้วยแต่มิใช่เป้าหมายหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบทางเลือก และมีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญหรือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Ceballos (1990 ; อ้างใน กิตติวัฒน์ รัตนดิลล ฅ ฎุเก็ต, 2545 : 26) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณและสัตว์ป่า ตลอดจนวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

Boo (1992 ; อ้างใน Page and Dowling, 2002 : 27, 2545 : 26) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติซึ่งมีการบริจาคกองทุนเพื่ออนุรักษ์พื้นที่เปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมพิทักษ์พื้นที่ท่องเที่ยว และให้การศึกษาทางด้านสิ่งแวดล้อมแก่ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว

Fennell (1999 : 30 – 34) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีลักษณะตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบมวลชน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมุ่งเน้นพื้นที่ธรรมชาติ แต่ก็ไม่ใช่เลยประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่าผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ และเป็นการท่องเที่ยวที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน และรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว หรือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่เน้นการท่องเที่ยวบนพื้นฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และต้องเน้นกิจกรรมเกี่ยวกับประสบการณ์และการเรียนรู้ธรรมชาติ การจัดการให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด และเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวแล้วต้องกระทำควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ (Fennell, 1999 : 43)

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแห่งชาติออสเตรเลีย (Australian National Ecotourism Strategy อ้างใน Page and Dowling, 2002 : 27) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวบนพื้นฐานของธรรมชาติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาทางด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ วัฒนธรรมของชุมชน และการจัดการระบบนิเวศให้เกิดความยั่งยืน ส่งผลดีต่อชุมชนท้องถิ่น และเกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรในระยะยาว

Goeldner, Ritchie and McIntosh (2000 : 556) ได้อธิบายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อพื้นที่ธรรมชาติ โดยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทำให้ชุมชนท้องถิ่น มีความมั่นคงในด้านการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังมีการให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเชิงอนุรักษ์ว่า

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ เครื่องมือในการอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

สมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism Society, อ้างใน Bornemeier, Victor and Drust.Ed. 1997 : 2) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ของการเดินทางเข้าไปในพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อทำความเข้าใจกับ ธรรมชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แห่งนั้น การเข้าไปในพื้นที่ต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ โอกาสทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นต้องสอดคล้องต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538 : 10) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานความรู้ และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

จากความหมาย หรือคำนิยามทั้งหมด กล่าวสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็น การท่องเที่ยวที่เน้นพื้นที่ธรรมชาติ แต่ไม่ละเลยรากฐานของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อ ผลประโยชน์ต้องเกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม และการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ต้องกระทบต่อระบบเศรษฐกิจชุมชน สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศน้อยที่สุด

หลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีหลักการในเรื่องการอนุรักษ์ การจัดการ และกิจกรรมคล้ายคลึงกันดังนี้

Holden (2000 : 193) ได้ให้มิติของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังนี้

กิจกรรม – การท่องเที่ยวบนพื้นฐานของธรรมชาติและวัฒนธรรม

การจัดธุรกิจ –	บริษัทน่าเที่ยวต้องจัดธุรกิจในเชิงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายความว่า การดำเนินการธุรกิจต้องแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบมวลชน
ปรัชญา –	เคารพพื้นที่ ธรรมชาติ ประชาชน และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น
ยุทธศาสตร์ –	เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ การพัฒนาเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมให้ดำเนินต่อไป
การตลาด –	การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการเน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
หลักการและเป้าหมาย –	ต้องให้เกิดการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน และเกิดความยั่งยืนสัมพันธ์ ระหว่างการท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม

Weaver and Oppermann (2000 : 369) ได้อธิบายหลักการสำคัญ 3 ประการ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แต่ก็ไม่ละเลยองค์ประกอบทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ
2. ความต้องการเรียนรู้ หรือ การรู้คุณค่าของธรรมชาติอย่างแท้จริง คือแรงจูงใจให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ หมายความว่า การสัมผัสธรรมชาติเกิดจากการเห็นคุณค่า ความต้องการเรียนรู้ มิใช่เกิดจากความสนุกสนาน หรือพักผ่อนอย่างเดียว
3. การจัดกิจกรรมอย่างมีคุณภาพเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของพื้นที่ท่องเที่ยว

Goeldner, Ritchie and McIntosh (2000 : 558)

ได้อธิบายถึงผลประโยชน์สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

1. สร้างงานและรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่น
2. ทำให้เกิดการจัดหาทุนเพื่อปรับปรุง ปกป้องพื้นที่ธรรมชาติ และทำให้พื้นที่ที่มีความประทับใจมากขึ้นในอนาคต
3. ให้การศึกษาแก่ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว
4. ส่งเสริมสนับสนุนและขยายพื้นที่ให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น

Wallace and Pierce (1996 ; อ้างใน Fennell, 1999 : 39 – 40) ได้อธิบายหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

1. กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยวให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและประชาชนในท้องถิ่นให้น้อยที่สุด
2. เพิ่มความระมัดระวัง ความรู้ ความเข้าใจในพื้นที่ธรรมชาติและระบบวัฒนธรรม นอกจากนี้ต้องวางมาตรการให้นักท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อระบบดังกล่าวให้น้อยที่สุด
3. กำหนดแนวทางการอนุรักษ์และการจัดการเพื่อป้องกันพื้นที่ธรรมชาติ
4. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดกิจกรรมที่จัดขึ้น
5. ให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์โดยตรงทางด้านเศรษฐกิจและกิจกรรมอื่น ๆ

Page and Dowling (2002 : 65 – 69) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. พื้นที่ธรรมชาติ (Nature – Based)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เน้นหนักในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ หรือความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ในเขตพื้นที่ธรรมชาติ โครงสร้างทางกายภาพและวัฒนธรรมในพื้นที่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งจำเป็นในการวางแผน และการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. ความยั่งยืนของระบบนิเวศ (Ecologically Sustainable)

การท่องเที่ยวทุกประเภท ควรสร้างความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดความยั่งยืนของระบบนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติ ความยั่งยืนหมายถึง ความยั่งยืนของชนิดพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ที่ไม่ถูกทำลายให้ลดจำนวนลง จากการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวต้องไม่ทำลาย โครงสร้างทางกายภาพของธรรมชาติ เช่น ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ หรือลักษณะโครงสร้างทางธรรมชาติ ที่เป็นบ่อเกิดความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ เพราะความหลากหลายดังกล่าวแล้วเป็นบ่อเกิดแห่งความยั่งยืนของระบบนิเวศ

3. การศึกษาสิ่งแวดล้อม (Environmentally Educative)

การศึกษาสภาพแวดล้อม คือ ลักษณะพิเศษที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแตกต่างจากการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ และทำให้ชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การศึกษา คือ เครื่องมือสำคัญในการพิทักษ์พื้นที่ธรรมชาติ และสามารถจัดการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การให้การศึกษแก่นักท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้อง

4. ผลประโยชน์เกิดขึ้นกับท้องถิ่น (Locally Beneficial)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากทำให้ท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และด้านอื่น ๆ แล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพของนักท่องเที่ยวให้ดีขึ้น รายได้จากการท่องเที่ยว ส่วนหนึ่งควรกระจายสู่การอนุรักษ์ทรัพยากร การสร้างศักยภาพความมั่นคงทางสังคม และวัฒนธรรมแก่ท้องถิ่นความยั่งยืนและความเข้มแข็งของชุมชน เป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ป้องกันสังคมภายนอกไม่เอาเปรียบชุมชนและชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

5. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (Tourist Satisfaction)

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้การวางมาตรการเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวก็ต้องดำเนินการควบคู่ไปด้วย อย่างไรก็ตามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ต้องไม่กระทบทางลบต่อหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อนุชา เล็กสกุลดิลก (2541 : 3 – 6) ได้เสนอหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยไว้ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature – Based Tourism)

2. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ทั้งต่อนักท่องเที่ยวประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการ

ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmentally Educational-Based Tourism)

3. องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation Based Tourism)

4. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การใช้ประโยชน์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อมการป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably Managed Tourism)

จากความหมายและหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การพัฒนาแบบยั่งยืนและแนวคิดเรื่องนิเวศวัฒนธรรมของมนุษย์ทั้งหมด คือ แนวคิดแบบองค์รวมในการกำหนดความหมายและหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำวาว

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในแนวคิดและหลักการดังกล่าวแล้ว หมายถึง “การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษาระบบนิเวศตามแนวความคิดเชิงนิเวศวัฒนธรรมของมนุษย์ การเข้าไปศึกษาต้องยินยอมให้ชาวบ้านมีส่วนในการวางแผน ร่วมคิดร่วมทำ รับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว กิจกรรมจากการท่องเที่ยวนอกจากส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ สังคม และวัฒนธรรมน้อยที่สุดแล้ว ยังต้องแสดงบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม”

จากหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด สามารถสรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้

1. พื้นที่ธรรมชาติ (Natural Area) การท่องเที่ยวเน้นพื้นที่ธรรมชาติ เช่น ระบบนิเวศป่า ระบบนิเวศทางทะเล ความหลากหลายทางชีวภาพ หรือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอื่น ๆ เช่น น้ำตก ถ้ำ หาดทราย ฯลฯ เป็นจุดสนใจหรือผลิตภัณฑ์ แต่ถ้าพื้นที่ธรรมชาติเกี่ยวข้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ก็ต้องเน้นสิ่งดังกล่าว

แล้วควบคุมไปด้วย เพราะองค์ประกอบและผลกระทบต่อระบบนิเวศเกิดจากวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นตัวกำหนดควบคุมกับพืช สัตว์ และสิ่งไม่มีชีวิตอื่น ๆ

2. ความยั่งยืน (Sustainability) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องกระทบต่อระบบดังกล่าวแล้วน้อยที่สุด

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องยึดหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. การให้การศึกษา (Education) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีเป้าหมายในการเรียนรู้ เรื่องราวต่าง ๆ ในพื้นที่ท่องเที่ยว ควบคู่กับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ดังนั้น นักท่องเที่ยว ชาวบ้าน ผู้ประกอบการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องเรียนรู้หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และมีความรู้ความเข้าใจในพื้นที่ท่องเที่ยว

การเรียนรู้ทำให้นักท่องเที่ยว หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดความรู้อันใหม่ เกิดความเข้าใจดี และเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

4. ผลประโยชน์เกิดขึ้นกับท้องถิ่น (Locally Beneficial)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มิใช่กิจกรรมการท่องเที่ยวที่แสวงหาผลประโยชน์จากท้องถิ่น หรือสูบน้ำคูดอกเงินท้องถิ่น โดยพละตินัยแล้วเป็นเจ้าของดูแลรักษา และอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น ดังนั้น ชาวบ้านควรได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรซึ่งปกป้องรักษาไว้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และการฟื้นฟู อนุรักษ์ สังคม วัฒนธรรม และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม

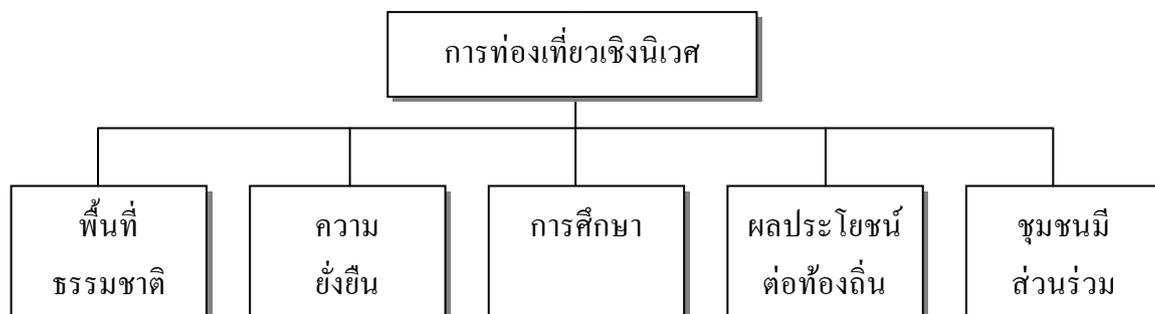
5. ชุมชนมีส่วนร่วม (Community Participation Based Tourism)

การวางแผน การดำเนินการด้านการท่องเที่ยว ต้องให้ชุมชน หรือท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการวางแผน (Plan) ปฏิบัติ (Do) ตรวจสอบ (Check) และปรับปรุงกระทำใหม่ (Act) หรือให้ชาวบ้านมีส่วนในการวางแผน (Planning) ปฏิบัติตามแผน (Implementation) และการวัดผลประเมินผล (Evaluation)

การกระทำดังกล่าว ทำให้การท่องเที่ยวดำเนินงานด้านต้นทุนทางสังคม หรือทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งชุมชนรู้ดีที่สุด การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ และก็ได้รับผลประโยชน์จากโครงการอย่างเป็นธรรม

ข้อควรระมัดระวัง คือ การประนีประนอม ความต้องการของชาวบ้าน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีมิใช่เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจอย่างเดียว

หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถเขียนแผนภูมิได้ดังภาพประกอบ 2.3

ภาพประกอบ 2.3 แผนภูมิแสดงหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แนวคิด หรือ ทฤษฎีในการวิจัย เกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับ การพัฒนาอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล และการกำหนดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกลุ่มแม่น้ำแม่แตง ที่เหมาะสมต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย ระหว่าง ค.ศ.2000 – ค.ศ. 2004 (พ.ศ.2543 – 2547) มิได้มุ่งเน้นเกี่ยวกับการศึกษา เนื้อหาของระบบนิเวศและธรรมชาติ เพียงอย่างเดียว แต่งานวิจัยส่วนมากจะได้เน้น ชุมชน วัฒนธรรม ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ต่อระบบนิเวศและธรรมชาติ เนื้อหาสาระมีลักษณะของระบบนิเวศวัฒนธรรม หรือระบบนิเวศและความเกี่ยวข้องกับมนุษย์มากกว่าระบบนิเวศทางธรรมชาติ

ชวลิตร์ ชูชาติ และคณะ (2544) ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำว้าง มีเป้าหมายเพื่อเสนอรูปแบบการท่องเที่ยว เชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำว้างบ้านโป่งสมิ โดยใช้แนวความคิด การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ระบบนิเวศวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านโป่งสมิใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านหลากหลายรูปแบบ ทั้งด้านความเชื่อพิธีกรรม เพื่อปกป้องอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่า และทรัพยากร ให้เกิดประโยชน์ในการยังชีพ และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน แต่เกิดช่องว่างและขาดการยอมรับจากหลักวิชาการที่เกิดจากแนวคิดตะวันตก

ระบบนิเวศป่า ทรัพยากรภูมิปัญญาชาวบ้าน การดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นผลิตภัณฑ์หรือจุดขายของกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว และชุมชนก็พร้อมในการตอบสนองต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพราะชุมชนต้องการรายได้ และกิจกรรมในการสร้างรายได้ก็ไม่ขัดแย้งกับวิถีชีวิต และการอนุรักษ์ทรัพยากร

อุปสรรคสำคัญ คือ ขาดงบประมาณในการส่งเสริมการตลาดและขาดกำลังคนในการเสนอผลิตภัณฑ์ให้แก่หน่วยธุรกิจนำเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ข้อจำกัดของ งบประมาณ เวลา และภาระหน้าที่ ชาวบ้านและนักวิจัยขาดจุดแข็งในการปฏิบัติงานด้านการตลาด

นำชัย ทนผล และคณะ (2544) วิจัยเรื่อง การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีเป้าหมายของโครงการวิจัย เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านโป่งในการพัฒนาธุรกิจ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแนวทางในการดำเนินธุรกิจชุมชน

ผลการวิจัยค้นพบว่า ชุมชนบ้านโป่งมีระบบนิเวศป่าที่สมบูรณ์ ชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกพืชผัก ไม้ผล ปลอดภัยพืช ปลูกดอกไม้ ฯลฯ พื้นที่ธรรมชาติดังกล่าวแล้ว มีความน่าประทับใจ สามารถส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ และชุมชนก็มีความต้องการในการพัฒนาอาชีพ ด้านการท่องเที่ยว เพื่อเสริมรายได้หลังจากการใช้กระบวนการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประชาชนสามารถเรียนรู้และเกิดความเข้าใจดี ในการรับภาระบริการด้านการท่องเที่ยว

อุดร วงษ์ทับทิม และคณะ (2545) วิจัยเรื่อง ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้ อำเภอป่าเย็บ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป้าหมายของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบจากการท่องเที่ยวในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การวิจัยยังต้องการหาองค์ความรู้เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

จากการปฏิบัติงานวิจัยร่วมกับชุมชน ได้ข้อสรุปที่สำคัญดังนี้

- ชุมชนเห็นคุณค่าของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ผืนป่า ต้นน้ำมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ชุมชนมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ โดยดำเนินการสำรวจเส้นทางท่องเที่ยว และกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว ไม่ให้มีการตัดถนนเข้าไปในผืนป่า ลดการก่อผลกระทบจากการท่องเที่ยวให้น้อยที่สุด ทั้งในทางตรงและทางอ้อม
- ชุมชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการศึกษาปัญหาการท่องเที่ยว และผลกระทบที่ชุมชนอาจได้รับจากการท่องเที่ยว การเดินป่าศึกษาธรรมชาติในชุมชน นักท่องเที่ยวต้องเดินเข้าไปโดยมีชาวบ้านเป็นคนนำทาง

- โครงสร้างฐานรากเศรษฐกิจชุมชนเป็นการเกษตรกรรมปลูกข้าว ถั่วเหลือง กระเทียม และเลี้ยงสัตว์ ต้องการให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริมของชุมชนเท่านั้น

- ชุมชนต้องการรักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิม มีการตั้งรับและปรับตัวให้เข้ากับกระแสของการท่องเที่ยวที่ขยายเข้ามาในชุมชน ด้วยการก่อตั้ง พิพิธภัณฑ์ชุมชน เผยแพร่วิถีแห่งวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม มิใช่เป็นการขายวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์รากเหง้าทางวัฒนธรรม และฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิม ทั้งนิทานพื้นบ้าน (ปλοเลอเปลอ) และลำน่านพื้นบ้าน (ทา)

- ในด้านการตลาดชุมชนพื้นที่วิจัยเตรียมดำเนินการประสานงานด้านการตลาด ด้วยการเจรจากับบริษัทท่องเที่ยวในแนวอนุรักษ์ให้จัดส่งนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวยังน้ำตกแม่เย็น น้ำตกแม่ปิง โบราณสถานของชนชาติลัวะ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมกับชนเผ่าปกากะญอ

- ในด้านปัญหาและข้อจำกัดชาวบ้านมีข้อจำกัดในด้านภาษาต่างประเทศ ทำให้การสื่อสารกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนไม่ชัดเจนเท่าที่ควร บางครั้งนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเกิดความสับสนไม่เข้าใจ หรือเข้าใจคลาดเคลื่อนผิดไปจากเจตนาที่มุ่งจะสื่อ

- มีความแตกต่างทั้งในด้านภาษาและวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น

บุษบา สิทธิการ และคณะ (2544) วิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน บ้านแม่กลางหลวง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ศักยภาพ ผลกระทบ การมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในเขตวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงคอยอินทนนท์

ผลการวิจัยค้นพบประเด็นสำคัญดังนี้

- วิธีการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนที่มีประสิทธิภาพที่สุดควรให้ชาวบ้านมีบทบาทในการจัดการผ่านกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม (Participatory Working Approach) ซึ่งมุ่งเน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การศึกษาชุมชน การทำแผนการดำเนินการ การบริหารจัดการและการติดตามประเมินผล

- การให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการและแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคนเสริมสร้างศักยภาพในการตัดสินใจในทุกกระบวนการของการพัฒนาการท่องเที่ยว

- ความสำเร็จของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการร่วมมือในระดับบุคคลและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจประกอบกัน

- การกระจายรายได้และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม จะสามารถก่อให้เกิดการร่วมมือของชาวบ้านต่อการจัดการการท่องเที่ยว

- การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการการท่องเที่ยวและการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

- ปัจจัยด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวมีผลต่อความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนที่สามารถเพิ่มพูนความรู้ และส่งเสริมประสบการณ์ให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการอนุรักษ์ สภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน

กนิษฐา อุ่ยถาวร และคณะ (2545) วิจัยเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณอุทยานแห่งชาติ ห้วยสแลงหลวง สาขาหนองแม่เฒ่า จังหวัดเพชรบูรณ์

วัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อศึกษาศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติห้วยสแลงหลวง และศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

- การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมนั้นทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกรักหวงแหนและเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ลดปัญหาการเก็บของป่าไปขาย การตัดไม้ทำลายป่าได้

- ควรมีการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

- การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นมุ่งเน้นการสร้างงานและกระจายรายได้ได้อย่างเป็นธรรม

- การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น อุทยานแห่งชาตินั้น ชาวบ้านควรจะมีการประสานงานเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน และภาครัฐควรจะสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน

- ชุมชนหนองแม่นำใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการเชื่อมความสัมพันธ์และความสามัคคีของทั้งสองหมู่บ้าน

ดารณี บุญธรรมและคณะ (2544) วิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม โดยชุมชนชาวม้ง บ้านน้ำคะ-ลานก้วย ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปางงิ้ว จังหวัดพะเยา วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนชาวม้ง ในการเข้าร่วมจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม

ผลการวิจัยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

- ชุมชนบ้านน้ำคะ-ลานก้วย มีศักยภาพของพื้นที่ เช่น ระบบนิเวศป่า ภูเขา ความหลากหลายทางชีวภาพ น้ำตก ถ้ำ เหมาะสมแก่การจัดการท่องเที่ยว

- ชุมชนบ้านน้ำคะ-ลานก้วย มีวัฒนธรรม ประเพณี ที่น่าประทับใจของการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว

- การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมในเรื่องทรัพยากรการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้อง

- ชุมชนต้องสำรวจความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งปัจจุบันให้ความสนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม

- การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ต้องไม่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

- การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ต้องมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

- เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนต้องมีบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบตามความสามารถของตัวเอง

- ชุมชนควรมีความพร้อม รู้เท่าทันสถานการณ์ภายนอก รับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้

- ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มากและยาวนานที่สุด

สี่ศึก ฤทธิเนติกุล และคณะ (2544) วิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กับการอยู่รอดของชุมชนชาวม้ง บ้านคอยปุย อุทยานแห่งชาติ คอยสุเทพ – ปุย จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกับองค์กรภายนอก เพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน และประเทศชาติ

ผลการวิจัยสรุปสาระสำคัญดังนี้

- สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและการหาทางในการแก้ปัญหาหรือการพัฒนา

- องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนที่เมื่อก่อนต่างคนต่างทำงานได้เรียนรู้ว่าชุมชนการท่องเที่ยวจะเข้มแข็งได้นั้น ทุกองค์กรจะต้องมาร่วมมือกันทำงานในระบบเครือข่าย โดยแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละองค์กร

- สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ในการร่วมระดมทุน วัตถุประสงค์ท้องถิ่นและระเบียบของแต่ละองค์กร ทำให้การท่องเที่ยวเป็นไปค่อนข้างราบรื่น สมาชิกในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบต่าง ๆ จึงเป็นการง่ายในการบังคับใช้ผลก็คือทำให้ชุมชนมีระเบียบมากขึ้น

- จากการใช้ระเบียบชุมชนและการพัฒนาองค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้มีนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอในวันปกติวันละประมาณ 400 – 700 คน ในวันหยุดและวันเทศกาลวันละประมาณ 1,500 – 2,000 จากการเก็บข้อมูลล่าสุด คือ เฉพาะเดือนธันวาคม 2544

- การที่ชาวบ้านมีความรู้ในการจัดการธุรกิจชุมชน ทำให้สามารถเลี้ยงดูประชากรโดยตรงถึง 23 ครอบครัว ชุมชนมีรายได้จากนักท่องเที่ยวเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวที่คนในชุมชนจัดขึ้นทั้งสองแห่ง

- คณะนักวิจัยได้เรียนรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนมาตั้งแต่ยุค 2,600 กว่าปีมาแล้ว ได้แก่ อาวุธชนิดต่าง ๆ สมุนไพร พืชอาหารจากธรรมชาติ และผ้าใยกล้วยง วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อจะทำการอนุรักษ์ฟื้นฟูให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อไป

- สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และมีความตระหนักถึงคุณค่าประโยชน์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ ทั้งในแง่การค้าปลีกและการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การวิจัยท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในทุก ๆ ขั้นตอน สามารถสร้างจิตสำนึกให้สมาชิกในชุมชนเห็นคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ทำให้ได้มาซึ่งรายได้ในการเลี้ยงปากท้อง สมาชิกใน

ชุมชนทุกเพศทุกวัยเกิดแนวคิดใหม่ในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว ต่อยอดหรือแตกแขนงออกไปอย่างไม่สิ้นสุด แสดงให้เห็นว่างานวิจัยครั้งนี้ไม่ใช่เรียนรู้และพัฒนาแล้วสิ้นสุด แต่เป็นการจุดประกายให้ชุมชนได้เรียนรู้และมีความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นเพียงการเริ่มต้นเท่านั้น

ปัจจุบัน มูลเมือง และคณะ (2547) วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนบ้านป่าเมียง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อสร้างจิตสำนึก และความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และหารูปแบบในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน

ผลการวิจัยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ทรัพยากรการท่องเที่ยว ประกอบด้วยระบบนิเวศป่าที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้และสัตว์ป่า ทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติอื่น ๆ เช่น น้ำตก ดอยพระบาท ดอกเสี้ยวป่า และประเพณีวัฒนธรรม ของชุมชน การประกอบอาชีพทำสวนเมียง

ผลจากการวิจัยสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

- ชุมชนสามารถร่วมกันคิด วิเคราะห์ต้นทุนทรัพยากร วัฒนธรรม เพื่อเป็นกิจกรรมในการบริการด้านการท่องเที่ยว
- ชุมชนร่วมมือในการจัดการ โดยแบ่งหน้าที่ รายได้การกำหนดระเบียบ และหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข
- ในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญ ควรเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์สถานการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ร่วมกัน ชุมชนสามารถสรุปเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ด้วยตัวเอง รวมทั้งดึงเจ้าหน้าที่ของรัฐให้เข้ามามีส่วนร่วม
- บทบาทของผู้นำชุมชนในการสนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ ให้สามารถบริหารงานจัดกิจกรรมภายในหมู่บ้าน และพึ่งตนเองได้เป็นสิ่งสำคัญ การทำให้ผู้นำชุมชนมีความพร้อมในการปฏิบัติงานสามารถวางแผนการทำงานโดยตรงเอง และปฏิบัติหน้าที่อย่างโปร่งใส เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง
- ควรมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะหมู่บ้านเป้าหมายในการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการตั้งรับสถานการณ์และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว และให้ความสำคัญในการให้การศึกษาและการจัดการการ

ท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นการส่งเสริมชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและจะนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

จิราเจตน์ อุดมศรี (2547) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี วัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค วิธีการแก้ไข ในการจัดสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาค้นพบสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. บริบททางด้านกายภาพและสังคมของตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี เหมาะสมและเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ในป่าไม้ และสัตว์ป่าประมาณ 56 ชนิด ชุมชนโป่งน้ำร้อนมีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม ทำไร่ ทำสวน มีสวนผลไม้ที่มีชื่อเสียง และมีความหลากหลายชนิดพันธุ์ การท่องเที่ยวในพื้นที่โป่งน้ำร้อนมีปัจจัยดึงดูดที่สำคัญ คือ ความสวยงามของลำน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ของสภาพป่าไม้ และกิจกรรมการท่องเที่ยวผจญภัยถึงอนุรักษ์ ประเภทล่องแก่งแพยาง ซึ่งแนวโน้มในอนาคตอาจมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

2. ปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตพื้นที่ตำบลโป่งน้ำร้อน จากอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชน ที่ทำรายได้ที่มากกว่าอาชีพการท่องเที่ยวและเป็นอาชีพดั้งเดิม จึงทำให้ประชาชนไม่สนใจที่จะประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในชุมชนในการคิด ริเริ่มวางแผนตัดสินใจ ดำเนินการ แบ่งปันผลประโยชน์ติดตามประเมินผลด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากประชาชนไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทำให้ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ที่ดี ทำให้นักท่องเที่ยวไม่รู้จักร่องแก่งคลองโป่งน้ำร้อน

ตำบลโป่งน้ำร้อนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์แต่ไม่มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์ อีกทั้งยังไม่มีการนำนโยบายของรัฐด้านการท่องเที่ยวเข้ามาใช้ในพื้นที่ ไม่มีการนำแผนปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเข้ามาใช้อย่างจริงจัง คนนอกชุมชนเป็นผู้ดำเนินกิจการท่องเที่ยว แต่คนในชุมชนขาดโอกาสมีส่วนร่วมจึงทำให้ไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการดำเนินโครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเป็นลักษณะที่นายทุนเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยว พบว่าขาดการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

3. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ในตำบลโป่งน้ำร้อน ควรมีคุณสมบัติที่เป็นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตามแนวทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่คำนึงถึงการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านในพื้นที่ เป็นการกระจายรายได้สู่ประชาชนในพื้นที่จัดการได้ด้วยการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมอนุรักษ์ธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้านควบคู่ไปกับการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างชาญฉลาดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยาวนานที่สุด และก่อให้เกิดผลกระทบทางลบของตำบลน้อยที่สุด

เยาวภา นุชยพันธ์ (2548) วิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านหัตถกรรมไม้แกะสลักให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาหมู่บ้านกัวแลน้อย ตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา ประวัติ บริบท วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ของชุมชน เพื่อเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนบนพื้นฐานชุมชน

ผลของการวิจัยสรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้

หมู่บ้านกัวแลน้อย เป็นหมู่บ้านในที่ราบสันป่าตองสังคมชาวบ้านขึ้นอยู่กับ การเกษตร แต่ในปัจจุบันชาวบ้านผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก การเกษตรเป็นอาชีพรอง ผลงานด้านการแกะสลักไม้สัก ซึ่งผลิตในครัวเรือน มีความน่าประทับใจ สำหรับคนต่างวัฒนธรรมได้เข้ามาศึกษาวัฒนธรรมใหม่

นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมแบบเดิม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านยังหลงเหลืออยู่ในหมู่บ้าน เช่น การนวดแผนโบราณ ยาสมุนไพร และวิถีชีวิตอื่น ๆ

การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านที่สะดวกสบาย เพราะมีถนนลาดยาง สาธารณูปโภคในหมู่บ้าน เช่น ไฟฟ้า โทรศัพท์ การประปา ฯลฯ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ นอกจากนี้ นโยบายของรัฐ ซึ่งส่งเสริมการท่องเที่ยว และแนวโน้มนิยมใหม่ ของนักท่องเที่ยว ซึ่งชื่นชอบการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมสามารถสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงหัตถกรรมในหมู่บ้านกัวแลน้อยได้ และงานวิจัยก็ได้เสนอรูปแบบไว้ ทั้งแบบ วันเดียวหลายวันและพักในหมู่บ้าน

งานวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว เป็นงานวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชน ซึ่งรวมทั้งทรัพยากร และวัฒนธรรมเพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานชุมชน หมายความว่า ใช้ทรัพยากรในชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วม และรับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

พื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่สูง ประกอบด้วยระบบนิเวศป่า ยกเว้นบ้านก๊วแลน้อย เป็นพื้นที่ราบ แต่งานวิจัยทุกเรื่อง ใช้กระบวนการให้ชุมชนมีส่วนร่วมเหมือนกัน ผลการวิจัยพบว่า ไม่ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง กะเหรี่ยง คนไทยพื้นที่สูง ต่างก็ตอบสนองในการมีส่วนร่วม และสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ แต่จุดอ่อน คือ ขาดงบประมาณและบุคลากรในการส่งเสริมการขาย (Promotion) และการจัดจำหน่าย (Distribution) ผลผลิตอย่างต่อเนื่อง เมื่อสิ้นสุดงานวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มน้ำแม่ น้ำแดง มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาประวัติ บริบท วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวบนพื้นฐานชุมชน และให้ชุมชนมีส่วนร่วม แต่รูปแบบการท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประสานกับแนวความคิดของชุมชน พร้อม ๆ กับเสนอแนวคิด ทฤษฎีให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้วย นี่คือ จุดแตกต่างจากงานวิจัยอื่น ๆ บ้าง

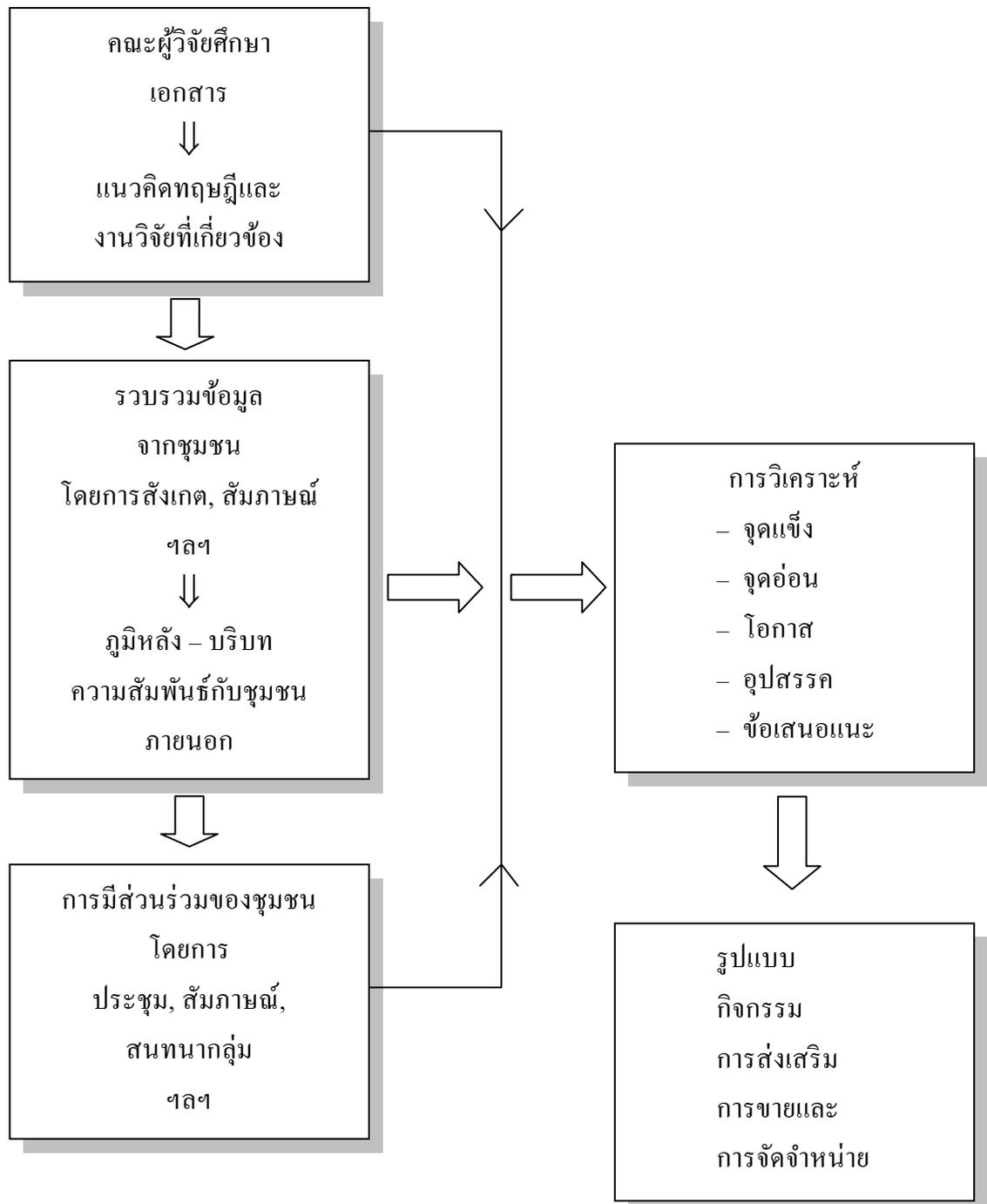
ชุมชนในการวิจัย เป็นชุมชนคนไทยในเขตพื้นที่สูงที่อยู่ร่วมกับระบบนิเวศป่าหลายร้อยปีแล้ว แต่งานวิจัยอื่น ๆ ประมาณ 7 ชุมชน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง กลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างต่างกัน แต่อยู่ในระบบนิเวศที่คล้ายคลึงกัน ยกเว้นชุมชนบ้านก๊วแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ การตอบสนองต่อวัตถุประสงค์การวิจัยจะแตกต่างหรือคล้ายกันอย่างไร

ชุมชนบ้านสบถ้าย และหมู่บ้านอื่น ๆ ในเขตลุ่มน้ำแม่ น้ำแดง เกิดการท่องเที่ยวแบบผจญภัย คือ เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเดินป่า ล่องแพ พักในหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์มาตั้งแต่ ปี ค.ศ.1982 (พ.ศ.2525) สำหรับหมู่บ้านสบถ้าย เป็นเพียงจุดสิ้นสุดของการท่องเที่ยว คือ นักท่องเที่ยวขึ้นจากแพไม้ไผ่แล้วกลับเข้าที่พักในเมือง งานวิจัยเรื่องนี้ ต้องการสร้างบ้านสบถ้ายเป็นจุดเริ่มต้น และเชื่อมโยงสู่หมู่บ้านหรือชุมชนอื่น ๆ

ผลสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค รูปแบบที่เกิดขึ้นแตกต่างหรือ คล้ายคลึงกันอย่างไร นี้คือ จุดประสงค์ในการดำเนินงาน การปฏิบัติงานอาจมีจุดแข็งและโอกาสเพราะบ้านสบถ้ายเคยเป็นจุดผ่านของธุรกิจการท่องเที่ยวมาแต่ในอดีต แต่จุดอ่อนและอุปสรรค คือ วัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเคยชินกับการท่องเที่ยวแบบผจญภัย และหวังผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวแต่เพียงรายได้อย่างเดียว

สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิดในการวิจัย เรื่อง ทรัพยากรการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนองค์ประกอบอื่น ๆ ของธุรกิจการท่องเที่ยว แนวความคิดดังกล่าว ผสมกับการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงสรุปกรอบความคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ภาพประกอบ 2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ภูมิหลังและบริบทหมู่บ้านลุ่มแม่น้ำแม่แตง

สภาพลุ่มแม่น้ำแม่แตง

แม่น้ำแตง หรือ แม่น้ำแม่แตง ยาว 135 กิโลเมตร เป็นต้นน้ำสายสำคัญที่มีปริมาณน้ำมากที่สุดไหลลงสู่แม่น้ำปิง ที่บ้านหนองล่อม อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาแดนลาว และเทือกเขาถนนธงชัย ลำห้วยสายสำคัญก่อให้เกิดแม่น้ำแม่แตง เช่น ห้วยแม่หาด ห้วยสะ ห้วยโป่งบง ห้วยแม่เกียง ในเขตอำเภอเวียงแหง ห้วยน้ำม ห้วยงู ห้วยบ้านวังมะลิ้ว ห้วยแม่คอง อำเภอเชียงดาว ห้วยน้ำค้าง ห้วยแม่จอก ห้วยแม่เลา ห้วยแม่สะ ห้วยน้ำริน ห้วยกุ่มกุ่ม ห้วยสถาน ห้วยปู้ทอง ห้วยต้นตอง ห้วยแม่ตะมาน ในเขตอำเภอแม่แตง

พื้นที่เขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง มีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 360 เมตร ถึงเขตภูเขาสูง ซึ่งเป็นบ่อเกิดของต้นน้ำลำธาร มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,600 – 2,000 เมตร ประชาชนตั้งถิ่นฐาน สองฝั่งลุ่มแม่น้ำแม่แตง มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 380 – 450 เมตรและเขตพื้นที่สูง สองฝั่งของลำห้วย แม่น้ำแม่แตง ซึ่งมีความสูง ตั้งแต่ 500 เมตร – 1,300 เมตร เนื่องจากโครงสร้างทางกายภาพของภูมิประเทศ แตกต่างกันอย่างกว้างไกลแล้ว ลุ่มแม่น้ำแม่แตง จึงมีความหลากหลายทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นต้นทุนทางธรรมชาติและต้นทุนทางสังคมด้านการท่องเที่ยว

ทรัพยากรธรรมชาติ

ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 ประกอบด้วยภูเขาและป่าไม้ มีที่ราบระหว่างภูเขาลึกน้อย ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญ เช่น ที่ราบเมืองคอง (อำเภอเชียงดาว) ที่ราบเมืองกีด (อำเภอแม่แตง) และที่ราบ ในเขตบ้านแม่มาลัย บ้านหนองล่อม บ้านป่าเส้า บ้านปากทาง (อำเภอแม่แตง) จากลักษณะภูมิประเทศซึ่งประกอบด้วยภูเขาสูงและป่าไม้ ดังกล่าวแล้ว เขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง จึงมีแร่ธาตุที่สำคัญ เช่น แร่ฟลูออไรท์ ถ่านหินที่อำเภอเวียงแหง ฯลฯ แต่ที่สำคัญที่สุด คือ ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเคยมีไม้สักที่อุดมสมบูรณ์ในอดีต แต่ในปัจจุบันได้ถูกตัดโค่นเกือบหมดสิ้น มีแต่เพียงไม้สักเพิ่งปลูกใหม่ นอกจากไม้สัก

แล้วยังมีไม้อื่น ๆ อีก เช่น ไม้ไผ่ ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้เหียง ไม้สน ไม้ก่อ ฯลฯ ไม้เหล่านี้ขึ้นอยู่ในเขตป่าสนเขา ป่าดิบเขา ป่าเต็งรัง ป่าทุ่ง ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง

การตัดไม้สักเพื่อการค้าขายระหว่างประเทศในเขตภาคเหนือด้านตะวันตก เริ่มต้นตั้งแต่ ค.ศ.1840 (พ.ศ.2383) และทวีความรุนแรงแต่ถูกต้องตามกฎหมายมากยิ่งขึ้น เมื่อจัดตั้งกรมป่าไม้ ค.ศ.1896 (พ.ศ.2439) หลังจากไม้สักเริ่มหมดจากป่าภาคเหนือ ก็เปลี่ยนเป็นธุรกิจตัดไม้กระยาเลย (ไม้อื่น ๆ ที่ไม่ใช่ไม้สัก)

การตัดไม้ทำลายป่า ก่อให้เกิดภัยแล้ง อุทกภัยหลายครั้ง จนในที่สุดได้ยกเลิกการสัมปทานป่าไม้ ค.ศ.1889 (พ.ศ.2432) แต่การบุกรุกป่า ก็ยังไม่หมดสิ้น

รูปแบบการบุกรุกป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ได้เปลี่ยนเป็นการบุกรุกป่า เพื่อการทำไร่หมุนเวียน การปลูกพืชเศรษฐกิจ การสร้างแหล่งท่องเที่ยว การสร้างปางช้าง การตั้งถิ่นฐาน การทำสวน การทำไร่ การสร้างบ้านพักหลังที่สอง เพื่อพักผ่อนและการสร้างปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต ฯลฯ

ปัญหาเหล่านี้ เกิดจากการขาดความรู้ ความเข้าใจ ความยากจน การแสวงหาความมั่งคั่งเพิ่มขึ้นอีก การมีอำนาจในการแสวงหาผลประโยชน์ นโยบายของรัฐบาลและส่วนท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามปัญหามากมาย ดังกล่าวขึ้นอยู่กับชุมชนเพราะชุมชนยากจนหลายแห่งในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ยังคงรักษาป่าไว้ได้ เพราะเป็นป่าต้นน้ำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้น้ำเพื่อการเกษตรและการยังชีพ

วัฒนธรรมสายน้ำ ของคนในภาคเหนือยังคงมีอยู่ในจิตสำนึก ถ้ามีการฟื้นฟูส่งเสริมเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมสายน้ำ หรือการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าควบคู่กับเทคโนโลยีและภูมิปัญญาสากล ปัญหาเรื่องดังกล่าวก็อาจจะเบาบางลงน้อยลง

ความหลากหลายทางชีวภาพ

เนื่องจากโครงสร้างของระบบนิเวศ ทางด้านกายภาพ และภูมิอากาศ ซึ่งแตกต่างกัน จึงทำให้เขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพืชและสัตว์ พันธุ์พืชและสัตว์ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง มีเขตติดต่อกับแนวเทือกเขาหิมาลัย เทือกเขาจากจีนตอนใต้ และเขตเทือกเขาถนนธงชัย ซึ่งต่อแนวกับเทือกเขาตะนาวศรี ในเขตภาคกลางของไทย และเขตตอนล่างของพม่า เขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ความหลากหลายทางชีวภาพ ในอดีต (ก่อน พ.ศ.2500) จากการบอกเล่าของผู้เฒ่า ผู้แก่ ทำให้ทราบว่าในดินแดนลุ่มแม่น้ำแม่แตง นอกจากมีต้นสักขนาดใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 1 เมตรแล้วยังมีไม้อื่น ๆ ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น “ยิงหนังสติ๊ก (กิ้ง) ลูกกิ้งไม่สามารถผ่านต้นไม้ซึ่งขึ้นอยู่หนาแน่นได้”

ในประเทศไทย เป็นที่ราบของพรรณพืช 3 เขต คือ อินโดเบอร์มา (Indo-Burma) แอนเมติก (Annetic) และ มาเลเซีย (Malesia) และเป็นที่รวมของสัตว์ 3 เขต คือ เขตซินโนฮิมาลายัน (Sino-Himalayan) อินโดไชนีส (Indo-chinese) และซันดาอิก (Sundaic) จากรอยเชื่อมต่อดังกล่าวแล้ว จึงทำให้ประเทศไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์

ผู้เฒ่าผู้แก่ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตงเล่าให้ฟังว่า การเดินป่า เพื่อค้าขาย ด้วยพาหนะวัวต่าง ม้า พ่อ หรือ เดินเท้าจากเมืองก๊ิด (อำเภอแม่แตง) ผ่านเมืองคอง (อำเภอเชียงดาว) ไปเมืองแหง (อำเภอเวียงแหง) เส้นทางเดินต้องผ่านป่า เต็มไปด้วยต้นไม้ขนาดชนิดหนาที่บ และสัตว์ป่าต่าง ๆ ที่เคยพบเห็น ก่อน ค.ศ.1967 (พ.ศ.2510) ได้แก่ ช้างป่า กระต๊อง เสือ หมี หมูป่าหมาไน เลียงผา กวาง ชะนี ลิง ค่าง นม บ่าง ชะมด ฯลฯ แต่ปัจจุบัน “หนึคนเข้าไปอยู่ในป่าลึก หรือถูกฆ่าตายหมดแล้ว” ผู้เฒ่าหลายคน กล่าวสรุปได้เช่นนั้น

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจป่าของประธานโครงการวิจัยในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ยังพบว่ายังมีป่าที่บ ประเภทป่าดิบเขา ป่าสน ซึ่งยังคงอุดมสมบูรณ์อยู่หลายพื้นที่ บางส่วนชาวบ้านอนุรักษ์ไว้เป็นเขตต้นน้ำลำธารของหมู่บ้าน หรือบางส่วนเป็นป่าพิธีกรรม และบางส่วนเป็นเขตป่าอนุรักษ์ของราชการ

ดิน น้ำ ป่า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ผี, เจ้าป่า, เจ้าน้ำ, เจ้าดิน, เทพ) เป็นบ่อเกิดของชีวิต (คน) และสรรพสัตว์ ความสัมพันธ์ของดิน น้ำ ป่า และสิ่งสูงสุด จึงเกี่ยวข้องกับชีวิตคน และความหลากหลายทางชีวภาพ

ในขณะที่ความเชื่อภูมิปัญญาชาวบ้าน ยังคงตกค้างอยู่ในบุคคลรุ่นเก่า (อายุ 40 – 90 ปี) และสามารถรักษาระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพไว้ได้ ในท่ามกลางการทำลายจากปัจจัยภายนอกชุมชน และภายในชุมชน การรื้อฟื้นภูมิปัญญาเดิม น่าจะเป็นวิธีการหนึ่งในหลาย ๆ วิธีการที่จะช่วยลดความรุนแรง หรือวางมาตรการในการอนุรักษ์ ระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางตรงมากที่สุดต่อชุมชน และเป็นผลประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งทำให้ชุมชน เกิดรายได้จากธุรกิจการท่องเที่ยว

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

มนุษย์หรือคน เป็นตัวกำหนดให้เกิดความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ทั้งศิลปวัฒนธรรม (วัตถุวัฒนธรรม) และชีวิตวัฒนธรรม (นามธรรม เช่น ความเชื่อ ค่านิยม พิธีกรรม ฯลฯ) คนในล้านนาหรือภาคเหนือ จากพื้นฐานปัจจัยของประวัติศาสตร์ ก่อนสมัยราชวงศ์มังราย ค.ศ.1296 หรือ พ.ศ.1839 มีชนชาติ ลัวะ กะเหรี่ยง มอญ ปราภฏหลักฐานในเขตดินแดนเหล่านี้ ต่อมาในสมัยเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา (ค.ศ.1296 – 1774) หรือ พ.ศ.1839 – 2317 ได้ติดต่อกับชนเผ่าไท (จีน, ลื้อ, ยอง, ไทยใหญ่) พม่า มอญ ลาว จีน ตอนใต้ และหลังจากตกเป็นประเทศราชของกรุงเทพฯ ในปี ค.ศ.1774 (พ.ศ.2317) และกรุงเทพฯ เข้ามามีอำนาจในด้านการศาล เศรษฐกิจ และเริ่มลดอำนาจเจ้าผู้ครองนคร ตั้งแต่ ค.ศ.1884 (พ.ศ.2427) จนกระทั่งขึ้นอยู่กับประเทศไทย เช่น ปัจจุบัน

นับตั้งแต่ ค.ศ.1774 (พ.ศ.2317) ถึงปัจจุบัน ดินแดนในล้านนา ได้มีกลุ่มชนใหม่ ๆ เช่น ชนเผ่าไท จีน พม่า มอญ ชาวตะวันตก อินเดีย คนไทยจากภาคกลาง และภาคอื่น ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานปะปนกับคนเมืองเดิม

การผสมผสานของเผ่าชน หรือ กลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้เกิดการผสมผสานของศิลปวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรมที่หลากหลาย และบางอย่างก่อให้เกิดเอกลักษณ์

ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง นอกจากมีคนไทยลัวะ ซึ่งเป็นคนดั้งเดิมอาศัยอยู่เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว ได้มีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ม้ง ลาหู่ เมี่ยน ลีซู อาข่า จีนฮ่อ ไทยปะห่อง พม่าและไทย อพยพเข้ามาในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ตั้งแต่อำเภอเวียงแหง ซึ่งดินแดนติดต่อกับพม่า จนถึงอำเภอเชียงดาว และแม่แตง เฉพาะชุมชนบนพื้นที่สูงเขตภูเขาของ 3 อำเภอดังกล่าวแล้ว มีประชากร 72,316 คน (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2545 : 98)

จากการสำรวจของผู้วิจัย พบว่า ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตงมีเมืองโบราณเช่น เมืองกีด เมืองกาย เมืองคอง เมืองแหง ฯลฯ และมีวัดร้างในชุมชนเขตภูเขาสูงของกลุ่มชาติพันธุ์หลายหมู่บ้านในเขตแนวลุ่มแม่น้ำแม่แตงตั้งแต่ อำเภอแม่แตง อำเภอเชียงดาว ถึงอำเภอเวียงแหง วัดร้างเหล่านี้ เกิดขึ้น เนื่องจากคนไทยในล้านนา หลบหนีการทำสงคราม การเกณฑ์แรงงานการถูกกวาดต้อนเป็นเชลยในระหว่าง ค.ศ.1558 - 1779 (พ.ศ.2101 - 2317)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ลุ่มแม่น้ำแม่แตง ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ของคนไทย และกลุ่มชาติพันธุ์ผสมผสานกับ ศิลปวัตถุ แนวคิด ความเชื่อ พิธีกรรม ฯลฯ ซึ่งหล่อหลอมรวมกันได้ จึงมีความสำคัญและน่าจะศึกษาเพื่อหาแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศโดยยึดแนวคิดจากชุมชน ที่ผสมผสานกับความเป็นสากลและรัฐชาติ

การเมืองและความมั่นคง

ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขา และป่า ตามแนวชายแดน ไทย – พม่า ในเขตอำเภอ เชียงดาว และเวียงแหงของกลุ่มแม่น้ำแม่แตง ประกอบกับความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเกิดจากการอพยพ เข้ามาในแผ่นดินไทย แล้วประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย เพื่อความอยู่รอด จึงก่อให้เกิดปัญหาต่อการเมืองและความมั่นคงอย่างมากมาย เช่น ปัญหาการค้ายาเสพติด การค้าอาวุธ การค้าของผิดกฎหมายอื่น ๆ การบุกรุกทำลายป่าเพื่อหาที่ทำกิน การอพยพเข้ามา ในสังคมเมือง เช่น กลุ่ม ลาหู่ ลีซู ม้ง อาข่า ทำให้เกิดแหล่งชุมชนแออัดในเขตเทศบาลนคร เชียงใหม่ ส่งผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม (น้ำ, อากาศและทัศนียภาพของสายตา)

กลุ่มผู้อพยพใหม่ เช่น จีนฮ่อ พม่า ไทยใหญ่ และกลุ่มชาติพันธุ์เก่า เช่น ลัวะ กะเหรี่ยง ม้ง ลาหู่ เมี่ยน ลีซู อาข่า ปะหรง มีจุดแข็งในชีวิตวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรม และมีโอกาสในขณะที่ยุทธศาสตร์ส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การสร้างจุดแข็งผสมผสาน กับโอกาส และแก้ไขจุดอ่อนกับอุปสรรค โดยใช้แนวทางร่วมกับชุมชนน่าจะช่วยรัฐบาลในการ กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคงของประเทศ ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม ยุทธศาสตร์ เพื่อสร้างศักยภาพในการแข่งขันโดยใช้ผลผลิตจากวัฒนธรรม และยุทธศาสตร์ การพัฒนาอย่าง ยั่งยืน เพราะการจัดสร้างอาชีพใหม่ที่มั่นคง สามารถลดปัญหาการค้ายาเสพติดและการทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ

การคมนาคม และการสื่อสารในหมู่บ้านเขตป่ากลุ่มแม่น้ำแม่แตง

ในเขตกลุ่มแม่น้ำแม่แตง ประกอบด้วย อำเภอเวียงแหง อำเภอเชียงดาว และอำเภอ แม่แตง พื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบด้วยภูเขาสูง และระบบนิเวศป่า แต่มีหมู่บ้านคนไทย และ กลุ่มชาติพันธุ์ตั้งถิ่นฐาน หลายร้อยปีมาแล้วคนไทยตั้งถิ่นฐาน ในเขตที่ราบสองฝั่งน้ำของหุบเขา เช่น บ้านเวียงแหง บ้านเมืองคอง บ้านเมืองก๊ิด กลุ่มชาติพันธุ์ ตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่สูงซึ่งมี แม่น้ำแม่แตง หรือลำห้วยไหลผ่าน

การคมนาคมเฉพาะในเขตหมู่บ้าน ริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง ก่อน ค.ศ.1980 (พ.ศ.2523) ใช้เส้นทางน้ำ คือ ล่องแพไม้ไผ่ผ่านแก่งต่าง ๆ มากมายในกลุ่มแม่น้ำแม่แตง แต่เนื่องจากเป็น เส้นทางที่ยากลำบาก และเดินทางได้เฉพาะล่องลงตามกระแสน้ำ ดังนั้น การเดินทางที่กั้นดาร์ แต่นิยมกันมากที่สุด คือ เส้นทางเดินเท้า หรือใช้วัวต่าง ม้าต่าง บรรทุกสิ่งของและสินค้า (สุทธิธิ ฐชาติ, 2546) ระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตอำเภอเวียงแหง เชียงดาว และแม่แตง

เมื่อเริ่มสร้างถนน แม่มาลัย – ปาย (1095) เพื่อเชื่อมระหว่างอำเภอแม่แตง กับ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และสร้างถนนจากเชียงดาว ไปเวียงแหง (1322) ถนนเหล่านี้

ก็ไม่ได้ผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ สองฝั่งแม่น้ำแม่แตง ยกเว้นบ้านเวียงแหง บ้านเมืองคอง หลังจากนั้นประมาณ 10 ปี (ค.ศ.1990 หรือ 2533) ได้มีถนนเชื่อมติดต่อระหว่างหมู่บ้านเพิ่มขึ้น แต่หมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตงในพื้นที่สูง ก็ยังขาดถนนต้องใช้ทางเดินติดต่อกันกระทั่งปัจจุบันนี้หมู่บ้านซึ่งขาดถนนริมฝั่งแม่น้ำ เช่นหมู่บ้านแม่หมาไน บ้านป่าข้าวหลาม บ้านโป่งแง่น บ้านปางป่าคา บ้านปากกล้วย

สำหรับการสื่อสารทางโทรศัพท์ในปัจจุบันนี้ สามารถติดต่อได้ในเขตหมู่บ้านพื้นที่ราบ ซึ่งอยู่ใกล้เกี่ยวกับสถานที่ตั้ง อำเภอแต่หมู่บ้านห่างไกลออกไป ในเขตป่าและภูเขา ไม่มีโทรศัพท์ติดต่อ

การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแบบผจญภัยหรือการเดินป่า เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ.1982 (พ.ศ.2525) ทั้งนี้เพราะความกันดารของภูมิประเทศ และเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยว ครอบคลุมประกอบทุกประการ เช่น

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ระบบนิเวศป่า น้ำตก ถ้ำ หน้าผา แม่น้ำ ภูมิอากาศ ฯลฯ

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น เส้นทางเดินทัพ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช วัด เจดีย์ วัดร้าง ฯลฯ

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ 11 กลุ่ม ประกอบด้วย กะเหรี่ยง ม้ง ลาหู่ เมี่ยน ลัวะ ลีซู อาข่า จีนฮ่อ ไทยใหญ่ พม่าและไทย พื้นที่สูง ความหลากหลายทางด้านศิลปวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรม จึงเป็นความน่าประทับใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยวในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ในด้านการท่องเที่ยวแบบเดินป่า และผจญภัย มากกว่าอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ เส้นทางเดินป่าที่สำคัญที่สุด คือ เดินป่า จี๋ซ้าง ล่องแพ อยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ลุ่มแม่น้ำแม่แตงมีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว แบบเดินป่าจี๋ซ้างและล่องแพ กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเดินป่า เริ่มต้นจากนักท่องเที่ยว เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่ (ถนนหมายเลข 107) ถึงบ้านแม่มาลัย อำเภอแม่แตง แยกซ้ายมือไปตามถนน แม่มาลัย – ปาย – แม่ฮ่องสอน (หมายเลข 1095) ถึงบ้านแม่สะะ บ้านโป่งเดือด หรือ บ้านห้วยน้ำค้าง สิ้นสุดการเดินทางโดยรถยนต์แล้วเดินป่าจากห้วยน้ำค้าง หรือ แม่สะะ มายังบ้านปากกล้วย (นอน 1 คืน) แล้วเดินทางต่อไปบ้านป่าข้าวหลามริมแม่น้ำแม่แตง หรือเริ่มต้นจากบ้านโป่งเดือด เดินทางมายังบ้านแม่หมาไน (นอน 1 คืน) แล้วเดินทางไปยัง ป่าข้าวหลาม การล่องแพในแม่น้ำแม่แตง เริ่มจาก

บ้านป่าข้าวหลามในเขตอำเภอแม่แตง ล่องตามลำน้ำแม่แตงประมาณ 4 ชั่วโมง ถึงบ้านสบถ้ำ หรืออาจจะล่องจากบ้านโป่งแง่นถึงบ้านสบถ้ำ ประมาณ 2 ชั่วโมง นอกจากนี้ก็อาจล่องแพในเขตอำเภอเชียงดาว และเวียงแหงได้บ้างแต่มีคนนิยมไม่มากนัก

หมู่บ้านสบถ้ำ เป็นจุดสิ้นสุดของกิจกรรมการล่องแพไม้ไผ่จากบ้านป่าข้าวหลาม เพราะแม่น้ำแม่แตง จากบ้านสบถ้ำ ถึงบ้านเมืองก๊ิด ยาวประมาณ 9 กิโลเมตร ไหลผ่านหุบเขา โขดหินและเกาะแก่ง ไม่สามารถล่องแพไม้ไผ่ แต่สามารถล่องแพยางได้ ผ่านที่ราบเล็ก ๆ บ้านเมืองก๊ิด สามารถล่องแพไม้ไผ่ได้ประมาณ 2.5 กิโลเมตร ต่อจากนั้น แม่น้ำแม่แตงไหลผ่านหุบเขา โขดหิน และเกาะแก่ง เป็นระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร (จากบ้านเมืองก๊ิด ถึง บ้านแม่ตะมาน) ไม่สามารถล่องแพทุกชนิดและเป็นดินแดนลึกลับ ที่ชาวบ้านเกรงกลัว

กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเดินป่า และผจญภัยในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ก็เหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย คือ เป็นการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) ต้องการปริมาณมากเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ขาดการอนุรักษ์ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม

บ้านสบถ้ำ

ที่ตั้ง

หมู่บ้านสบถ้ำ หมู่ที่ 3 ตำบลก๊ิดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ บ้านห้วยต้นตอง
ทิศใต้	ติดกับ บ้านถ้ำน้อย
ทิศตะวันออก	ติดกับ บ้านปาง
ทิศตะวันตก	ติดกับ บ้านปางโป่งหม้อขาง

ประวัติความเป็นมา

หมู่บ้านสบถ้ำได้จัดตั้งหมู่บ้านตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย หรือประมาณ 400 ปีมาแล้ว เพราะมีหลักฐานว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จยกทัพผ่านหมู่บ้านเมืองก๊ิด หมู่บ้านสบถ้ำ ไปโจมตีพม่าใน ค.ศ.1605 (พ.ศ.2148)

บ้านสบถ้ำเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนเผ่าละว้าที่นับถือพุทธศาสนา หลักฐานในการยืนยัน คือ วัดร้าง 2 วัดในบ้านสบถ้ำ และเครื่องปั้นดินเผาของชนเผ่าละว้าชาวบ้านเล่าว่า บ้านสบถ้ำ ขึ้นอยู่กับแขวงเมืองก๊ิด (ปัจจุบันตำบลเมืองก๊ิด) และได้ยกฐานะเป็นหมู่บ้านใน

ค.ศ.1923 (พ.ศ.2466) คนเมืองได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานปะปนกับลัวะ และเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ต่อมาประมาณ ค.ศ.1954 (พ.ศ.2497) คนเมืองบ้านแม่กะ ตำบลสลวง อำเภอแมริม ได้อพยพเข้ามาประกอบอาชีพ เนื่องจากหมู่บ้านสบก่ายมีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นพื้นที่ที่มีต้นเมี่ยงขึ้นอยู่มาก จึงทำการเก็บเมี่ยง และใบชาที่นี้ ซึ่งจะก่อให้เกิดอาชีพและรายได้ ดังนั้นจึงพากันอพยพเข้ามาอยู่ คนที่เริ่มการประกอบอาชีพเก็บเมี่ยง คือ นาย ลือ ชาดีดี ชาวบ้านแม่กะ อำเภอแมริม

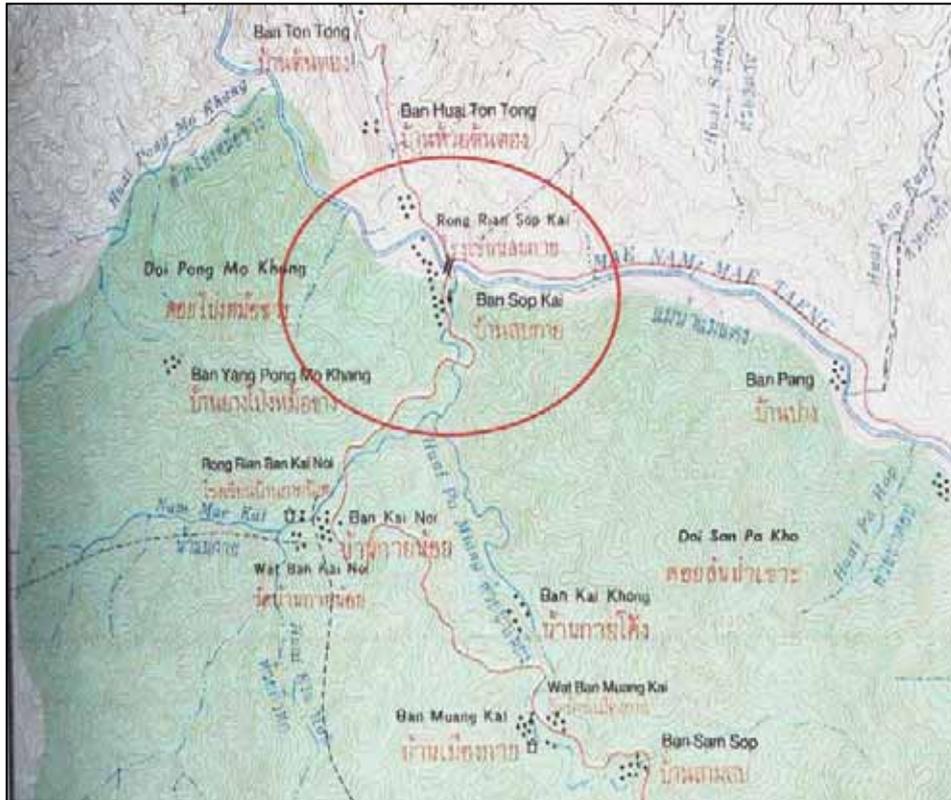
เมื่อการประกอบอาชีพทำเมี่ยงได้ผลดี คนไทยในเขตอำเภอแมริม แม่แตง จึงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้านสบก่ายมากขึ้น

ต่อมาประมาณ ค.ศ.1987 (พ.ศ.2530) การท่องเที่ยวเดินป่าซึ่งมีจุดสิ้นสุดที่บ้านสบก่าย ได้รับความนิยมนมากขึ้น ประชาชนพื้นราบส่วนหนึ่ง จึงอพยพขึ้นมาประกอบอาชีพการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจร้านอาหาร รับจ้างล่องแพ ธุรกิจที่พักเช่น เรือนแรม ฯลฯ ควบคู่กับการทำเกษตรบนพื้นที่สูง

หมู่บ้านสบก่าย มีแม่น้ำ 2 สายที่สำคัญ คือ แม่น้ำแม่แตง และแม่น้ำก่าย ซึ่งแม่น้ำทั้งสองสายนี้ได้มาบรรจบ หรือสบกัน จึงเป็นที่มาอีกอย่างหนึ่งของชื่อหมู่บ้าน “สบก่าย” ปัจจุบันมี นายจรัส สิทธิชัย อายุ 52 ปี ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านสบก่าย

ลักษณะทางภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ภูเขามีสภาพสูงจากระดับน้ำทะเล 600 – 1,800 เมตร เฉพาะเขตบ้านสบก่าย มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 600 – 800 เมตร มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำแม่แตง ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ติดกับแม่น้ำแม่แตง แล้วยังมีห้วยที่สำคัญ ๆ เช่น ห้วยก่าย ไหลผ่านกลางหมู่บ้านแล้วไหลลงสู่แม่น้ำแม่แตง อากาศค่อนข้างเย็นสบาย ตลอดปี ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านตั้งอยู่ในท่ามกลางระบบนิเวศป่า และภูเขาสองฝั่งแม่น้ำแม่แตง เขตตำบลเมืองกืด ประกอบด้วยภูเขา ป่าไม้ เกาะแก่งในแม่น้ำ ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวจึงเหมาะกับการล่องแพอย่างยิ่ง

ภาพประกอบ 3.1 แสดงแผนที่ตั้งของหมู่บ้านสบกาย

ประชากร

ประชากรบ้านสบก้ายดั้งเดิมเป็น ลัวะ ต่อมาคนพื้นเมือง จากอำเภอแมริม แม่แตง ได้อพยพเข้ามาเพื่อประกอบอาชีพทำเหมืองพืชสวนอื่น ๆ และประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวลัวะจึง ผสมผสานกับชาวพื้นเมือง บางกลุ่มอพยพไปอยู่ที่อื่น

ในหมู่บ้านสบก้าย กลุ่มบ้านอื่น ๆ ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ กระจายละเอียดจากข้อมูล ของกรมพัฒนาสังคม และสวัสดิการ ตามตาราง 3.1 ดังนี้

ตาราง 3.1 ตารางแสดงจำนวนประชากรหมู่ที่ 3 บ้านสบก้าย และหมู่บ้านอื่น ๆ ในเขตตำบลเมืองกืด

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวน	หมายเหตุ
1	เมืองกืด	ไทย	450	หมู่ 3 ยังมีอีก 1 หย่อมบ้าน คือ
	ห้วยสถาน	ละฮูร์	94	
	ผาแดง	ละฮูร์	118	
	ห้วยทุ่ง	ไทย	250	
	โห้งป่าซาง	ไทย	40	
	หล่ายหน้า 1	ไทย	6	
	หล่ายหน้า 2	ไทย	100	
2	ห้วยก๊อบก๊อบ	ละฮูร์	133	บ้านโป่งแจ่น
	แม่ตะมาน	ไทย	535	
3	สบก้าย	ไทย	151	(ละฮูร์)จำนวน ประชากร
	ห้วยปู้ทอง	อะข่า	259	
	ต้นตอง	ไทย, กะเหรี่ยง	18	
	ปางเกาะ	ไทย	23	
	ทุ่งยี่วะ	ละฮูร์, อะข่า	340	
	ทุ่งยี่วะ	ละฮูร์, อะข่า	340	
4	ต้นขาม	ไทย	234	60 คน
5	ห้วยน้ำค้าง	ลีซอ	496	หลังคาเรือน 15 หลัง

ตาราง 3.1 (ต่อ)

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	กลุ่มชาติพันธุ์	จำนวน	หมายเหตุ
6	ทุ่งละคร	ไทย	250	
	ป่าเมืองแม่ตะมาน	ละฮูร์	50	
7	ป่าข้าวหลาม	กะเหรี่ยง	189	
	แม่หมาไน	กะเหรี่ยง	132	
8	ผาปู่จอม	ม้ง	361	
			4,264	

ที่มา : กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2545 : 115 – 116

จากตารางแสดงให้เห็นว่า เฉพาะตำบลเมืองก๊ิด มีประชากรหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ กะเหรี่ยง ละฮูร์ ม้ง อะข่า ลีซอ และคนไทยพื้นราบ สำหรับตำบลอื่น ๆ 8 ตำบล (อำเภอแม่แตงมี 9 ตำบล) นอกจากจำนวน 5 กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวแล้ว ยังมีกลุ่มไทยใหญ่ปะปนอยู่ด้วย

การคมนาคม

การเดินทางจากสามแยกแม่มาลัย เข้าสู่ถนน แม่มาลัย-ปาย (1095) ถึงทางแยกบ้านห้วยไร่ (3.5 กิโลเมตร) แล้วเลี้ยวขวาไปตามทางคนเดิน หรือทางวัวต่าง ผ่านบ้านซ้าง ถึงบ้านเมืองก๊ิด (19 กิโลเมตร) และจากบ้านเมืองก๊ิด ถึงบ้านสบก่าย (8 กิโลเมตร)

เส้นทางเดินเท้า วัวต่าง ม้าต่าง ดังกล่าวแล้ว มีมาตั้งแต่โบราณ หลังจากปี ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) รัฐบาลได้ขยายทางวัวต่างให้กว้างขึ้น เป็นถนนดินลูกรังแคบ ๆ ผ่านป่าและภูเขาใช้ได้เฉพาะฤดูแล้ง หลังจากนั้นก็เริ่มสร้างทางคอนกรีตหรือลาดยาง บริเวณเนินเขาเป็นช่วง ๆ ปัจจุบันได้ลาดยางเรียบร้อยแล้ว ตั้งแต่แม่มาลัยถึงบ้านเมืองก๊ิด แต่จากเมืองก๊ิดถึงสบก่ายยังเป็นดินลูกรัง

การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านสบก่ายในปัจจุบันมีเส้นทาง ดังนี้

เส้นทางที่ 1 เดินทางจากถนนแม่มาลัย – ปาย เข้าสู่ปากทางห้วยไร่ผ่านบ้านปางไม้แดง และบ้านซ้าง เข้าสู่บ้านก๊ิดซ้าง ระยะทาง 23 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางตลอดสาย และ

จากบ้านกีดช้างเข้าสู่หมู่บ้านสบก่าย ประมาณ 8 กิโลเมตร ถนนดินลูกรัง เป็นเส้นทางเลาะไหล่เขาเลียบบแม่น้ำแม่แตง ต่อจากบ้านสบก่ายมีเส้นทางใช้ได้เฉพาะฤดูแล้งถึงบ้านป่าข้าวหลาม

เส้นทางที่ 2 จากถนนสายเชียงใหม่ – ฝาง ห่างที่ว่าการอำเภอแม่แตง ประมาณ 2 กิโลเมตร เข้าสู่หมู่บ้านห้วยชมพู บ้านแม่ตะมาน เข้าสู่หมู่บ้านกีดช้างเป็นถนนลาดยาง จากนั้นตรงขึ้นไปสู่หมู่บ้านสบก่ายประมาณ 8 กิโลเมตร ถนนดินลูกรัง เป็นเส้นทางเลาะไหล่เขาเลียบบแม่น้ำแม่แตงเข้าเขตหมู่บ้านสบก่าย จากบ้านสบก่ายถึงทุ่งยี่วะ (4 กิโลเมตร) และมีเส้นทางแคบ ๆ ใช้ได้เฉพาะฤดูแล้ง จากทุ่งยี่วะถึงบ้านป่าข้าวหลาม (8 กิโลเมตร)

การประกอบอาชีพ

อาชีพประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกี่ยวกับทำไร่ ทำสวน เช่น เก็บเมี่ยง ซึ่งเป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพเสริมอื่น ๆ เช่น ปลูกกาแฟ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการหลวง เพิ่งเริ่มมาได้ประมาณหนึ่งปีแล้ว อาชีพรับจ้างผ้าไหมไผ่จากแพที่ให้นักท่องเที่ยวลองแล้ว นำมาแปรรูปเป็นสินค้าไหมไผ่ และยังมี การสนับสนุนให้ปลูกพืชอื่น ๆ เช่น เสาวรส ลองกอง เงาะ งามา และถั่วแดง ซึ่งทั้งหมดนี้เมื่อออกดอกออกผลแล้วสามารถนำไปขายให้กับโครงการหลวงได้ ซึ่งทำให้ประชาชนมีรายได้เสริม นอกเหนือจากการเก็บเมี่ยง ที่เป็นอาชีพหลักด้วย และอีกจำนวนหนึ่งประกอบอาชีพเกี่ยวกับท่องเที่ยว ประมาณ 8 หลังคาเรือน เช่น ร้านอาหาร ที่พัก ล่องแพไหมไผ่ ล่องแพยาง เรือแคนู รายได้จากอาชีพหลัก คือ การเก็บ – ทำเมี่ยง ขายกำละ 5 – 8 บาท ทำให้มีรายได้ 20,000 บาท ต่อปี และรายได้จากการปลูก – เก็บกาแฟขายกิโลกรัมละ 50 บาท

อาชีพสวนเมี่ยง (Forest – tea garden)

ยศ สันตสมบัติ (2542 : 143) ได้ให้รายละเอียดไว้ว่า ต้นเมี่ยง (Camellia Sinensis) เป็นพืชพันธุ์เดียวกับชา เจริญงอกงามได้ดีในพื้นที่สูงเหนือระดับน้ำทะเลประมาณ 600 เมตร หรือมากกว่านั้น โดยเฉพาะในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ในเขตจังหวัดตาก เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำปาง แพร่ และน่าน ประวัติศาสตร์ของการทำสวนเมี่ยงในภาคเหนือของไทยนั้นยังไม่มีการศึกษาอย่างชัดเจน และมีแนวคิดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเมี่ยงแตกต่างกันออกไปหลายแนวด้วยกัน นักวิชาการต่าง ๆ ให้ความเห็นว่า ระบบการปลูกเมี่ยงเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านดั้งเดิมของชนกลุ่มมอญ-ไตเอเชียติค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวมอญเคยมีอาณาจักรรุ่งเรืองในเขตลุ่มแม่น้ำโขง และชนเผ่าไททางตอนเหนือของประเทศไทย รัฐบาลของพม่า มณฑลยูนนานของจีน และรัฐอัสสัมของอินเดีย ซึ่งชุมชนเหล่านี้ต่างเกี่ยวพันอยู่กับ

การปลูกชาและผลิตเมี่ยงมาเป็นเวลานานแล้ว ในภาคเหนือของไทยเองก็มีเมี่ยงขึ้นอยู่อย่างกระจัดกระจาย โดยต้นเมี่ยงจะขยายพันธุ์ตามธรรมชาติภายหลังมีการตัดฟัน ถางป่าเพื่อทำไร่ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วปล่อยให้ฟื้นคืนตัวเองตามธรรมชาติจะเจริญเติบโตเคียงคู่กับไม้ป่าประจำถิ่นที่ฟื้นตัวขึ้น โดยเมี่ยงจะอาศัยร่มเงาของไม้อื่น ๆ และเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว

หากมองไปในด้านเศรษฐกิจและระบบนิเวศ เมี่ยงเป็นพืชพาณิชย์ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติและมีการปลูกแซมในสภาพป่าธรรมชาติ เมื่อต้นเมี่ยงเจริญเติบโตได้ 4 ปี แล้วก็สามารถเก็บใบได้ การที่เมี่ยงเจริญงอกงามได้ดีภายใต้ร่มเงาของไม้อื่นทำให้รักษาสภาพป่าธรรมชาติเอาไว้เป็นอย่างดี ป่าเมี่ยงจึงเป็นทั้งระบบการผลิตที่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรและเป็นส่วนหนึ่งของป่าธรรมชาติที่มีต้นไม้สูงให้ร่มเงา

บ้านสบถ้าย มีลักษณะเป็นชุมชนขนาดเล็กตั้งอยู่ตามไหล่เขารอบป่า ชาวบ้านได้ทำมาหากินและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในผืนป่า การดำเนินชีวิตในลักษณะสอดคล้องกับธรรมชาติ ทำให้ป่าเมี่ยงเป็นระบบนิเวศเกษตรที่ควรศึกษาเรียนรู้อีกหนึ่งเรื่องหนึ่ง

สุทธิศรี ชูชาติ (2545 : 29) ได้กล่าวในหนังสือพ่อค้าวัวต่างไว้ว่า ประเภทสินค้าหายาก หรือทำด้วยความยากลำบากได้แก่ เกลือ เมี่ยง ดังนั้น เมี่ยงถือเป็นสินค้าเข้าในภาคเหนือซึ่งเกี่ยวข้องกับพ่อค้าวัวต่าง หากมองไปในด้านสังคมวัฒนธรรม เมี่ยงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตวัฒนธรรมการบริโภค และเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนเมืองมาเป็นเวลานาน คนเมืองในภาคเหนือนิยมเคี้ยวเมี่ยงหลังรับประทานอาหารหรือเป็นของว่างต้อนรับแขกผู้มาเยือน หรือในการทำงานบุญและงานเลี้ยงฉลองในโอกาสต่าง ๆ ต้องมีเมี่ยงเป็นของต้อนรับพร้อมด้วยเกลือ ถั่ว มะพร้าวหั่นเป็นแว่น จิง กระจิเม็งคองและเครื่องกินกับหมาก การบริโภคเมี่ยงเชื่อว่า ช่วยให้มีกำลังวังชาคืนกลับมาหลังทำงานเหน็ดเหนื่อยมาทั้งวัน เพราะคุณสมบัติของใบเมี่ยง ช่วยกระตุ้นประสาทให้มีความรู้สึกสดชื่นเช่นเดียวกับชา ช่วยให้ผู้บริโภคสามารถทำงานได้นานขึ้น โดยไม่รู้สึกละเมื่อย และการทำสวนเมี่ยงยังเป็นรูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคม คือ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ พ่อค้าและผู้บริโภค สวนเมี่ยงเป็นแหล่งก่อให้เกิดรายได้แก่ผู้ว่างงานในเขตพื้นที่สูง เมื่อผลผลิตก็นำไปขายให้กับชาวพื้นที่ราบ และซื้อข้าวพร้อมของใช้กลับไป ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยและแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน ซึ่งพัฒนาขึ้นมาเป็นเวลานานแล้ว

ดังนั้น ป่าเมี่ยงจึงเป็นทั้งระบบนิเวศเกษตรและระบบการจัดการทรัพยากรซึ่งเป็นผลผลิตของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดต่อกันมานับพันปี ในด้านของระบบนิเวศเกษตรป่าเมี่ยงประกอบไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพของพืช ทั้งเป็นอาหาร และเป็นวัตถุดิบเพื่อการ

ดำรงชีวิตของชาวบ้าน ป่าเมี่ยงเป็นระบบที่เน้นการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ป่าเมี่ยงเป็นทั้งป่ากันชนเพื่อปกป้องป่าต้นน้ำ เป็นระบบการจัดการแนวกันไฟเพื่อปกป้องไฟป่า และเป็นระบบที่อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

วิธีการเก็บเมี่ยงและทำเมี่ยง

1. เก็บใบเมี่ยงที่ไม่แก่ หรืออ่อนเกินไป เวลาเด็ดจะไม่เด็ดถึงโคนใบเมี่ยง จะเด็ดตรงกลางใบ หรือใกล้ ๆ โคนมานิดหน่อย
2. นำใบเมี่ยงที่เด็ดมาแล้ว มามัดด้วยตอกเป็นมัด ๆ แล้วจัดวางใส่ลงในหม้อหนึ่ง หม้อหนึ่งสามารถใส่ได้ประมาณ 100 – 200 มัด แล้วแต่ขนาดของหม้อหนึ่ง ใช้เวลาหนึ่งประมาณ 2 ชั่วโมง หรือใช้นิ้วมือบีบใบเมี่ยงดูถ้าใบเมี่ยงเปื่อย หรือยุ่ยแสดงว่าสุกได้ที่ จึงยกหม้อหนึ่งลง
3. นำใบเมี่ยงที่นึ่งแล้วมาแกะตอกที่มัดไว้ ผึ่งลมให้เมี่ยงเย็น
4. นำเมี่ยงมามัดเป็นก้อนกลม ๆ โดยมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 เซนติเมตร
5. นำเมี่ยงที่มัดเป็นก้อนกลม ๆ ใส่ลงในถุงพลาสติก ขนาดใหญ่สามารถบรรจุได้ประมาณ 150 – 200 ก้อน แล้วมัดเพื่อปิดปากถุงให้สนิท และหมักทิ้งไว้ประมาณ 1 เดือน จากนั้นนำออกมาจำหน่ายได้ โดยสามารถแบ่งขายได้ประมาณกิโลละ 6.30 – 8 บาท

อุปกรณ์ในการเก็บเมี่ยงและทำเมี่ยง

1. เล็บเด็ดใบเมี่ยง ช่วยในการเด็ดใบเมี่ยงให้รวดเร็วขึ้น และไม่เจ็บมือ
2. ตะกร้าใส่ใบเมี่ยง โดยจะใช้เชือกผูกกับตะกร้า และใช้คล้องสะพายไว้ข้างหลัง
3. ตะขอก้านยาว เพื่อใช้โน้มเกี่ยวกิ่งใบเมี่ยงที่อยู่สูงไม่สามารถใช้มือเอื้อมถึง
4. ตอก ยาวประมาณ 1 สอก เพื่อใช้มัดใบเมี่ยงก่อนที่จะนำไปนึ่ง
5. หม้อหนึ่ง ไร่สำหรับนึ่งใบเมี่ยง โดยจะแบ่งหม้อออกเป็น 2 ท่อน คือ ท่อนข้างล่างไว้ใส่น้ำ และท่อนบนเป็นเหมือนท่อนไม้สูงประมาณท่อนแขนไว้สำหรับใส่ใบเมี่ยง โดยนำมาตั้งบนหม้อสแตนเลสที่ใส่น้ำแล้ว ใช้ผ้าพันรอบระหว่างหม้อสแตนเลสกับหม้อหนึ่ง ที่เป็นไม้เพื่อไม่ให้ไอน้ำระเหยออกหลายทาง

ประโยชน์ของใบเมี่ยง

1. นำไปทำเมี่ยง รับประทานเป็นของว่างหรือเคี้ยวหลังอาหาร โดยเคี้ยวกับเกลือ ชิง หรือมะพร้าว
2. นำใบเมี่ยงสดไปประกอบอาหาร เช่น ยำใบเมี่ยง เป็นต้น
3. ยอดอ่อนของใบเมี่ยง สามารถนำไปทำเป็นชา เช่น ชาระมิงค์ที่วางจำหน่ายทั่วไปหรือชาหยั้อื่น ๆ

อาชีพปลูกกาแฟอาราบิก้า

กาแฟอาราบิก้า เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญชนิดหนึ่งที่ได้รับการส่งเสริมให้ปลูกเพื่อเป็นพืชทดแทนบนที่สูงในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยมาประมาณ 40 ปี การส่งเสริมการปลูกในระยะแรกนั้น เกษตรกรปลูกกาแฟในแปลงที่เคยทำการเกษตรกรรมแบบไร่หมุนเวียนมาก่อนเกษตรกรที่ปลูกกาแฟอาราบิก้าเป็นเกษตรกรรายย่อยมีพื้นที่ปลูกขนาดเล็ก อาจปลูกเป็นพืชเดี่ยวหรือปลูกกาแฟร่วมกับ พืชเศรษฐกิจอื่น ๆ และปลูกแบบสวนหลังบ้าน เกษตรกรที่ปลูกกาแฟแต่ละรายมีการทำการเกษตรแบบผสมผสานมีกิจกรรมมากกว่าหนึ่งอย่างในเวลาเดียวกัน เกษตรกรชาวสวนกาแฟอาราบิก้า ส่วนใหญ่ปลูกกาแฟเป็นพืชเสริมในระบบเกษตรของตน

วิธีเก็บกาแฟ

1. เก็บเมล็ดกาแฟที่มีเปลือกสีแดง หรือสีเหลือง
2. นำมาบด เพื่อกะเทาะเอาเปลือกออก
3. นำเมล็ดกาแฟที่ได้ไปแช่ ล้างเอาเมือกที่ติดอยู่กับเมล็ดกาแฟออกให้หมด
4. นำไปตากแดดประมาณ 10 วัน หรือจนกว่าเมล็ดกาแฟจะแห้งเมื่อเมล็ดกาแฟแห้งแล้ว สามารถนำไปขายให้กับพ่อค้าที่รับซื้อ เพื่อนำไปคั่วและบดและจำหน่ายให้พ่อค้าคนกลาง ราคา กิโลกรัมละ 50 – 72 บาท

อาชีพการถ่อแพไม้ไผ่ในเขตแม่น้ำแม่แตง

เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ.1984 (พ.ศ.2527) โดยมีการถ่อแพจากบ้านป่าข้าวหลามมายังบ้านสบก้าย แล้วต่อมาได้รับความนิยมมากขึ้น มีการถ่อแพจากเมืองคอง (อำเภอเชียงดาว) ผ่านบ้านป่าข้าวหลาม บ้านโป่งแง่น บ้านสบก้าย และบ้านปางเกาะ ค่าใช้จ่ายต่อแพ และระยะเวลาถ่อแพ ศึกษาจากตารางที่ 3.2

ตาราง 3.2 ตารางแสดงระยะเวลาในการล่องแพไม้ไผ่และราคาของแต่ละจุดหมายปลายทาง

จุดเริ่มต้นและจุดปลายทาง	ระยะเวลาในการเดินทาง (ชั่วโมง)	ราคาต่อแพ (บาท)
เมืองคอง – ป่าข้าวหลาม	4	800
ป่าข้าวหลาม – โป่งแง่น	2	800
โป่งแง่น – สบถ้าย	2	800
สบถ้าย – ปางเกาะ	1	600

อาชีพพายแพยาง

อาชีพพายแพยางเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่เกิดขึ้นในแม่น้ำแม่แตงเมื่อ 14 ปี ล่วงมาแล้ว ชาวบ้านรับจ้างต่อแพยางต้องเป็นชายหนุ่มร่างกายแข็งแรง และต้องฝึกฝนให้เกิดทักษะในการพายแพยาง ทั้งนี้เพราะในแม่น้ำแม่แตง จากบ้านสบถ้าย ถึงบ้านเมืองก๊ิด น้ำไหลเชี่ยว มีเกาะแก่งมากมาย นักท่องเที่ยวสูญเสียชีวิตในลำน้ำนี้ในฤดูฝนเกือบทุกปี

ในหมู่บ้านสบถ้ายปัจจุบันมีบริษัททัวร์อยู่ 3 บริษัท คือ บริษัทสยาม แอดเวนเจอร์ (Siam Adventure) บริษัทเชียงใหม่แอดเวนเจอร์ (Chiangmai Adventure) และบริษัท ไรด์ ริเวอร์ (Wide River)

อัตราการเช่าแพยางและเรือคายัคในหมู่บ้านสบถ้าย เป็นดังนี้

1. บริษัทเชียงใหม่แอดเวนเจอร์ (Chiangmai Adventure) บริษัทนี้มีแพยางไว้บริการให้นักท่องเที่ยวจำนวน 6 ลำ และค่าบริการล่องแพยาง 900 บาท ต่อคน แพยางหนึ่งลำสามารถบรรทุกได้ 8 คน รวมกัปตัน และมีเรือคายัคไว้ให้บริการจำนวน 10 ลำ โดยคิดค่าบริการลำละ 500 บาท บริษัทนี้มีลูกจ้างทั้งหมด 5 คน โดยลูกจ้างทั่วไป 2 คน จะได้เงินเดือน 5,000 บาท ต่อคน และเป็นกัปตัน 3 คน ได้เงินเดือน คนละ 6,000 บาท ต่อคน โดยบริษัทจะมีรายได้จากการบริการนักท่องเที่ยวหัวละ 200 บาท

2. บริษัทสยามแอดเวนเจอร์ (Siam Adventure) บริษัทนี้มีแพยางไว้บริการให้นักท่องเที่ยว 2 ลำ และค่าบริการล่องแพยาง 1,500 บาท ต่อคน แพยางหนึ่งลำสามารถบรรทุกได้ 8 คน รวมกัปตัน และมีเรือคายัคไว้ให้บริการจำนวน 8 ลำ โดยคิดค่าบริการลำละ 500 บาท บริษัทนี้มีลูกจ้างทั้งหมด 3 คน โดยลูกจ้าง จะได้เงินเดือน 5,000 – 6,000 บาทต่อคน

3. บริษัทไวด์ริเวอร์ (Wide River) บริษัทนี้มีแพยางไว้ให้บริการนักท่องเที่ยว 2 ลำ โดยค่าบริการล่องแพยาง 2,000 บาท ต่อคน มีลูกจ้างทั้งหมด 3 คน โดยลูกจ้าง จะได้เงินเดือน 5,000 – 6,000 บาท ต่อคน

อาชีพแปรรูปไม้ไผ่

แพไม้ไผ่ซึ่งล่องจากบ้านป่าข้าวหลาม มาถึงบ้านสบก่าย ไม่สามารถล่องต่อไปได้ เพราะมีเกาะแก่งในแม่น้ำมากมาย มัคคุเทศก์จึงนำแพไม้ไผ่แลกกับอาหารกลางวัน (Barter System) 1 มื้อ ซึ่งเท่ากับจำนวนนักท่องเที่ยว 6 คน ต่อ 1 แพ

ไม้ไผ่ 1 แพ จำนวน 15 ลำ แปรรูปเป็นไม้ฟากยาว 6 เมตร หรือ 8 เมตร ได้ 12 มัด ราคามัดละ 360 บาท สำหรับค่าจ้างมัดมัดละ 10 บาท เวลา 1 วัน ผ่าได้ 12 มัด เป็นเงิน 120 บาท การขายไม้ไผ่โดยไม้แปรรูป ขายได้ราคาลำละ 10 – 12 บาท แพ 1 แพ ขายได้เงิน 150 – 180 บาท

ในหมู่บ้าน มีชาวบ้านรับจ้างแปรรูปไม้ไผ่ประมาณ 15 คน และรับแพจากมัคคุเทศก์ เพื่อแลกอาหาร จำนวน 6 ร้าน

ในหมู่บ้าน มีชาวบ้าน 1 คน ที่มีเครื่องจักรเพื่อผลิตดอกไม้ไผ่ จัดจำหน่ายให้แก่พ่อค้า หรือชาวบ้านเพื่อนำไปทำเครื่องจักสาน

อาชีพประกอบการธุรกิจด้านที่พัก

ผู้ที่ประกอบอาชีพด้านที่พักในหมู่บ้านสบก่ายมีเพียง 4 ราย ราคาค่าที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติคืนละ 200 บาท ต่อคน รวมอาหารเช้า และสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย คืนละ 60 บาท ต่อคน ไม่รวมอาหารเช้า แต่สามารถนำอาหารไปทำเองได้โดยจะมีอุปกรณ์การประกอบอาหารไว้คอยบริการ

อาชีพประกอบการธุรกิจร้านอาหาร

เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญในการท่องเที่ยว ประเภทการล่องแก่งในหมู่บ้านสบก่ายกันมากขึ้น ทำให้เกิดธุรกิจร้านอาหารเพิ่มขึ้น ปัจจุบันมีธุรกิจร้านอาหารที่คอยให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและคนในหมู่บ้านมีประมาณ 6 ร้านด้วยกัน ดังนี้

1. ร้านจันงค์
2. ร้านลุงคำ
3. ร้านนายอตุลย์

4. ร้านนายคู่ย์
5. ร้านลุงพล
6. ร้านพี่หล้า หรือพี่สมาน

ทั้ง 6 ร้านนี้ส่วนใหญ่ทำกันในครอบครัว ไม่มีลูกจ้างประจำ และในแต่ละร้านนี้โดยเฉลี่ยหนึ่งวันจะมีแพะเข้ามาจอดเพื่อแลกอาหารประมาณ ร้านละ 2 – 4 แพ ต่อวัน

จากการสำรวจชาวบ้านสบก้าย 36 หลังคาเรือนจำนวนสมาชิก 121 คน แบ่งกลุ่มการประกอบอาชีพได้ ตามตารางที่ 3.3 ได้ดังนี้

ตาราง 3.3 ตารางแสดงกลุ่มอาชีพบ้านสบก้าย

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
สวนเมือง สวนผลไม้ ปศุศกกาแพ	32	26.4
รับจ้าง	21	17.4
ว่างงาน	15	12.4
นักเรียน	13	10.8
ลูกจ้างบริษัทนำเที่ยว	10	8.26
ธุรกิจแพไม้ไผ่	10	8.26
ค้าขาย	4	3.3
รับราชการ	2	1.7
เจ้าของที่ดิน	1	0.83
นักบวช	1	0.83
อื่น ๆ	12	9.91
	121	100

จากตารางแสดงให้เห็นอาชีพของประชาชนบ้านสบก้ายที่ ยังคงยึดอาชีพการเกษตร และรับจ้างสำหรับอาชีพเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว เช่น ลูกจ้าง อาชีพเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยว เช่น ลูกจ้างบริษัทนำเที่ยว ธุรกิจแพไม้ไผ่ และค้าขายรวมกันร้อยละ 19.82 นับว่าเป็นกลุ่มใหญ่รองจากการเกษตร คือ ข้อสังเกตว่า ประชาชนบ้านสบก้ายกำลังเปลี่ยนจากผู้ผลิตการเกษตรแบบดั้งเดิมมายึดอาชีพการบริการ

บ้านเมืองกืด

บ้านเมืองกืด หมู่ที่ 1 เป็นที่ตั้งของตำบลเมืองกืด ซึ่งประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน ดังได้กล่าวมาแล้ว บ้านเมืองกืดเป็นจุดผ่านของการท่องเที่ยวจากเชียงใหม่ สู่บ้านสบก้ายถ้าใช้เส้นทาง ถนนเชียงใหม่ – ผาง (หมายเลข 107) แล้วแยกซ้ายมือที่บ้านปางทาง (กิโลเมตร 41) ผ่านบ้านแม่ตะมานสู่บ้านสบก้าย ถนนอีกสายหนึ่ง แยกจากถนนเชียงใหม่ – ผาง (หมายเลข 107) ที่บ้านแม่มาลัย (กิโลเมตร 36) แล้ว แยกซ้ายมือเข้าสู่ถนน แม่มาลัย – ปาย – แม่ฮ่องสอน (หมายเลข 1095) ประมาณ 3.5 กิโลเมตร ถึงปากทางห้วยไร่ แยกขวามืออีก 18 กิโลเมตร ถึงบ้านเมืองกืด จากบ้านเมืองกืด ถึงสบก้าย 8 กิโลเมตร เป็นถนนดินลูกรัง เส้นทางลาดชัน บางครั้งการคมนาคมถูกตัดขาดในฤดูฝน ถ้าถนนสายนี้ ลาดยางเรียบร้อย การเดินทางจากบ้านเมืองกืดสู่บ้านสบก้ายก็สะดวกสบายขึ้น

ในปัจจุบัน บ้านเมืองกืด มีกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัย เช่น จี่ซ้าง ล่องแพไม้ไผ่ ล่องแพยาง และเดินป่า จากบ้านเมืองกืด ไปบ้าน ห้วยก๊ีบกับ บ้านห้วยสถาน แต่มิได้เดินทางไปยังห่อมบ้านอื่น ๆ ของบ้านสบก้าย ทั้ง ๆ ที่ประชาชนทั้งสองหมู่บ้านรู้จักกันดี มีการติดต่อกันตั้งแต่ในอดีต เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน ทั้งนี้เพราะบ้านเมืองกืดมีที่ราบในการปลูกข้าว บ้านสบก้ายมีพื้นที่สูง เหมาะกับการปลูกเมี่ยง จึงเกิดการแลกเปลี่ยนกับเมี่ยง นอกจากนี้ชาวบ้านเมืองกืด ยังติดต่อกับชาวบ้านเมืองคอง (อำเภอเชียงดาว) เพื่อแลกเปลี่ยนกับข้าวเปลือก ถ้าปีใดเมืองกืด ผลิตข้าวเปลือกได้น้อยกว่า เมืองคอง

หมู่บ้านเมืองกืด บ้านสบก้าย บ้านเมืองคอง ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง มีเส้นทางแม่น้ำแม่แตงและเส้นทางวัวต่าง ม้าต่าง เชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้าน ก่อให้เกิดวัฒนธรรมสายน้ำผูกพันกับชุมชนดังกล่าวแล้วในอดีต การสร้างถนนในปัจจุบันมิได้สร้างต่อเชื่อมระหว่าง บ้านเมืองกืด กับบ้านเมืองคอง จึงทำให้ประชาชนสองหมู่บ้านขาดการติดต่อกัน อย่างไรก็ตามยังมีถนนลูกรัง เชื่อมระหว่างบ้านเมืองกืด กับบ้านสบก้าย ดังนั้น รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มแม่น้ำแม่แตง ซึ่งเริ่มต้นที่บ้านสบก้าย จึงมีวัตถุประสงค์จะโยงใยกิจกรรมสู่บ้านเมืองกืดด้วย

ประวัติหมู่บ้านเมืองกืด

หมู่บ้านเมืองกืดเป็นหมู่บ้านที่มีประวัติความเป็นมายาวนานหลายร้อยปี สันนิษฐานว่าหมู่บ้านเมืองกืดตั้งขึ้นในสมัยราชวงศ์มังราย ค.ศ.1296 – 1612 (พ.ศ.1893 ถึง พ.ศ.2155) ซึ่งเป็นเวลาประมาณ 400 ปี จากการเข้าไปสำรวจและสอบถามข้อมูลของชาวบ้านที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่ตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ที่เมืองกืดนี้มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย หลายรุ่นหลายชั่วอายุคน เล่ากันว่า แต่เดิมเมืองกืดนี้เป็นถิ่นที่อยู่ของชาว “ลื้อวะ” ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่

ปรากฏอยู่จากวัดเมืองกืดที่เก่าแก่เป็นตัวอักษรสมัยโบราณที่ไม่สามารถอ่านได้ เนื่องจากไม่มีผู้ใดทราบว่าเป็นอักษรโบราณของชนชาติใด และโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่ขุดพบอยู่โดยทั่วไปในบริเวณหมู่บ้านและบริเวณวัดห่าง (วัดร้าง) และจากลักษณะการสร้างวัดอยู่บนเนินเขาซึ่งเป็นลักษณะการสร้างศาสนสถานของพวกลัวะในสมัยโบราณ โดยวัดร้างหรือวัดห่างซึ่งเป็นวัดเก่าของลัวะนี้ ในปัจจุบันเหลือสภาพให้เห็นเพียงเศษอิฐ และเนินดินเตี้ย ๆ ปรากฏอยู่เท่านั้น ในบริเวณหมู่บ้านเมืองกืดนี้มีวัดร้างหรือวัดห่างเหลืออยู่ประมาณ 5 แห่งด้วยกัน คือ ที่ “วังก๊วาน”, ที่ “ทุ่งร้อง”, ที่ “ทุ่งบน”, ที่ “โล๊ะป่าปู” และ ที่ “ห้วยพระเจ้า”

มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาถึงประวัติของหมู่บ้านเมืองกืดในอดีตหลายอย่าง เช่น เรื่องของพม่าที่กวาดต้อนผู้คนในสมัยที่ยกทัพเข้ามาตีเอาเมืองเชียงใหม่ ผ่านเมืองกืดนี้ มีชาวบ้านที่หนีเข้าป่าไปเป็นจำนวนมาก เพราะไม่ยอมถูกจับไปเป็นเชลย เมื่อพม่ายกทัพผ่านไปหมดแล้วพวกที่หนีเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าก็ออกมาละทิ้งถิ่นฐานในป่ารวมถึงวัดเก่าที่ตอนนี้กลายเป็นวัดร้าง กลับออกมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองกืดนี้เหมือนเดิมและอาศัยอยู่มาจนถึงปัจจุบัน และเรื่องที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่ง ก็คือ การยกทัพของพระนเรศวรมหาราชที่ยกทัพผ่านมาทางเมืองกืด เพื่อไปยังพม่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยกกองทัพไปโจมตีพม่าในปี ค.ศ.1605 (พ.ศ.2148) ได้เสด็จผ่านเมืองกืดและได้พักกองทัพพร้อมกับทรงเยี่ยมเยือนวัดเมืองกืดทรงปลูกต้นโพธิ์ 1 ต้น และเจ้าอาวาสปลูกอีก 1 ต้น ไว้ที่วัดเมืองกืด ในปัจจุบันยังคงเหลือต้นโพธิ์เดิมอยู่ 1 ต้น และปลูกภายหลัง อีก 1 ต้น

ในสมัยของเจ้าน้อยคำวงษา ได้มีการเกณฑ์ไพร่พลเพื่อทำการสร้างทาง (ถนน) ขึ้นไปยังเมืองคอง (อำเภอเชียงดาว) และเวียงแหง (อำเภอเวียงแหง) ตามแนวทางเดินในอดีต เจ้าน้อยคำวงษาได้ใช้ไม้สักมาทำเป็นหลักกิโลเมตร บักไปเป็นแนวตลอดทางไปยังเมืองคอง และเวียงแหง ทำให้เกิดการแพร่หลายในการค้าขาย วัวต่าง ม้าต่าง ในสมัยนั้นเป็นอันมาก ผู้คนสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้สะดวกยิ่งขึ้น

ในอดีตหมู่บ้านเมืองกืด เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอแม่แตงเป็นแห่งแรก จนกระทั่งถึงปี ค.ศ.1908 (พ.ศ.2451) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงย้ายที่ว่าการอำเภอแม่แตงในหมู่บ้านเมืองกืดไปยังอำเภอแม่แตงในปัจจุบัน

คำว่า “กืด” ที่ปรากฏเป็นชื่อของหมู่บ้าน สันนิษฐานจากคำบอกเล่าของชาวบ้านสามารถให้คำจำกัดความได้ 2 ความหมาย คือ

1. “กืด” หมายถึง บริเวณที่ลำน้ำแม่แตงไหลผ่านหุบเขา ที่ลึก และน้ำไหลเชี่ยว จนแม้แต่ก่อนซุงใหญ่ตกลงไปในลำน้ำแม่แตงแล้วไหลผ่านกืดนี้ก็ต้องแตก ไม่เหลือซากออกมาให้เห็น

2. “กีด” มีความหมายจากคำว่า “จัด” ในภาษาพื้นเมือง แปลว่า แผลกประหลาด เหลือเชื่อ ไม่น่าเป็นไปได้

ซึ่งหากจะมองภาพรวมแล้ว ความหมายทั้ง 2 ประการ นี้ สามารถหมายถึง ความแปลกประหลาด เหลือเชื่อของลำน้ำแม่แตงที่ไหลผ่านหุบเขาลึก จนทำให้เกิดสายน้ำที่ไหลเชี่ยวจนไม่มีใครสามารถรู้ได้เลยว่าสายน้ำนี้จะไปทะลุออกที่ไหน จึงทำให้เกิดความสงสัยกันมาจนถึงปัจจุบัน

ที่ตั้ง

หมู่บ้านเมืองกีดตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอแม่แตง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่แตง 24 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่บ้านสบถ้าย หมู่ที่ 3 ตำบลกีดช้าง
ทิศใต้	ติดต่อกับหมู่บ้านสันป่าสัก หมู่ที่ 1 ตำบลกีดช้าง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับหมู่บ้านแม่ตะมาน หมู่ที่ 2 ตำบลกีดช้าง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับหมู่บ้านออบ ตำบลบ้านสบเปิง

บ้านเมืองกีด หมู่ที่ 1 ตั้งอยู่ท่ามกลางหุบเขา เป็นหมู่บ้านที่ใหญ่ที่สุดของตำบลกีดช้าง มีหย่อมบ้านภายในบริเวณหมู่บ้านเมืองกีดอยู่ 4 หย่อมบ้าน คือ

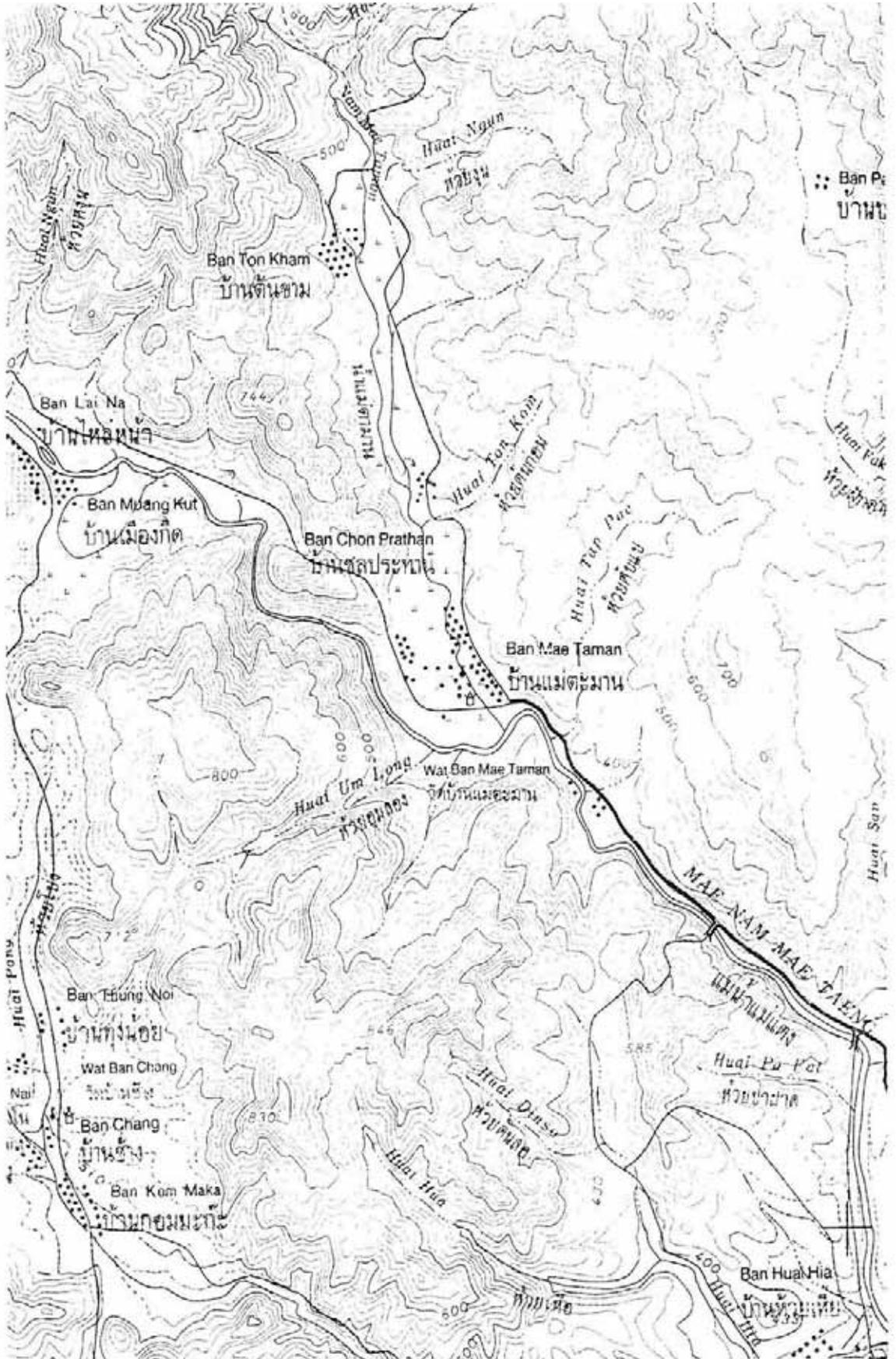
1. **หย่อมบ้านเมืองกีด** อยู่ในหุบเขา มีภูเขาล้อมรอบ มีแม่น้ำแม่แตงไหลผ่านภายในหมู่บ้าน เป็นหย่อมบ้านของชนชาวพื้นเมืองทั้งหมด ตั้งอยู่รวมกันภายในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวนลั่นจี่ สวนส้ม ปลูกข้าวโพด ถั่ว งา กาแฟ มีการทำนา ปลูกฝ้าย และพืชเศรษฐกิจอีกหลายชนิด เป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพรอง คือ รับจ้างทั่วไป

2. **หย่อมบ้านโห่งป่าซาง** ตั้งอยู่บนไหล่เขาห่างจากหย่อมบ้านเมืองกีดไปทางสบถ้ายประมาณ 5 กิโลเมตร มีจำนวนประชากรประมาณ 20 กว่าหลังคาเรือนเป็นคนพื้นเมือง มีอาชีพหลักคือ การทำสวนลั่นจี่ สวนส้ม สวนส้มโอ และรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพรอง

3. **หย่อมบ้านห้วยก๊ับก๊ับ** ตั้งอยู่บนภูเขา ห่างจากหย่อมบ้านเมืองกีดประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่า ละฮู่ หรือ “มุเซอ” อาชีพหลัก คือ ปลูกข้าวไร่ และ รับจ้างทั่วไป

4. **ห่อมบ้านห้วยสถาน** ตั้งอยู่บนภูเขา ห่างจากห่อมบ้านห้วยกุ่มกุ่ม ประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่า ละฮู่ มีอาชีพทำสวนลิ้นจี่ ปลูกข้าวไร่ และรับจ้างทั่วไป

เนื่องจากหมู่บ้านเมืองกิดเป็นหมู่บ้านที่มีสถานที่ตั้งอยู่ในหุบเขา มีภูเขาล้อมรอบ และพื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน จึงทำให้หมู่บ้านเมืองกิด เป็นหมู่บ้านที่มีอาณาเขตใหญ่ที่สุดของตำบลกิดช้าง ซึ่งสามารถแสดงแผนที่ให้เห็นได้ดังต่อไปนี้

จากภาพถ่ายแสดงให้เห็นถึงอาณาเขตของหมู่บ้านเมืองกืด หมู่ 1 เป็นบริเวณพื้นที่ที่ชาวบ้านเมืองกืด อาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นกว่าในบริเวณอื่นที่กระจายกันไปตามห้วยอมบ้านอื่นที่ลักษณะของพื้นที่เป็นไหล่เขา และบนภูเขาซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าละฮู่ หรือมูเซอร์

การคมนาคม

มีการคมนาคมโดยใช้เส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านเมืองกืดได้ 2 เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ 1 เดินทางจากถนนแม่มาลัย – ปาย เข้าสู่ปากทางห้วยไร่ ผ่านหมู่บ้านปางไม้แดง หมู่บ้านต้นลุง หมู่บ้านแก้มะค่า และหมู่บ้านสันป่าสักของตำบลบ้านช้าง มีระยะทาง 18 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 2 จากถนนเชียงใหม่ – ผาง ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่แตง ประมาณ 2 กิโลเมตร จะเป็นทางเข้าสู่หมู่บ้านห้วยชมพู บ้านแม่ตะมาน ถึงหมู่บ้านเมืองกืด มีระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง 10 กิโลเมตร และถนนลูกรังอีก 5 กิโลเมตร

ในอดีตที่ผ่านมา หมู่บ้านเมืองกืดมีถนนเป็นทางดินลูกรัง ใช้เป็นเส้นทางเดินเท้าของพ่อค้าวัวต่างม้าต่างที่เดินทางเอาสินค้าไปขายยังเมืองคอง เวียงแหง และค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าในหมู่บ้านกับตัวเมืองแมริม แม่แตงในปัจจุบัน

มีการนำเอาเกลือไปแลกข้าวที่เมืองคอง โดยอาศัยเส้นทางวัวต่างม้าต่าง จากเมืองกืดผ่านสบถ้าย หุ่นย๊ะ ผ่านทุ่งนา เข้าป่า ไปถึงเมืองคอง และเส้นทางเดียวกันนี้เองที่ชาวบ้านอาศัยเป็นเส้นทางในการเดินทางไปเยี่ยมญาติ ไปเที่ยว และไปเอาเมียจากบ้านสบถ้ายมาขาย

การเดินทางด้วยเท้าจากเมืองกืดไปยังแม่มาลัย เพื่อค้าขาย ผลไม้ และนำผลผลิตจากป่าไปจำหน่ายใช้เวลาในการเดินประมาณ 4 ชั่วโมง จากกลับซื้อสิ่งของจำเป็นบางอย่าง เช่น เกลือ ข้าวสาร เพราะบางปีผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภค

ในสมัย 30 ปีที่ผ่านมา เส้นทางไม่ดี จากเมืองกืดเดินทางด้วยเท้าไปบ้านช้าง เพื่อไปขึ้นรถที่นั่น ก่อนจะไปต้องส่งล้อเกวียนให้รออยู่ที่บ้านช้าง พอเดินไปถึงบ้านช้างก็นั่งล้อเกวียนไปแม่มาลัย กว่าจะไปถึงก็ประมาณเที่ยงวัน (ออกเดินทางตีห้า) แวะพักกินข้าวเสร็จแล้ว ออกเดินทางโดยรถโดยสารประจำทางเข้าไปในเมือง เพื่อไปซื้อของที่ต้องการ เพราะในอดีตแม่มาลัยยังไม่เจริญ พอซื้อของเสร็จแล้วก็นั่งรถถึงแม่มาลัย แล้วขนของที่ซื้อมาจากในเมืองลงมาใส่เกวียนที่รออยู่ที่แม่มาลัย แล้วนั่งเกวียนไปจนถึงบ้านเมืองกืด ใช้เวลาประมาณ 6 ชั่วโมง เพราะสมัยนั้นถนนเป็นดินโคลนทำให้การเดินทางลำบากมาก ไม่สามารถใช้รถได้ ประมาณ ปี ค.ศ.1975 (พ.ศ.2518) ได้มีการสร้างถนนดินลูกรัง ทำให้การเดินทางได้พัฒนาเป็นการใช้รถยนต์ และรถมอเตอร์ไซด์

มีการสร้างสะพานสลิงข้ามลำน้ำแม่แตง ขึ้นเมื่อประมาณปี ค.ศ.1984 (พ.ศ.2527) ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมหลักมาจนถึง ปี ค.ศ.1992 (พ.ศ.2535) จึงมีการสร้างสะพานคอนกรีต (ขีรวัว) ข้ามลำน้ำแม่แตง พร้อมทั้งทำถนนลาดยางเข้ามาภายในหมู่บ้าน แทนถนนเดิมซึ่งเป็นถนนลูกรัง ทำให้มีความสะดวกสบายขึ้นมากในการเดินทางเข้ามาในหมู่บ้าน รวมไปถึงจนถึงการเดินทางผ่านหมู่บ้านเมืองกี้ดขึ้นไปยังสบถ้ำด้วย

การเดินทางจากตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ไปยังอำเภอแม่แตง สามารถโดยสารรถโดยสารประจำทางจากคิวรถที่ตลาดต้นลำไย (กาดหลวง) หน้าร้านทองไอ้จิ้นเฮง ไปลงรถที่หน้าตลาดแม่มาลัย อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วนั่งรถคิวต่อไปยังหมู่บ้านเมืองกี้ด ตำบลกี้ดช้าง โดยจะมีรถโดยสารประจำทางสีขาว (รถสี่ล้อ) ที่คอยวิ่งรับส่งผู้โดยสารระหว่างตลาดแม่มาลัยไปยังหมู่บ้านเมืองกี้ด ในราคา 20 บาท

สามารถเหมารถจากคิวรถที่ตลาดแม่มาลัย เดินทางเข้าสู่เมืองกี้ด โดยไปส่งในตอนเช้า ตอนเย็น ไปรับกลับมา คิดราคาเหมา 500 บาท ต่อวัน เวลาในการขับรถโดยสารประจำทางระหว่างเมืองกี้ดกับตลาดแม่มาลัย จะมีการให้บริการตลอดทั้งวัน เริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 07.00 นาฬิกา ตอนเช้าตรู่ จนถึงตอนเย็น 17.00 นาฬิกา (5 โมงเย็น)

เวลาในการเดินทางจากตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ไปถึงตลาดแม่มาลัย และต่อรถคิวเข้าไปในหมู่บ้านเมืองกี้ด ใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 1 ชั่วโมงครึ่ง

ในอดีต การขนส่ง หรือการเดินทางค้าขายกับหมู่บ้านอื่น เป็นไปด้วยความลำบาก เพราะถนนยังมีสภาพเป็นดินโคลน หรือดินลูกรัง ทำให้การเดินทางและการติดต่อสื่อสารกับคนภายนอกหมู่บ้านเป็นไปด้วยความยากลำบาก

แม้แต่ในปัจจุบันนี้ปัญหาเรื่องการขนส่งและการติดต่อสื่อสารก็ยังเป็นอุปสรรคอยู่ค่อนข้างมาก เนื่องจากระยะทางที่ไกล และเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารก็ไม่สะดวก

การสื่อสาร

ในหมู่บ้านเมืองกี้ดมีระบบการติดต่อสื่อสารที่ค่อนข้างจะไม่สะดวกสบายเท่าที่ควร เนื่องจากระยะทางที่ไกลทำให้ต้องใช้เวลาในการเดินทางยาวนาน การเข้าออกหมู่บ้านไปยังตัวเมืองจึงนับว่าเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก

ระบบไปรษณีย์ในหมู่บ้านเมืองกี้ด จะมีที่ทำการไปรษณีย์อยู่ 1 แห่ง ตั้งอยู่บริเวณเยื้องกับโรงเรียนบ้านเมืองกี้ด

โทรศัพท์ประจำหมู่บ้านอยู่หน้าโรงเรียน มีบริการโทรศัพท์ใช้การ์ด TOT อยู่ 3 แห่ง ส่วนโทรศัพท์สาธารณะที่ใช้การ์ด PIN PHONE มีอยู่หน้าร้านขายของชำของนางจันแสง

เฉลิมชีพ และบริเวณหน้าที่ทำการ อบต. ของหมู่บ้านเมืองกืด ซึ่งชาวบ้านจะใช้บริการได้ตลอดเวลาหลังจากที่ร้านขายของชำปิด ในเวลากลางคืน

มีการใช้งานสัญญาณดาวเทียมในการรับชมโทรทัศน์ เนื่องจากบริเวณพื้นที่ของหมู่บ้านเมืองกืดเป็นลักษณะคล้ายแอ่งกระทะ อยู่ในหุบเขา จึงทำให้การรับสัญญาณมีอุปสรรครวมถึง การใช้โทรศัพท์มือถือ ก็ไม่สามารถใช้ได้ในพื้นที่หมู่บ้านเมืองกืด แต่หากใครมีความจำเป็นและความต้องการที่จะใช้โทรศัพท์มือถือ (ไร้สาย) ก็ต้องซื้อเสาสัญญาณเอาเอง ตัวอย่างเช่น เบอร์โทรศัพท์ของคุณอัมพิกา อินตะ (09-9981236) ซึ่งบางทีก็เป็นที่พักทางด้านการติดต่อสื่อสารของชาวบ้านได้อีกทางหนึ่งหากมีเรื่องเดือดร้อนจำเป็นเร่งด่วน

ไฟฟ้าที่เข้าถึงในหมู่บ้านเมืองกืด และจำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้า มีอยู่ทั้งหมดประมาณสองร้อยกว่าถึงสามร้อยหลังคาเรือน ซึ่งบ้านที่ไม่มีไฟฟ้าใช้มักจะเป็นบ้านที่อาศัยอยู่บนภูเขา (ห้วยสถาน, ห้วยกุ่มกุ่ม) เป็นส่วนใหญ่

การประกอบอาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาและเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ หลังจากฤดูกาลทำนามีการค้าขายพืชไร่ มีการทำสวนส้ม สวนลิ้นจี่ ปลูกข้าวโพด กาแฟ งา ถั่วลิสง ปลูกฝ้าย ปลูกดอกดาวเรือง อาชีพเสริมคือ รับจ้างทั่วไป และอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว คือ การรับจ้างต่อแพยาง แพไม้ไผ่ นำนักท่องเที่ยวไปจี่ช้าง เดินป่า นอกเหนือจากนั้นยังมีการปลูกพืชผักสวนครัวไว้ในบริเวณบ้าน เช่น กะเพรา กัลย มะละกอ พริก สะระแหน่ ผักชีฝรั่ง เอาเก็บไว้กินเอง แล้วยังมีบางบ้านที่ปลูกกาแฟแทรกไปด้วย

ในอดีตประชากรส่วนใหญ่ทำอาชีพค้าขายเมียงกับทำนาข้าว และเป็นพ่อค้าวัวต่าง ม้าต่าง เป็นหลัก แต่ในปัจจุบันอาชีพการทำเมียงเหลืออยู่น้อยมากแทบไม่มีเลยมีการนำเมียงจากสบถ้ายมาขาย นอกนั้นเปลี่ยนจากการค้าขายเมียงมาเป็นการทำการเกษตรแทน

สังคมวัฒนธรรม

ในหมู่บ้านเมืองกืดปัจจุบัน ชาวบ้านมีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน และยังคงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่แสดงออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านเป็นสิ่งที่สมควรอนุรักษ์ไว้ต่อไป เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วให้มั่นคงขึ้น โดยเฉพาะลักษณะของสังคมชนบท ที่มีความเกี่ยวข้อง ผูกพัน กันเหมือนระบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจกรรมภายในหมู่บ้านเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่

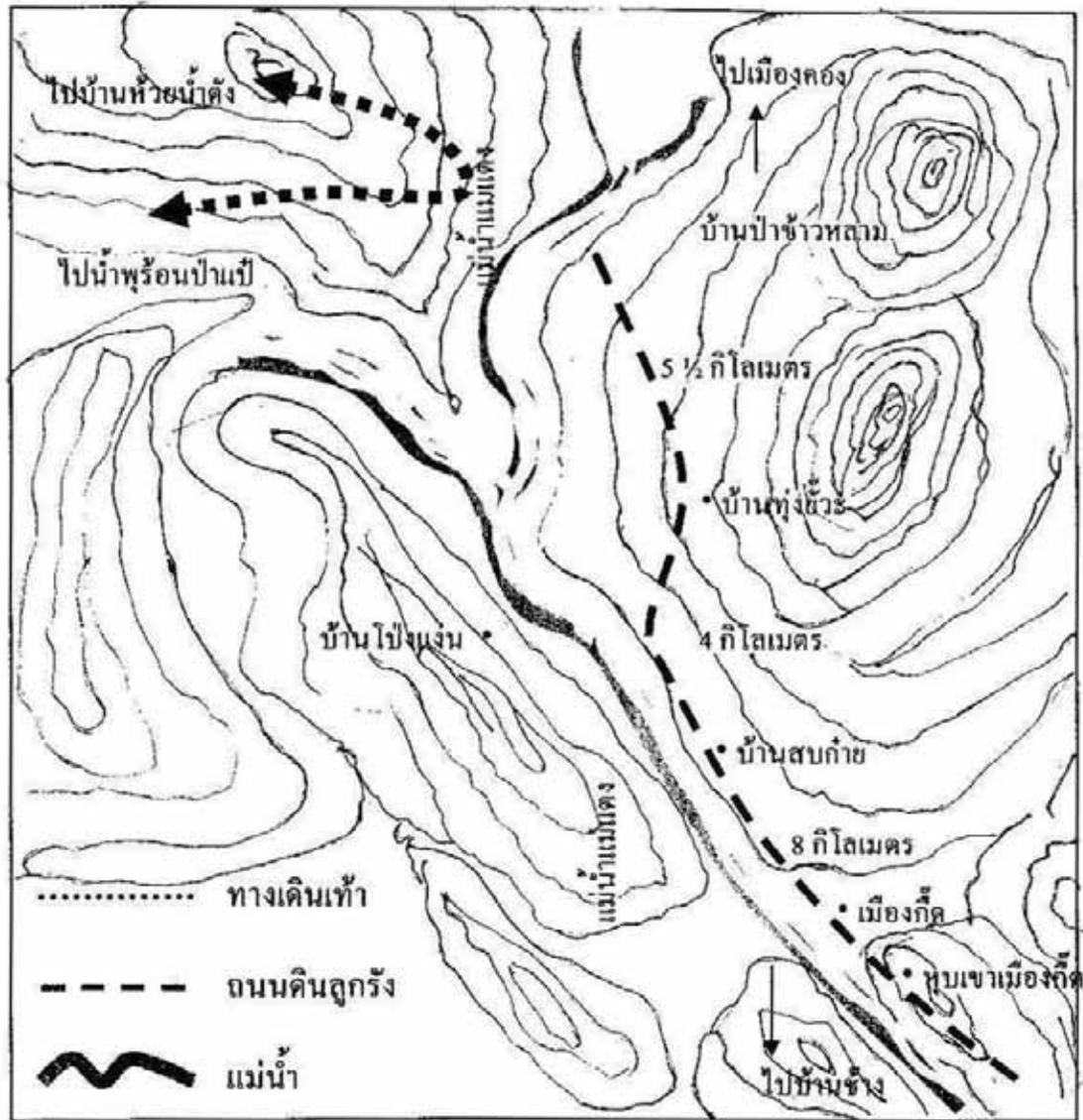
ชาวบ้านร่วมกันทำกิจกรรม เช่น สงกรานต์ ลงแขก เอมื้อ การดำหัวผู้ใหญ่ การนับถือผีปู่ย่า ประเพณีตานข้าวใหม่ ตานก้วยสลาก ประเพณีเดือนยี่เป็ง ประเพณีบวชลูกแก้ว ประเพณีทำบุญ เลือบ้าน การจัดตั้งศาลพระภูมิ ซึ่งในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านจะมีการช่วยเหลือ และให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ทั้งร่างกาย และกำลังทรัพย์ตามที่ทางวัดหรือตามที่ชุมชน ต้องการยกตัวอย่างการร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในการร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน ให้กับชุมชน ของตนเอง ก็คือ การร่วมมือกันทำขรัว (สะพาน) ไม้ไผ่ข้ามลำน้ำแม่แดง เพื่ออำนวยความสะดวก ให้แก่เด็ก ๆ ที่จะไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านเมืองกืด เพราะปกติต้องไปข้ามน้ำ แม่แดงที่สะพานคอนกรีต ต้องเดินทางอ้อมไกลออกไป สร้างไว้บริเวณเยื้องหลังบ้านกำนัน โดยจะทำการเป็นประจำปีเวลาหน้าแล้ง น้ำจะแห้ง แต่หากถึงฤดูน้ำหลากน้ำจะเยอะและไหลเชี่ยวจนสามารถพัดสะพานให้เสียหายได้ ในปี (2547) มีการร่วมแรงร่วมใจกันสร้างขรัวไม้ไผ่ ในวันพ้อ คือ วันที่ 5 ธันวาคม 2547

ในการเว้นช่องระหว่างไม้หลัก มีการเว้นช่องเอาไว้ขนาดที่ไม้ไผ่ของ นักท่องเที่ยวที่ล่องแพ สามารถผ่านได้สะดวก ดังนั้น จึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการล่องแพ แต่คน ค้าล่องแพไม้ไผ่ก็ต้องคอยคัดท้ายแพไม่ให้ชนสะพานด้วย

การละเล่นและการแสดงอื่น ๆ การละเล่นต่าง ๆ ในหมู่บ้านเมืองกืดที่เด็ก ๆ เล่นกัน อยู่เสมอ ได้แก่ การเล่นหมากเก็บ เล่นวิ่งเปี้ยว เล่นสะบ้า เล่นลูกข่าง เล่นเป่าหนัง ส่วนผู้ใหญ่ หรือหนุ่มสาวที่เล่นกัน ก็คือ เล่นสะบ้า นิยมเล่นกันช่วงสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) ในปัจจุบันได้ ห่างหายไป ส่วนการแสดงอื่น ๆ ได้แก่ การฟ้อนรำต่าง ๆ เช่น การฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน นิยมฟ้อนกันในงานปอยหลวง ฟ้อนต้อนรับแขกต่างบ้านต่างเมืองหรือในงานทอดกฐิน งาน ทอดผ้าป่า เป็นต้น

หมู่บ้านอื่น ๆ

หมู่บ้านอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ลุ่มแม่น้ำแม่แดง โดยมีหมู่บ้าน สบกาย เป็นจุดศูนย์กลางเพื่อก่อให้เกิดการกระจายรายได้ การอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว และการ รื้อฟื้นวัฒนธรรม ประกอบด้วยห่อมบ้านโป่งแง่น ห่อมบ้านทุ่งยี่วะ หมู่บ้านป่าข้าวหลาม

ภาพประกอบ 3.4 แผนที่แสดงการตั้งหมู่บ้านป่าช้าหลวง ทุ่งยี่วะ โป่งแง่น สบถ้ำ เมืองก๊ิด

ห่อมบ้านและหมู่บ้านดังกล่าวอยู่ในเขตตำบลเมืองก๊ิด อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ระยะทางยึดตามแม่น้ำจากบ้านป่าช้าหลวง – โป่งแง่น (7 กิโลเมตร) จากโป่งแง่น – สบถ้ำ (5.5 กิโลเมตร) จากสบถ้ำ – เมืองก๊ิด (10 กิโลเมตร) รวมระยะทาง 22.5 กิโลเมตร

บ้านโป่งแง่น เป็นห่อมบ้านเล็ก ๆ ริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง เป็นห่อมบ้านซึ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณ ค.ศ.1987 (พ.ศ.2530) ซึ่งขณะนั้นมีเพียง 3 หลัง ในปัจจุบัน จากการตรวจนับของคณะผู้วิจัย มีบ้าน 15 หลัง ประชากร 60 คน ในจำนวนบ้าน 15 หลัง เปิดบริการเข้าพักแบบเรือนแรม (Guest House) จำนวน 4 หลัง

ประชากรเป็นชาวละสุร์แดง ประกอบอาชีพด้านการหาของป่า ทำไร่ ปลูกพืชเพื่อ ยังชีพ พื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ห้วยน้ำดัง ดังนั้น จึงไม่สามารถขยายพื้นที่ สำหรับการเพาะปลูกได้ ชาวบ้านอยู่ในสภาพยากจน

ในหมู่บ้านมีร้านค้า 1 ร้าน ขายสินค้าประเภทเครื่องคั้น ขนมน (ซื้อจากในเมือง) และ สินค้าจำเป็นอื่น ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวซึ่งล่องแพผ่าน ชาวบ้านต้องการนักท่องเที่ยวมาก เพราะทำให้เกิดรายได้ จากที่พัก อาหาร การนำเที่ยว การถ่อแพ รับจ้างทำแพไม้ไผ่ (แพละ 900 บาท นั่ง ได้ 6 คน) แต่ปัจจุบันนักท่องเที่ยวก็ยังมีน้อย วันละไม่เกิน 100 คน บางครั้งนักท่องเที่ยวก็ไม่ได้ สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านเพียงแต่ผ่านเท่านั้น

หมู่บ้านละสุร์ โป่งแง่นซึ่งตั้งอยู่ในหุบเขาริมฝั่งแม่น้ำแม่แดง อยู่ห่างจากบ้านทุ่งยั้ง ประมาณ 3 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางผ่านป่า และภูเขา ประมาณ 2 ชั่วโมง อยู่ห่างจากบ้าน สบถ้าย ตามเส้นทางสายน้ำแม่แม่น้ำแม่แดงระยะทางประมาณ 5.5 กิโลเมตร ใช้เวลาล่องแพ ประมาณสองชั่วโมงครึ่ง

ในหมู่บ้านไม่มีไฟฟ้า และขาดถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน ชาวบ้าน โป่งแง่น ต้องเดินผ่านป่าและภูเขา หรือใช้ลา ม้า บรรทุกสินค้า จากบ้านทุ่งยั้ง เข้ามาจำหน่าย ในหมู่บ้านโป่งแง่น

ในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเดินป่า เดินทางจากห้วยน้ำดัง เข้ามาพักแรมในบ้านโป่ง แง่น 1 คืน แล้วล่องแพ ไปหมู่บ้านสบถ้าย แล้วกลับเชียงใหม่

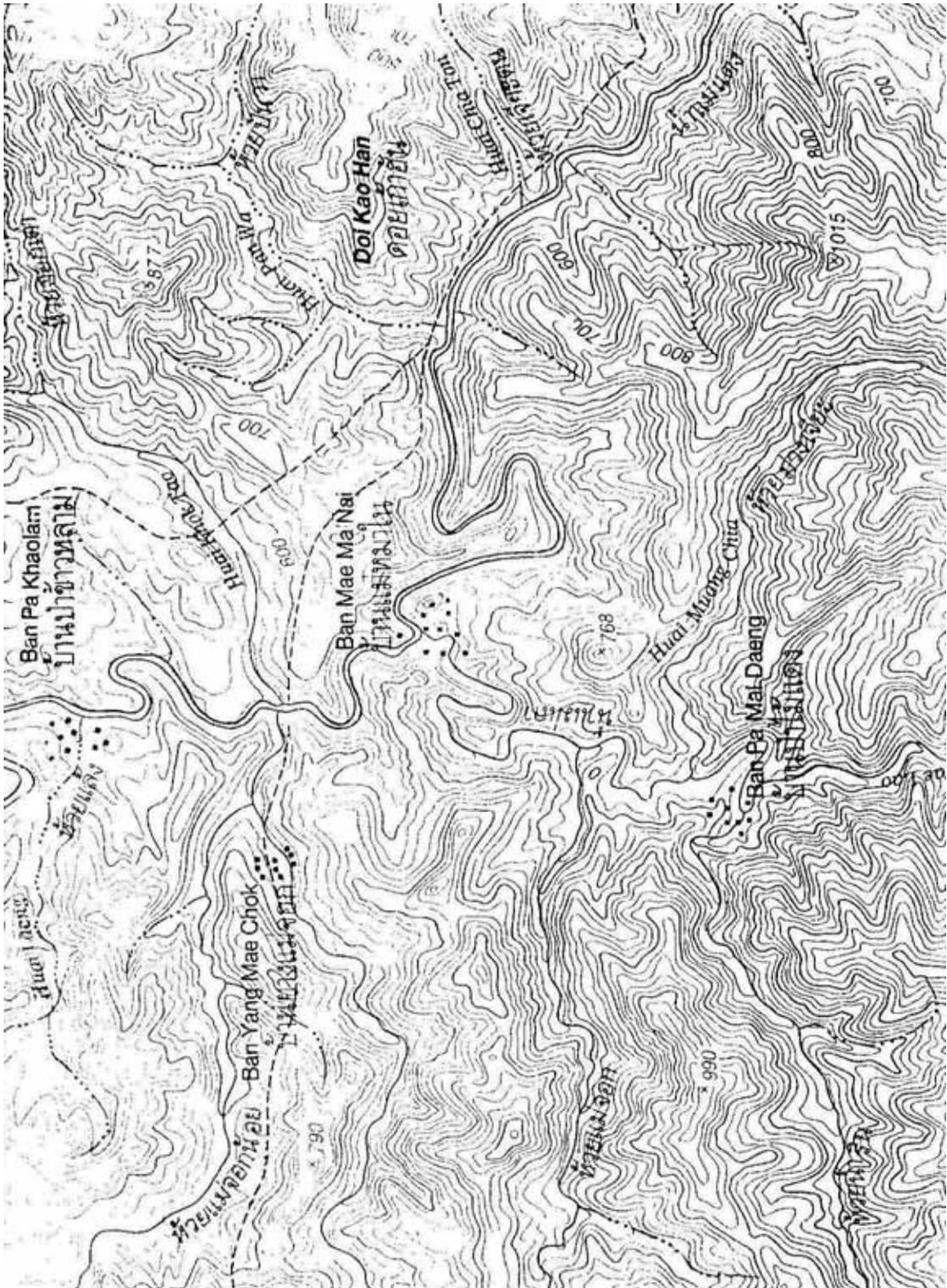
ชาวบ้านโป่งแง่น ได้เสนอแนะคณะนักวิจัยว่า มีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก ขาดถนน ขาดไฟฟ้า บุกรุกป่า ก็ไม่ได้ อาชีพนักท่องเที่ยวคือ ความหวังสุดท้ายของชาวบ้าน

บ้านทุ่งยั้ง

บ้านทุ่งยั้ง ที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ในเขตป่าและภูเขา มีความสูง 712 เมตร – 910 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล เป็นเส้นทางเดินของวัวต่าง ม้าต่าง และเส้นทางเท้า ระหว่างเมืองกั๊ด เมืองคอง เมืองแหง เปียงหลวง และเข้าสู่เขตพม่า ในปัจจุบัน มีกลุ่มชาติพันธุ์ ละสุร์ 72 หลังคา เรือน จำนวนประชากร 360 คน และอะข่า จำนวน 10 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 36 คน อพยพเข้ามาอาศัย เมื่อประมาณ 40 – 50 ปี ล่วงมาแล้ว

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา และเพาะปลูก เพื่อการยังชีพ ใน ปัจจุบันรัฐบาลได้ส่งเสริมสินค้าประจำตำบลชาวบ้านทุ่งยั้ง ส่วนหนึ่งประดิษฐ์ เครื่องจักสาน ไม้ไผ่ เพื่อเป็นเครื่องใช้ ประเภทกระเป๋าสวยงามมาก สินค้าดังกล่าวส่งขายที่กรุงเทพฯ และ

ต่างประเทศ นอกจากจักสานแล้ว ชาวบ้านผลิตของที่ระลึก ทำด้วยผ้าทอมือ หูญา จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 3.5 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านป่าข้าวหลาม

บ้านห้วยปู่ทอง

ที่ตั้งบ้านห้วยปู่ทอง อยู่ในเขตป่าและภูเขา มีความสูงของพื้นที่ 712 เมตร – 800 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลอย่างไรก็ตาม พื้นที่ของห้วยปู่ทอง และทุ่งยี่วะ ห่างไกลหมู่บ้านออกไปประมาณ 3 – 6 กิโลเมตร เป็นพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล ตั้งแต่ 1,300 – 1,760 เมตร

ประชาชนบ้านห้วยปู่ทอง เป็นชาติพันธุ์อะข่า เพิ่งอพยพเข้ามาอาศัยประมาณ 40 – 50 ปี ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรแบบยังชีพเช่นเดียวกับบ้านทุ่งยี่วะ ปัจจุบันมีประชากร 270 คน

บ้านป่าข้าวหลาม

บ้านป่าข้าวหลาม เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง มีระดับพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล ระหว่าง 700 – 800 เมตร นอกเขตหมู่บ้านเป็นป่าและภูเขาสูง

ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง อพยพจากอำเภอแม่แจ่ม แม่เมาะเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้ เมื่อประมาณ 30 ปี ล่วงมาแล้ว ปัจจุบันมีประชากร จำนวน 210 คน ประกอบอาชีพการเกษตรเพื่อยังชีพ เช่น ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เก็บหาของป่า

เนื่องจากหมู่บ้านป่าข้าวหลาม เป็นจุดเริ่มต้นของการล่องแพไม้ไผ่เพื่อบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งเดินป่ามาจากห้วยน้ำคัง หรือ น้ำพุร้อนป่าแป๋ หรือ แม่สะ แม่เลา จะพักค้างคืนที่บ้านป่าข้าวหลาม 1 คืน แล้วล่องแพตามลำน้ำแม่แตง ประมาณ 4 ชั่วโมง ถึงบ้านสบถ้าย แล้วกลับเชียงใหม่ ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่ง จึงมีอาชีพรับจ้างล่องแพ ค่าจ้างแพละ 300 บาท ต่อแพ ค่าแพประมาณ แพละ 900 บาท และบริการที่พัก คี้นละ 20 – 30 บาท ต่อคน นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ จากการจำหน่าย เครื่องดื่ม ให้แก่นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเกือบทั้งหมดเป็นชาวยุโรป ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ คนไทยและชาติเอเชียมีน้อย

ลูกจ้างล่องแพไม้ไผ่ หลังจากล่องแพส่งนักท่องเที่ยวถึงบ้านสบถ้าย ก็ต้องเดินทางด้วยเท้ากลับบ้านใช้เวลาเดินทางประมาณ 4 ชั่วโมง

หมู่บ้านสบถ้ายเมื่อประมาณ 30 ปีก่อนไม่มีถนนมีแต่ทางเดินตามแนวสันเขา ต่อมาประมาณ ค.ศ.1993 (พ.ศ.2536) จึงได้สร้างถนนแคว ๆ ลัดเลาะไปตามสันเขาและไหล่เขา ปัจจุบันถนนดังกล่าวใช้ได้เฉพาะในฤดูแล้งเท่านั้น ฤดูฝนหมู่บ้านป่าข้าวหลาม ติดต่อกับโลกภายนอกโดยการเดินเท้าอย่างเดียว ในหมู่บ้านไม่มีไฟฟ้าและโทรศัพท์

จากลักษณะของหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำแม่แตงและมีความน่าประทับใจจึงทำให้บ้านป่าข้าวหลาม เป็นหมู่บ้านเริ่มต้นของการล่องแพในแม่น้ำแม่แตง

งานวิจัยเรื่องนี้ ยังต้องการให้บ้านป่าข้าวหลาม เป็นจุดเริ่มต้นของการล่องแพไม้ไผ่ แต่การเดินทางท่องเที่ยวต้องการให้บ้านสบก่ายเป็นจุดเริ่มต้น แทนที่จะเริ่มต้นจากโป่งน้ำร้อน ป่าแป๊ะ ห้วยน้ำค้าง หรือแม่สะ เหมือนกับรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเดิม เส้นทางท่องเที่ยวใหม่เป็นอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับเส้นทางท่องเที่ยวเดิม สังเกตจากภาพประกอบ

ภาพประกอบ 3.6 แสดงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เปรียบเทียบกับเส้นทางท่องเที่ยวเดินป่า

ทรัพยากรการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำแม่แตง

เนื่องจากหมู่บ้านสบก้าย เป็นจุดสิ้นสุดของการท่องเที่ยวแบบเดินป่า ตั้งแต่ ค.ศ. 1982 (พ.ศ.2525) ชาวบ้านไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเท่าที่ควร ประกอบกับในอนาคต การสร้างถนนลาดยาง จากบ้านเมืองก๊ิด ถึงบ้านสบก้าย ประมาณ 8 กิโลเมตร ต้องได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นอย่างแน่นอน การจัดเตรียมหมู่บ้านสบก้าย ร่วมกับชาวบ้าน ให้เป็นจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งและเป็นความต้องการของชาวบ้าน

ทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งมีหมู่บ้านสบก้าย เป็นจุดศูนย์กลางโดยยึดลำน้ำแม่แตง มี 2 ทิศทาง คือ ทิศทางตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ลุ่มน้ำแม่แตงตอนล่างของบ้านสบก้าย ตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ตอนเหนือบ้านสบก้าย ถึงบ้านป่าข้าวหลาม ทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าวแล้ว โดยยึดลำน้ำแม่แตง ซึ่งเกี่ยวข้องกับสารสนเทศรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีดังนี้

ภูมิทัศน์บ้านเมืองก๊ิด

ภูมิทัศน์บ้านเมืองก๊ิด บ้านเมืองก๊ิดอยู่ระหว่างหุบเขา มีแม่น้ำแม่แตงไหลผ่านหมู่บ้าน ด้านทิศเหนือและมีทุ่งนาในเขตหมู่บ้าน ภูเขา ป่าไม้ ทุ่งนาและแม่น้ำประกอบกับอากาศบริสุทธิ์ และไม่ร้อนมากนักในเวลากลางวันและค่อนข้างเย็นในเวลากลางคืน บ้านเมืองก๊ิด จึงเหมาะสมอย่างยิ่งในการจัดที่พักในชุมชน โดยให้นักท่องเที่ยวใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้าน

พื้นที่ในเขตหมู่บ้านและรอบ ๆ หมู่บ้านแนวเชิงเขามีการเพาะปลูกพืชไร่ พืชสวน และไม้ดอก เพื่อการขายและบริโภค พืชผลดังกล่าวก็เป็นส่วนหนึ่งทำให้ภูมิทัศน์ของบ้านเมืองก๊ิด น่าประทับใจยิ่งขึ้น

วัฒนธรรมบ้านเมืองก๊ิด

วัฒนธรรมในชุมชน การสร้างบ้านเรือน การแต่งกาย การรับประทานอาหาร และการจัดงานประเพณีต่าง ๆ เช่น งานสงกรานต์ งานลอยกระทง และการทำบุญของหมู่บ้าน เนื่องในเทศกาลต่าง ๆ รูปแบบของวัฒนธรรมซึ่งแสดงออกทางด้านประเพณี และรูปแบบอื่น ๆ เมื่อผนวกกับวัฒนธรรมทางด้านชีวิตจิตใจของชาวบ้าน ซึ่งยังมีความเอื้ออาทรต่อกัน ก็ยังเพิ่มเสน่ห์ให้ชุมชนบ้านเมืองก๊ิดมากยิ่งขึ้น

แก่งกีด

แก่งกีด อยู่ห่างจากบ้านเมืองกีด ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 2 กิโลเมตร บริเวณนี้แม่น้ำแม่แตงจะไหลผ่านหุบเขา ซึ่งมีความสูงของพื้นที่ประมาณ 600 – 700 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ลงสู่ที่ราบแคบ ๆ บ้านแม่ตะมาน ซึ่งมีความสูง 450 – 360 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล เป็นระยะทาง 2.5 กิโลเมตร ความลาดชันของพื้นที่ ซึ่งผ่านช่องเขา โขดหิน ลักษณะต่าง ๆ กัน บางโขดหิน มีลักษณะคล้ายกลีบบัว (ดูภาพประกอบ 3.7) และลักษณะอื่น ๆ

ภาพประกอบ 3.7 โขดหิน และหินกลีบบัว บริเวณแก่งกีด

เนื่องจากภูมิประเทศเป็นป่าทึบ และเสียงแม่น้ำไหลผ่านโขดหิน ซึ่งขวางหน้าส่งเสียงดังในบางฤดูกาล จึงทำให้แก่งกีด เป็นดินแดนลึกลับ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่กล้าเดินทางเข้ามาในบริเวณแก่งกีด และเป็นที่น่าเกรงกลัวของชาวบ้าน

จากการสำรวจของคณะผู้วิจัย พบว่าแก่งกีด มีโขดหินคล้ายกลีบบัว และโขดหินก้อนใหญ่ ๆ มากมายขวางทางไหลของแม่น้ำ จึงทำให้เกิดเสียงดังในบางฤดูกาล แต่ข่าวลือที่ว่า “แม่น้ำแม่แตงไหลผ่านโพรงหิน หรือรูหินใหญ่ ทำให้กระแสน้ำหายไป และโผล่อีกด้านหนึ่งของภูเขานั้น ไม่มี”

จากการสำรวจ พบระบบนิเวศป่า แก่ง โขดหินและกระแสน้ำ ที่น่าประทับใจ จึงควรจัดเป็นจุดสำคัญจุดหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวเมืองกีด และเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ (Unseen)

ที่น่าประทับใจ (Attraction) แต่ขาดสิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) และการเข้าไปถึง (Accessibilities) ที่ปลอดภัย เพราะเส้นทางเป็นป่ารก หน้าผา ลาดชัน ลื่นไหลตกเหวในแม่น้ำได้ง่าย

วัดเมืองกีด

วัดเมืองกีดเป็นวัดโบราณเก่าแก่สร้างขึ้นในสมัยใดไม่ปรากฏ แต่วัดเมืองกีดมีตำนานเล่าว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อครั้งยกทัพไปโจมตีกรุงอังวะในปี ค.ศ.1605 (พ.ศ.2148) ได้เสด็จผ่านเมืองกีด ซึ่งเป็นเมืองของลัวะ และได้ปลุกต้นไม้โพธิ์ ไร่ที่วัดเมืองกีด 1 ต้น เจ้าอวาตปลูก 1 ต้น รวม 2 ต้น

ต่อมามีการบูรณะวัดเมืองกีด เพื่อสร้างวิหารหลังใหม่ ได้พบเศษไม้จากวิหารหลังเก่า จารึกภาษาขอมไว้ แต่ลบเลือนหมดแล้วเหลือแต่คำว่า “พ.ศ.2281” (ค.ศ.1738) หรือหลังจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสวรรคต 113 ปี ถ้าพิจารณาตามจารึกดังกล่าว ก็สรุปไม่ได้ว่า เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับองค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือไม่ และปี พ.ศ.2281 ก็ไม่สามารถบ่งบอกได้ว่า เกิดอะไรขึ้น อาจจะเกี่ยวกับการสร้างวัด บูรณะวัด หรือเหตุการณ์อื่น ๆ แต่ข้อสรุปที่แน่นอน คือ มีวัดเมืองกีด และชุมชนเมืองกีด เกิดขึ้นแล้วใน พ.ศ.“2281” แต่หลักฐานจากตำนานการบอกเล่า และสถานที่ที่น่าจะสอดคล้องกับเส้นทางเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรซึ่งประวัติศาสตร์มิได้จารึกไว้

ดังนั้น เส้นทางเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงเป็น “UNSEEN” อีกอย่างหนึ่ง เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

นี่คือคำตอบว่า ทำไมต้องโยงโย สบกายให้สัมพันธ์กับเมืองกีด เมืองคอง เวียงแหง และเปียงหลวง ซึ่งจะได้อธิบายในเรื่อง เส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สมเด็จพระยามะคำดั่งราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ “เรื่องไทยรบพม่า” (2514 : 185 – 195) สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ พระเจ้ากรุงอังวะ ได้ยกกองทัพไปปราบปรามหัวเมืองไทยใหญ่ ในเขตเมืองหาง (ห่างหลวง) เมืองหน่วย ซึ่งขึ้นอยู่กับกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงทราบ จึงยกทัพออกจากกรุงศรีอยุธยา พร้อมกับสมเด็จพระเอกาทศรถ ในปี ค.ศ.1874 (พ.ศ.2147)

“ครั้นเสด็จไปถึงเมืองเชียงใหม่ หยุคพักจัดกระบวนทัพอยู่เดือนหนึ่ง แล้วให้กองทัพสมเด็จพระเอกาทศรถยกไปทางเมืองฝาง ส่วนกองทัพหลวงยกไปทางเมืองหาง ครั้นเสด็จถึงเมืองหางตั้งค่ายหลวงประทับอยู่ทุ่งแก้ว สมเด็จพระนเรศวรประชวรเป็นลลอกขึ้นที่พระพักตร์

แล้วกลายเป็นบาดทะยักพระอาการหนัก สมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จมาถึงได้ 3 วัน สมเด็จพระนเรศวรก็สวรรคตที่เมืองหาง เมื่อ วันจันทร์ เดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ.2148 พระชันษา 50 ปี เสวยราชสมบัติได้ 15 ปี” นี้คือพระนิพนธ์ “ไทยรบพม่า”

ถ้าพิจารณาจากหลักฐานการบันทึกในประวัติศาสตร์ และพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ก็ไม่มีข้อสรุปเกี่ยวกับเส้นทางเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่ถ้าพิจารณาจากหลักฐานหลาย ๆ อย่างประกอบ เส้นทางลุ่มแม่น้ำแม่แตง จากเชียงใหม่ – แม่ริม – แม่มาลัย – บ้านช้าง – เมืองกืด – สบถ้าย – พุงยี่วะ – เมืองคอง – เวียงแหง – เปียงหลวง เข้าชายแดนพม่าสู่เมืองหาง หรือ เรียกสั้น ๆ ว่า เส้นทางแม่น้ำแม่แตง หรือเส้นทางลุ่มน้ำแม่แตง น่าจะเป็นเส้นทางเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือเป็นเส้นทางเดินทัพของแม่ทัพนายกอง

เหตุผลสนับสนุนว่าเส้นทางลุ่มน้ำแม่แตง เป็นเส้นทางเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือเส้นทางหนึ่งของกองทัพ

1. ตำนานได้บอกเล่าถึงเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เสด็จวัดเมืองกืด และปลุกต้นโพธิ์ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานโบราณวัตถุ และเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่บ้านเวียงแหง

ชัยยง ชัยศรี (2546) ได้ศึกษาเรื่องการเดินทัพและการสวรรคตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีความเห็นสอดคล้องกับผู้วิจัยว่า เส้นทางนี้น่าจะเกี่ยวข้องกับเส้นทางเดินทัพ องค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

2. จากการสัมภาษณ์ พ่อค้าวัวต่าง ม้าต่าง (ชูลิทธิ ชูชาติ 2546) และชาวบ้านเมืองกืด สบถ้าย ต่างลงความเห็นตรงกันว่า เส้นทางลุ่มน้ำแม่แตง ซึ่งเริ่มจากบ้านแม่มาลัย – บ้านห้วยไร่ – บ้านช้าง – เมืองกืด (19 กิโลเมตร) – สบถ้าย – พุงยี่วะ – พุงยี่วะ – บ้านแม่กอก – เมืองคอง (25 กิโลเมตร) – เวียงแหง (23 กิโลเมตร) – เปียงหลวง 22 (กิโลเมตร) รวมระยะทางจากเชียงใหม่ถึง บ้านเปียงหลวงชายแดนไทย ระยะทางประมาณ 130 กิโลเมตร และจากบ้านเปียงหลวง ถึงเมืองหาง ประมาณ 35 กิโลเมตร รวมระยะทางจากเมืองเชียงใหม่ ถึงเมืองหาง ประมาณ 165 กิโลเมตร

จากเมืองเชียงใหม่ถึงเมืองฝาง ระยะทาง 150 กิโลเมตร จากเมืองฝางถึงเมืองหางระยะทางประมาณ 35 กิโลเมตร รวมระยะทางจากเมืองเชียงใหม่ ถึงเมืองหาง ประมาณ 185 กิโลเมตร

นอกจากนี้พ่อค้าวัวต่าง และคนเดินทางได้อธิบายเส้นทาง จากเมืองกืด ถึงชายแดนพม่า แนวลุ่มน้ำแม่แตง เพิ่มเติมว่า การเดินทาง เริ่มต้นจากเมืองกืด – สบถ้าย –

ทุ่งยี่ะ – ห้วยพันวา – กิ่งย่าหนู – ปางเกี๊ยะโตน (ที่พักวัวต่าง) – แม่กอก – แม่อน – ป่าเกี๊ยะ – แม่มีน – เมืองคอง จากเมืองกี้ด – เมืองคอง เดินทาง 1 วัน ประมาณ 7 – 8 ชั่วโมง, วัวต่าง เดินทาง 2 วัน) – วังป่าหลิว – ห้วยหก – ห้วยงาไทร – คอยอิน – ม่อนหินไหล – ห้วยละ – ปางหก (เวียงแขง) (จากเมืองคอง – เวียงแขง เดินทาง 1 วัน) ชุนจู – ป่าไผ่ – กองลม – ปางปอ (ที่พักวัวต่าง) – เปียงหลวง – นาหวาย – หลักแตง – ชายแดนพม่า

เส้นทางวัวต่าง ม้าต่าง ดังกล่าวแล้ว สามารถเดินทางจากชายแดนไทยที่เปียงหลวง ผ่านด่านเข้าสู่ เมืองทา – สบจ้อด – เมืองปั่น – ลางเคอ – เมืองนาย หรือมีทางเดินเชื่อมระหว่าง เมืองทา – เมืองจ้อด – เมืองหาง

เส้นทางเหล่านี้ คือ เส้นทางประวัติศาสตร์ที่อาณาจักรล้านนา ไทยใหญ่ เดินทางติดต่อค้าขายกันในอดีต

3. ชาวบ้านเมืองกี้ด สบท้าย หลายคนได้เห็นเสาไม้หลัก สูงประมาณ 2 เมตร ปักไว้เป็นหลัก บอกระยะทางจากบ้านเมืองกี้ด สบท้าย เมืองคอง และเวียงแขง

4. เส้นทางการเดินทาง โดยแยกออกจากกัน และยึดแม่น้ำ 2 สาย คือ แม่น้ำแม่แตง กับ แม่น้ำปิง ในระยะที่ไม่ห่างไกลกันมากนัก สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ เมื่อเข้าสู่กิจกรรม และการเดินทางต้องพึ่งพิงสายน้ำ ในการหยุดพักกองทัพ เพราะน้ำมีความจำเป็นสำหรับทหาร ช้าง ม้า และวัวต่าง หรือสัตว์อื่น ๆ ในกองทัพ

จากหลักฐานต่าง ๆ ของชาวบ้าน ดังกล่าวแล้ว สามารถยืนยันได้ว่า เส้นทาง การติดต่อระหว่างเมืองต่าง ๆ ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง จากอำเภอแม่แตง เชียงดาว เวียงแขง และพมามีจริงเป็นเส้นทางเดินเท้า ม้าต่าง วัวต่าง นอกจากเชื่อมระหว่างเมืองดังกล่าวแล้ว ยังเชื่อมเมืองอื่น ๆ ในหัวเมืองฝ่ายเหนืออีกด้วย

ถ้าพิจารณาจากหลักฐานประวัติศาสตร์ ในการเดินทางของสมเด็จพระเอกาทศรถ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือ เส้นทางเดินทัพของแม่ทัพนายกอง เมื่อพิจารณาจากตำนาน และเส้นทางโบราณ สามารถเขียนเส้นทางเดินทัพโดยสังเขปดังภาพประกอบ 3.8 ดังนี้

ระบบนิเวศป่าลุ่มแม่น้ำแม่แตง

ระบบนิเวศป่าในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง จากบ้านเมืองกี้ด (แก่งกี้ด) ถึงบ้านป่าข้าวหลาม ระยะทางยาวประมาณ 25 กิโลเมตร ระบบนิเวศป่า มีความหลากหลายเกี่ยวกับพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ โครงสร้างทางกายภาพของภูมิประเทศ ตั้งแต่ 650 – 1900 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วย ไทย ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง ละฮู่ อ่าข่า ม้ง และเมี่ยน หรือเย้า หมู่บ้านซึ่งเป็นเส้นทางของการท่องเที่ยวโดยตรง เช่น เมืองกี้ด สบถ้าย หุ่นยี่ะ โป่งแง่น และป่าข้าวหลาม ล้วนเป็นหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ถ้าได้มีการส่งเสริมฟื้นฟู เพราะการส่งเสริมฟื้นฟู นอกจากเป็นประโยชน์ทางการท่องเที่ยวแล้ว ยังทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าและเกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรม

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ในระบบนิเวศป่าเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ทั้งสองฝั่งแม่น้ำ และเขตภูเขา ป่าอุดมสมบูรณ์ มีพันธุ์ไม้นานาชนิด แต่จากประสบการณ์ในการเดินป่า และล่องแพไม้ไผ่ของคณะผู้วิจัย ผู้นำทาง มัคคุเทศก์ และชาวบ้านยังขาดความรู้ที่แท้จริงในการอธิบายความหลากหลายของระบบนิเวศป่า ทั้งในด้านวิชาการปัจจุบัน และการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ต้องใช้ชาวบ้านหลาย ๆ คนรวมกัน จึงสามารถอธิบายความรู้ในลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านได้ ปัญหาอีกอย่างหนึ่ง คือ การเรียกชื่อต้นไม้ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ใช้ภาษาถิ่นแตกต่างกัน และแปลเป็นภาษาไทยไม่ได้

ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว ต้องแก้ไขโดยการแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับ ระบบนิเวศป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องพันธุ์พืช ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่อชาติพันธุ์และกลุ่มชาติพันธุ์ กับหน่วยราชการ และหน่วยธุรกิจนำเที่ยว ทั้งนี้จากการวิจัย ค้นพบว่า มัคคุเทศก์ ไม่ได้อธิบายเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ “เดินป่า ก็เดินเพื่อให้ถึงหมู่บ้าน” และ “ล่องแพผ่านป่าสองฝั่งแม่น้ำแม่แตง ก็ล่องให้ถึงหมู่บ้าน” การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องได้เนื้อหาสาระในการท่องเที่ยวมากกว่านี้

กิจกรรมล่องแพในแม่น้ำแม่แตง

ความน่าประทับใจมากที่สุด ของการท่องเที่ยวแบบเดินป่าลุ่มแม่น้ำแม่แตง คือ การล่องแพไม้ไผ่ จากบ้านป่าข้าวหลาม ถึงหมู่บ้านสบถ้าย ระยะทางตามแม่น้ำประมาณ 12.5 กิโลเมตร จากบ้านสบถ้ายถึงเมืองกี้ด ประมาณ 10 กิโลเมตร และจากเมืองกี้ด ถึงแก่งกี้ดในหุบเขา ประมาณ 1.5 กิโลเมตร ต่อจากนั้น แม่น้ำไหลผ่านแก่งกี้ดในหุบเขาประมาณ 2 กิโลเมตร ล่องแพไม้ไผ่ แต่เดินป่าชมธรรมชาติได้

การล่องแพไม้ไผ่ จากป่าข้าวหลาม ถึง บ้านสบก้าย ใช้เวลาเดินทางประมาณ 4 – 5 ชั่วโมง การล่องแพผ่านแก่ง โขดหิน และค่อนข้างอันตราย ไม่สามารถล่องได้ในฤดูน้ำหลาก เพราะกระแสน้ำไหลเชี่ยวควบคุมแพไม้ไผ่ไม่ได้ จากหมู่บ้าน โป่งแง่น ถึงบ้านสบก้าย ระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร มีเกาะแก่ง คณะผู้วิจัยตรวจนับได้ จำนวน 15 แก่ง ดังนี้

- แก่งหาดผาสามเส้า
- แก่งกระเดือ
- แก่งหินดำ
- แก่งฮ้าย (ร้าย)
- แก่งสบทุ่งยี่วะ
- แก่งน้อย
- แก่งโป่งป่าหวาย
- แก่งไม้สักเคียน
- แก่งห้วยป่าปง
- แก่งป่าป้าง (ไม้ไผ่ข้าวหลาม)
- แก่งสองพี่น้อง
- แก่งสามง่าม
- แก่งกีดน้อย
- แก่งนกกก
- แก่งปู่ชอ

จากป่าข้าวหลาม ถึง โป่งแง่น ระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร ก็มีแก่งใหญ่ ๆ ไม่แตกต่างจากโป่งแง่นถึงสบก้ายเช่นเดียวกัน คณะผู้วิจัยสำรวจแล้ว ประมาณ 10 แก่งใหญ่ ๆ แต่ไม่มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ อธิบายรายชื่อ

การล่องแก่ง ประมาณ 4 – 5 ชั่วโมง จากบ้านป่าข้าวหลาม – สบก้าย หรือ ประมาณ 2 ชั่วโมง จากโป่งแง่น – สบก้าย ผ่านเกาะแก่งมากมายดังกล่าวแล้ว คือ ความน่าประทับใจในการเดินทางท่องเที่ยว

สองฝั่งแม่น้ำแม่แตงในพื้นที่ดังกล่าวแล้ว มีลักษณะเหมือนป่าฝน (Rain Forest) คือ มีไม้ยืนต้นสูงเด่น มีเรือนยอด (Canopy) ติดต่อกันเป็นแผ่นกว้างมีกระเช้าสีดา กล้วยไม้ หรือไม้เถาไม้เลื้อยอยู่บนกิ่งก้านของต้นไม้ดังกล่าว ชั้นกลางประกอบด้วยไม้พุ่ม ไม้อ่อน ไม้ไผ่ ชั้นล่างสุดมีพืชประเภทสกุล จิง ข่า เฟิร์นส์ ฯลฯ ป่าที่บ่งที่อุดมสมบูรณ์สองฝั่งแม่น้ำแม่แตง จึงมีความ

นำประทับใจนำศึกษา แต่ขาดการรวบรวมองค์ความรู้ หน่วยธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ก็ไม่เห็นความสำคัญ และอธิบายความรู้ไม่ได้ลึกซึ้งมากนัก บางครั้งบอกแต่เพียงชื่อต้นไม้เมื่อนักท่องเที่ยวถาม แต่ไม่อธิบายถึงประโยชน์

ระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับระบบนิเวศป่า จึงควรฟื้นฟูศึกษาและนำมาใช้ในการท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง

ในปัจจุบัน สามารถล่องแพไม้ไผ่ จากบ้านเมืองคอง (อำเภอเชียงดาว) ถึงบ้านป่าข้าวหลาม (อำเภอแม่แตง) ใช้เวลาประมาณ 6 ชั่วโมง แล้วล่องแพต่อมาถึงบ้านสบก่าย ประมาณ 5 ชั่วโมง

จากบ้านสบก่าย ถึง เมืองก๊ิด แม่น้ำแม่แตงไหลผ่านโขดหิน เกาะแก่ง ไม่สามารถล่องแพไม้ไผ่ได้ล่องได้เฉพาะแพยางเท่านั้น

ทุก ๆ ปี ในฤดูน้ำหลาก นักท่องเที่ยวได้สูญเสียชีวิตอย่างน้อยปีละ 2 – 3 คน เพราะอุบัติเหตุจากการล่องแพยาง จากบ้านสบก่าย ถึงเมืองก๊ิด และแพไม้ไผ่จากป่าข้าวหลามถึงสบก่าย อย่างไรก็ตาม อันตรายจากกระแสน้ำ ไม่สามารถหยุดยั้งแสนห้ำของสายน้ำได้ จึงทำให้แม่น้ำแม่แตงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวแบบผจญภัย หรือกิจกรรมอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบเดินป่า

บทสรุป

แม่น้ำแม่แตง ยาวประมาณ 135 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากลำห้วยในเขตป่า อำเภอเวียงแหง แนวเทือกเขาแดนลาว ไหลผ่าน อำเภอเชียงดาว อำเภอแม่แตง แล้วบรรจบกับแม่น้ำปิงที่บ้านหนองล่อม อำเภอแม่แตง พื้นที่ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ค่อนข้างหลากหลาย มีความสูงตั้งแต่ 360 เมตร – 2,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลระบบนิเวศป่าค่อนข้างสมบูรณ์ จึงมีความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง ม้ง ละซูร์ อะข่า ลีซู เมียน ลัวะ จีนฮ่อ และพม่า

กลุ่มชาติพันธุ์ ลัวะ ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ก่อนคนไทยและชาติพันธุ์อื่น ๆ มีเมืองโบราณอายุไม่ต่ำกว่า 400 ปี หลายเมือง เช่น เมืองก๊ิด เมืองคอง เมืองหาง เมืองแกน และ เมืองนะ

ระบบนิเวศป่า สายน้ำแม่แตงที่ไหลผ่านเกาะแก่ง โขดหินมากมายจากเมืองคอง ถึงเมืองก๊ิด (ระยะทางประมาณ 42 กิโลเมตร) ปัจจุบันนิยมล่องแพไม้ไผ่ จากป่าข้าวหลามถึงสบก่าย (ระยะทาง 12.5 กิโลเมตร) และจากสบก่าย – เมืองก๊ิด (ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร) ล่องแพยาง การล่องแพเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบเดินป่าเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง

จากทรัพยากรการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งน่าประทับใจดังกล่าว แล้ว จึงเป็นแรงดึงดูดใจสำคัญให้นักท่องเที่ยวผู้รักการผจญภัย เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในเขต ลุ่มแม่น้ำแม่แตง โดยเริ่มต้นจากห้วยน้ำค้าง โป่งน้ำพุร้อนป่าแป๋ หรือแม่สะละ แม่เลา แล้วเดินทางผ่านป่า หรือชี่ช้าง นอนในบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ 1 คืน แล้วเดินทางต่อมายังบ้านป่าข้าวหลาม หรือโป่งแง่น นอนในหมู่บ้านดังกล่าวแล้ว 1 คืน วันต่อมาจึงล่องแพไม้ไผ่สู่หมู่บ้านสบถ้าย แล้วกลับเชียงใหม่ หมู่บ้านสบถ้าย จึงเป็นเส้นทางผ่านจุดสุดท้ายของการท่องเที่ยวแบบผจญภัย หรือเดินป่า งานวิจัยเรื่องนี้ ต้องการให้หมู่บ้านสบถ้ายเป็นจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำแม่แตงเป็นจุดขาย โดยเริ่มต้นจากหมู่บ้านสบถ้าย ทุ่งยั้ง โป่งแง่น แล้วล่องแพมาสบถ้าย หรือเริ่มต้นจากสบถ้าย – ทุ่งยั้ง – ป่าข้าวหลาม แล้วล่องแพสู่ สบถ้าย หรือเริ่มต้นจากสบถ้ายไปเมืองก๊ิด หรือจากเมืองก๊ิด สู่เส้นทางสบถ้าย–ทุ่งยั้ง–โป่งแง่น หรือป่าข้าวหลาม

บทที่ 4

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การวิเคราะห์และการจัดสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยพื้นฐานชุมชน ในบทนี้ได้ผสมผสานแนวคิดหรือทฤษฎีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Swarbrooke, 1998) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Fennell, 1999 ; Holden, 2000 ; Page and Dowling, 2002) ศักยภาพในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวและองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์หรือบริการด้านการท่องเที่ยว (Goeldner, Ritchie and McIntosh, 2000)

แนวคิดดังกล่าวได้กล่าวถึงทรัพยากรการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากร บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมและรับผลประโยชน์ การขนส่ง การสร้างปัจจัยพื้นฐานในการท่องเที่ยว การดำเนินธุรกิจ การส่งเสริมการตลาด การจัดช่องทางการจัดจำหน่าย การให้การศึกษา และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

จากการให้แนวคิดดังกล่าวร่วมกับชุมชน โดยผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงสามารถวิเคราะห์ (SWOT) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง โดยมีหมู่บ้านสบก้าย เป็นจุดศูนย์กลางได้ดังนี้

บทวิเคราะห์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จุดแข็ง (Strengths)

การวิเคราะห์จุดแข็ง โดยยึดแนวคิดหรือหลักการ 3 ประการ คือ องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์บริการด้านการท่องเที่ยว หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผสมผสานและสรุปเป็นองค์รวม ได้จุดแข็งดังนี้

- จุดแข็งด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว
- จุดแข็งด้านชุมชน
- จุดแข็งด้านการขนส่ง
- จุดแข็งด้านปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต

ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ตำบลกี้ดช้าง (พื้นที่ 306.25 ตารางกิโลเมตร) อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น น้ำตก ห้วยสถาน น้ำตกตาดหมอก ถ้ำ แก่ง ในแม่น้ำแม่แตง ไร่นา หิน หน้าผา หุบเขาของแก่งกี้ดที่ลึกลับ ระบบนิเวศป่า เต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าสน ป่าดิบเขา การทำไร่หมุนเวียน การทำสวนป่า สภาพภูมิประเทศ ซึ่งมีความสูงตั้งแต่ 400 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ถึงประมาณ 2,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล นอกจากก่อให้เกิดความหลากหลายของระบบนิเวศป่าแล้ว ยังก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพของชีวิตพืชและสัตว์ ซึ่งพึ่งพาอาศัยในระบบนิเวศที่แตกต่างกัน

ชนิดพันธุ์พืช สองฝั่งลุ่มแม่น้ำแม่แตง และในเขตภูเขาสูง ซึ่งเป็นเส้นทางล่องแพ และเดินป่าของนักท่องเที่ยว น่าจะเป็นจุดขายที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ถ้าได้นำความรู้เกี่ยวกับเรื่องระบบนิเวศป่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน และความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ถ่ายทอดเพื่อให้นักศึกษาแก่นักท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหมายถึง วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น โบราณสถาน อาคารบ้านเรือน การแต่งกาย ประเพณี พิธีกรรม ฯลฯ และวัฒนธรรมด้านจิตใจ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ความโอปอฮ้อมอารี ฯลฯ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ ทั้งสองอย่างอยู่ร่วมกันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ นอกจากนี้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ยังหมายถึง ประวัติศาสตร์ ศาสนา และกิจกรรมต่างๆ ที่วัดจัดขึ้น เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว และไม่ตอบสนองการท่องเที่ยวเป็นวัตถุประสงค์หลัก

ลุ่มแม่น้ำแม่แตง เฉพาะเขตตำบลกี้ด มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งประกอบด้วย คนไทย ละหู่ ะข่า กะเหรี่ยง ม้ง เย้า และลีซู กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวแล้ว ถึงแม้ว่าทางด้านวัตถุวัฒนธรรมได้เปลี่ยนแปลงตามสมัยนิยมบ้าง แต่ก็ยังคงรักษารูปแบบเดิมไว้ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีความน่าประทับใจ และมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ทำให้เกิดความน่าสนใจ และมีเสน่ห์ในด้านการท่องเที่ยว

นอกจากวัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งสังเกตได้ภายนอกแล้ว วัฒนธรรมด้านจิตใจ ซึ่งก่อให้เกิดค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และกิจกรรมอื่นๆ ในการยังชีพ ซึ่งแตกต่างกัน เช่น การทำไร่หมุนเวียน ระบบเหมืองฝาย การเลี้ยงฝิขุนน้ำ พิธีกรรมด้านการเกษตร ในรูปแบบต่างๆ กัน

แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การทำไร่หมุนเวียน การทำเหมืองฝายของกะเหรี่ยง ประเพณีการเลี้ยงผีของละว้า หัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอของอะข่า ประเพณีพื้นบ้านของกลุ่มคนไทย เป็นต้น

ในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ เนื่องจากตำบลเมืองกืด บ้านสบถ้าย บ้านเมืองกืดเคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลัวะมาก่อน ชาวลัวะนับถือพุทธศาสนา ดังนั้นในเขตชุมชนดังกล่าวจึงมีวัดร้าง เช่น ที่บ้านเมืองกืด บ้านสบถ้าย บ้านห้วยสถาน และยังมีวัดเมืองกืดสร้างขึ้นไม่น้อยกว่า 400 ปี ล่วงมาแล้ว

มีการขุดค้นพบ พระพุทธรูป และเครื่องปั้นดินเผาของลัวะ เช่น กำไล และกล้องยาสูบ

ในด้านประวัติศาสตร์ เส้นทางระหว่างหมู่บ้านเมืองกืด สบถ้าย หุ่นยี่วะ และเขตบ้านป่าข้าวหลาม แล้วติดต่อไปยังบ้านเมืองคอง (อำเภอเชียงดาว) บ้านเวียงแหง บ้านเปียงหลวง (อำเภอเวียงแหง) ออกนอกเขตแดนประเทศไทย เข้าสู่ประเทศพม่า ในปัจจุบันเป็นเส้นทางที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ในกาลเวลาที่ต่างกัน 3 ลักษณะ ดังนี้

1. เส้นทางขุนหลวงวิลังกะ ขุนหลวงวิลังกะเข้าเมืองลัวะแห่งเชียงใหม่ (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 7) ผู้ร่วมสมัยกับพระนางจามเทวีแห่งนครหริภุญชัย เป็นหัวหน้าชุมชนลัวะบ้านเมืองกะ (บ้านแม่กะ ตำบลสะลวง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่) ได้ยกกองทัพเข้ายึดเมืองเชียงใหม่โดยใช้เส้นทางจากบ้านแม่กะเข้าสู่เชียงใหม่ และเส้นทางนี้เชื่อมต่อมายังเมืองกืด และสบถ้าย ซึ่งเป็นชุมชนลัวะโบราณ

2. เส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในปี ค.ศ.1605 (พ.ศ.2148) สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงยกกองทัพไปตีกรุงอังวะ หลังจากประทับที่นครเชียงใหม่ได้ 1 เดือน ทรงรับสั่งให้พระเอกาทศรถ ยกกองทัพไปทางเมืองฝาง (เส้นทางเดินทัพเลียบลุ่มแม่น้ำปิง : ผู้วิจัย) และพระองค์ยกกองทัพตามไปสมทบภายหลัง หลักฐานทางประวัติศาสตร์มิได้อธิบายไว้ว่าเสด็จเส้นทางใด

จากการบอกเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับการเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ว่าได้ยกกองทัพผ่านท้องทุ่งเมืองกืด ทรงนมัสการพระที่วัดเมืองกืดและทรงปลุกต้นไม้ไว้ 1 ต้น เจ้าอาวาสปลุกอีก 1 ต้น หลังจากนั้นพระองค์เดินทัพผ่านสบถ้าย หุ่นยี่วะ ป่าข้าวหลาม เมืองคอง เวียงแหง เปียงหลวง เพื่อเดินทางต่อไปยังเมืองหางหลวง หรือเมืองหาง ในประเทศพม่า

3. เส้นทางค้าขาย วัวต่าง ม้าต่าง และแลกเปลี่ยนสิ่งของในระบบการผลิตแบบยังชีพ เส้นทางจากปากทางบ้านไร่ บ้านร้าง เมืองกืด สบถ้าย หุ่นยี่วะ เมืองคอง เวียงแหง คือเส้นทาง

แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเมือง และหมู่บ้าน และเป็นเส้นทางวัฒนธรรมทางสายน้ำของกลุ่มแม่น้ำแม่แตง

ระยะทางจากแม่มาลัย-บ้านไร่ (3.5 กิโลเมตร) บ้านไร่-เมืองกืด (19 กิโลเมตร) เมืองกืด-เมืองคอง (25 กิโลเมตร) เมืองคอง-เวียงแหง (23 กิโลเมตร) เวียงแหง-เปียงหลวง ระยะทาง 20-25 กิโลเมตร คนเดินทางประมาณ 1 วัน และวัวต่างก็เดินทางประมาณ 1 วัน หนึ่งชั่วโมงวัวต่างเดินทางได้ประมาณ 3 กิโลเมตร ในเวลา 1 วัน เดินทางประมาณ 6 ชั่วโมง

ในปัจจุบันไม่มีถนนเชื่อมระหว่างเมืองกืด-เมืองคอง และเวียงแหง จึงทำให้เส้นทางแลกเปลี่ยนสินค้าและเส้นทางวัฒนธรรมหมดสิ้นความสำคัญ คงเหลือไว้แต่คำบอกเล่าอย่างภาคภูมิใจของผู้เฒ่าในการผจญภัยในวัยหนุ่มสาว

จุดแข็งด้านชุมชน

จุดแข็งด้านชุมชน นอกจากมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว ชุมชนในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตงยังเป็นชุมชนที่มีไมตรีจิต โอบอ้อมอารี พร้อมให้การบริการแก่ผู้มาเยือน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยินดีต้อนรับคนแปลกหน้า นี่คือจุดแข็งอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมชาวบ้าน

ในด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ชุมชนหรือชาวบ้านในหมู่บ้านมีความรู้เรื่องยาพื้นบ้าน สมุนไพรพื้นบ้าน องค์ความรู้เรื่องระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ และประโยชน์ของพืชสมุนไพรในแนวภูมิปัญญาชาวบ้าน จะเป็นจุดแข็งสำคัญอย่างหนึ่งของชุมชน ไม่เฉพาะในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเท่านั้น แต่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาด้านอื่นๆ ด้วย

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในระบบการผลิตเพื่อใช้เอง ที่เหลือแลกเปลี่ยนหรือขายบ้าง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม แต่ละชาติพันธุ์ ซึ่งมีเอกลักษณ์ของตนเอง การดัดแปลงผลิตภัณฑ์ดังกล่าวแล้วเพื่อสนองต่อการท่องเที่ยว จึงเป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านสามารถทำได้

จุดแข็งด้านการขนส่ง

ในปัจจุบันมีถนนลาดยาง ติดต่อกับบ้านเมืองกืดได้อย่างสะดวก จากบ้านแม่มาลัยถึงเมืองกืด ระยะทาง 22.5 กิโลเมตร จากเมืองกืดถึงบ้านสบก่าย 9 กิโลเมตร และจากสบก่ายถึง

ทุ่งยั้ง 4 กิโลเมตร เป็นเส้นทางดินลูกรัง จากทุ่งยั้งถึงป่าข้าวหลาม 8 กิโลเมตร เส้นทางเป็นดินลูกรัง รถยนต์สัญจรได้เฉพาะฤดูแล้ง

ระบบการขนส่งอาจเป็นจุดแข็งเฉพาะชาวบ้านเมืองกืด แต่หมู่บ้านอื่นๆ การขนส่งไม่สะดวกสบาย แต่มีเสน่ห์ในการเดินทางแบบเดินป่า หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ถ้าจัดการถูกต้องตามหลักวิธีการ

จุดแข็งทางด้านปัจจัยการผลิต และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่นๆ

บ้านเมืองกืด มีสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ บ้านสบกาย มีไฟฟ้า แต่ขาดระบบโทรศัพท์ บ้านทุ่งยั้ง บ้านโป่งแง่น บ้านป่าข้าวหลาม ขาดโทรศัพท์และไฟฟ้า (ในปัจจุบันบางหลังคาเรือนของหมู่บ้านเหล่านี้อาจใช้ไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์)

ระบบประปามีทุกหมู่บ้าน แต่เป็นประปาภูเขา คือต่อท่อประปาจากลำน้ำในเขตภูเขาสูง ไล่ลงกักเก็บไว้ในเขตหมู่บ้าน แล้วต่อท่อประปาแจกจ่ายไปตามครัวเรือนต่างๆ

จุดแข็งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและปัจจัยการผลิต

มีเฉพาะหมู่บ้านเมืองกืดเท่านั้น สำหรับหมู่บ้านอื่นๆ ค่อนข้างเป็นจุดอ่อน แต่ก็เกิดความน่าประทับใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จุดแข็งด้านทุนและเงินทุน

ชาวบ้านส่วนหนึ่งของหมู่บ้านสบกาย เมืองกืด ถึงแม้จะเป็นส่วนน้อย ก็มีต้นทุนด้านที่ดิน ที่สวน ที่นา และเงินทุนเป็นทรัพย์สินสมบัติของตนเอง สินทรัพย์ดังกล่าวแล้ว เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างผลิตภัณฑ์และการบริการสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเช่น สร้างเรือนแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น

ลุ่มแม่น้ำแม่แตง เขตบ้านสบกาย และหมู่บ้านใกล้เคียง มีจุดแข็งในเรื่องทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ความพร้อมของชุมชนในเรื่องอัยาศัยไมตรี การต้อนรับนักท่องเที่ยว ภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ และศิลปหัตถกรรม นอกจากนี้ยังมีระบบการขนส่งและสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นจุดแข็งของหมู่บ้านเมืองกืด แต่หมู่บ้านอื่นๆ เป็นจุดอ่อน แต่ก็มีความน่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว เงินทุนและหลักทรัพย์ก็เป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งของชาวบ้านในการพัฒนาการท่องเที่ยว

จุดอ่อน (Weaknesses)

จุดอ่อนที่สำคัญประกอบด้วย ระบบการขนส่ง ปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต สิ่งอำนวยความสะดวก วัฒนธรรมของคนในชุมชน การตลาด การเงิน

ระบบการขนส่ง

ระบบการขนส่ง ประกอบด้วย เส้นทาง ยานพาหนะ และผู้ประกอบการ ระบบการขนส่งอาจเป็นจุดแข็งเฉพาะบ้านเมืองกีด แต่เป็นจุดอ่อนเกือบทุกๆ หมู่บ้านในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ในตำบลเมืองกีด เช่น บ้านสบถ้าย บ้านทุ่งยัวะ มีถนนลูกรัง แต่ไม่มีรถประจำทาง บ้านป่าข้าวหลาม บ้านห้วยสถาน บ้านห้วยกุ่มกุ่ม ถนนใช้สัญจรได้เฉพาะฤดูแล้ง บ้านโป่งแง่น ขาดถนนต้องเดินเท้า และใช้เส้นทางม้าต่าง หรือล่องแพ ในหมู่บ้านดังกล่าวไม่มีรถโดยสารประจำทาง ดังนั้นการเดินทางท่องเที่ยวต้องเช่าเหมายานพาหนะจากตัวเมือง

การขาดถนน ยานพาหนะรับจ้าง และผู้ประกอบการ จึงเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของระบบการขนส่งในหมู่บ้านลุ่มแม่น้ำแม่แตง ยกเว้นบ้านเมืองกีด

วิธีการแก้ไขจุดอ่อนด้านการขนส่ง ต้องมีการจัดสร้างถนนอย่างถาวร ใช้ได้ทุกฤดูกาล จากบ้านเมืองกีด สบถ้าย ทุ่งยัวะ ป่าข้าวหลาม และติดต่อถึงเมืองคอง เวียงแหง ให้เป็นถนนประวัติศาสตร์เรื่องวัฒนธรรมของชาวบ้านจากอดีตสู่ปัจจุบันและอนาคต ควรเป็นถนนสายแคบๆ กว้างประมาณ 8 เมตร ทั้งนี้เพราะถนนดังกล่าว ผ่านภูเขาและระบบนิเวศป่า

ปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต

ปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต ประเภท ไฟฟ้า การสื่อสาร เตาเผาขยะ การกำจัดน้ำเสีย เป็นจุดอ่อนสำคัญอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การขาดระบบการสื่อสาร ทำให้การติดต่อในด้านธุรกิจเกิดความล่าช้า และไม่สะดวกอย่างยิ่ง เพราะต้องใช้การสื่อสารด้วยคนเดินทาง การติดต่อธุรกิจต้องผ่านหน่วยธุรกิจนำเที่ยวในเมือง จึงเป็นอุปสรรคสำหรับชาวบ้านในการติดต่อกับนักท่องเที่ยวโดยตรง

การขาดเตาเผาขยะ และระบบบำบัดน้ำเสีย ทำให้เกิดมลภาวะในพื้นที่ท่องเที่ยว เพราะทำให้สภาพแวดล้อมทางน้ำ อากาศ และภาพลักษณ์ทางสายตาสูญเสียความน่าประทับใจ เกิดความสกปรก และเชื้อโรค ทำให้นักท่องเที่ยวรังเกียจ

สิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น ที่พัก ร้านอาหาร สถานพยาบาล ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยว ฯลฯ ยังคงขาดแคลนในหมู่บ้าน ถึงมีอยู่บ้างแต่ก็ยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร ในหมู่บ้านสบก้าย บ้านกีดช้าง บ้านโป่งแง่น บ้านป่าข้าวหลาม บ้านห้วยกุ่มกุ่ม มีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว แต่ต้องปรับปรุงทั้งหมด

แนวทางแก้ไขจุดอ่อน ต้องมีการพัฒนาสาธารณูปโภค เช่น ระบบการสื่อสาร ระบบการกำจัดขยะ และน้ำเสีย ระบบดังกล่าวแล้ว สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านในเขตระบบนิเวศป่าและภูเขา มีความจำเป็นมากกว่าไฟฟ้า ทั้งนี้เพราะนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศและนักท่องเที่ยวแบบผจญภัย ต้องการประสบการณ์ที่แปลกใหม่ แตกต่างจากประสบการณ์เดิมที่จำเจ ดังนั้นหมู่บ้านที่ขาดไฟฟ้า จึงเป็นสิ่งที่น่าประทับใจสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวดังกล่าว การจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยว ควรใช้วัสดุและการออกแบบการก่อสร้างให้สอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมเดิม จึงจะเป็นจุดขายที่มีเสน่ห์

วัฒนธรรมของคนในชุมชน

วัฒนธรรมของคนในชุมชนอยู่บนพื้นฐานของสังคมการเกษตร ในระบบการผลิตแบบยังชีพ คือเป้าหมายหลักในการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ ที่เหลือจากการผลิตมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างหมู่บ้าน

ในอดีต ความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจ วัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านเมืองกีด สบก้าย เมืองคอง และเวียงแหง ดำเนินไปอย่างใกล้ชิด ในการเป็นมิตรและแลกเปลี่ยนผลผลิตหมู่บ้านเมืองกีด สบก้าย ได้นำเมียงแลกข้าวกับหมู่บ้านเมืองคอง ซึ่งมีที่ราบกว้างใหญ่กว่า นอกจากนี้ยังมีการเดินทางเพื่อเยี่ยมเยียนกันอย่างฉันทมิตรระหว่างหมู่บ้านเมืองกีด เมืองคอง และเวียงแหง

วัฒนธรรมดังกล่าว มิได้มุ่งแสวงหากำไรในเชิงธุรกิจ จึงเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่งของชาวบ้านในระบบธุรกิจใหม่

นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งดำรงชีพการผลิตด้านการเกษตร ยังขาดความรู้ในงานบริการ และผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การขาดความรู้พื้นฐาน จึงเป็นจุดอ่อนที่สำคัญ ทำให้นายทุนในเมืองเข้ามาประกอบธุรกิจในหมู่บ้าน บ้านเมืองกีดในปัจจุบันมีบริษัทนำ

เที่ยว ดำเนินธุรกิจในหมู่บ้าน 8 บริษัท เป็นของคณะบุคคลในเมือง 7 บริษัท เหลือเพียง 1 บริษัทที่เป็นของชาวบ้านที่ร่ำรวย ชาวบ้านทั่วไปก็เป็นเพียงลูกค้า

บ้านสบกาย เป็นเพียงเส้นทางผ่านของการท่องเที่ยวแบบเดินป่า ไม่มีบริษัทนำเที่ยวในหมู่บ้าน ชาวบ้านทำธุรกิจร้านอาหาร และเรือนแรม จำนวน 6 หลัง สำหรับธุรกิจท่องเที่ยวเป็นของนักธุรกิจในเมือง นอกจากนี้นายทุนในเมืองยังซื้อที่ดินของชาวบ้านเพื่อเตรียมตัวขยายธุรกิจต่อไป

หมู่บ้านโป่งแก่นชนเผ่า ละฮู่ เพียง 2 ครอบครัว เป็นเจ้าของเรือนแรม 2 หลัง เหลืออีก 4 หลัง ก็เป็นของนายทุนนอกหมู่บ้าน

บ้านป่าข้าวหลาม มีเรือนแรมของชาวบ้านจำนวน 5 หลังคาเรือน ค่าที่พักคนละ 20 บาทต่อคืน ไม่มีร้านอาหารในหมู่บ้าน

การขาดความรู้และการมองการณ์ไกล เป็นจุดอ่อนที่สำคัญของชาวบ้านในการปรับตัวให้เข้ากับธุรกิจการท่องเที่ยวในอนาคต ในที่สุดการท่องเที่ยวจึงเป็นเพียงเหยื่อล่อให้ชาวบ้านเป็นทาสรับใช้การท่องเที่ยว เพราะเกิดจากการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม

แนวทางแก้ไขในเรื่องการประกอบธุรกิจของชาวบ้าน ซึ่งเกิดจากจุดอ่อนด้านวัฒนธรรม ต้องอาศัยหน่วยงานจากภายนอก และคนในหมู่บ้านต้องช่วยกันศึกษาสาเหตุและวิเคราะห์ปัญหา ต้องสร้างชุมชนชาวบ้านให้เข้มแข็งภายใต้พื้นฐานวัฒนธรรมการผลิตแบบเดิม ซึ่งมีความเกื้อกูลต่อกัน แต่น่าวัฒนธรรมแบบเดิมมาปรับใช้กับธุรกิจการท่องเที่ยว เพราะธุรกิจการท่องเที่ยวก็เป็นธุรกิจแห่งการเอื้ออาทร แต่เปลี่ยนจากชาวบ้านกับชาวบ้าน เป็นชาวบ้านกับผู้มาเยือน

วัฒนธรรมเดิมสามารถใช้กับการท่องเที่ยวได้อย่างกลมกลืน เพียงแต่หน่วยงานของรัฐภาคธุรกิจเอกชน ชาวบ้านและผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่นๆ ต้องช่วยกันแก้ไขในปัญหาเศรษฐกิจ เรื่องการผูกขาด การกระจายรายได้ การถือครองกรรมสิทธิ์ และการถ่ายทอดความรู้ใหม่ในธุรกิจบริการด้านการท่องเที่ยวบนพื้นฐานวัฒนธรรมแห่งการเอื้ออาทร และภูมิปัญญาเดิมของชาวบ้านให้ผ่อนปรนปรับตัวเข้ากันได้อย่างกลมกลืน

การตลาด

ส่วนผสมของการตลาด นอกจากผลิตภัณฑ์ (Product) แล้ว ยังประกอบด้วย ราคา (Price) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ผลิตภัณฑ์เป็นจุด

แข็งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง แต่ช่องทางการจัดจำหน่ายและการส่งเสริมการขายเป็นจุดอ่อนที่สำคัญของชาวบ้านในพื้นที่ดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านขาดความรู้ในการจัดหาช่องทางการจัดจำหน่ายกับหน่วยธุรกิจนำเที่ยว หรือพ่อค้าคนกลางรูปแบบอื่นๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ชาวบ้านขาดความรู้ในการเสนอขายผลผลิตย่านระบบคอมพิวเตอร์ หรือการสื่อสารรูปแบบอื่น ๆ

ในด้านการส่งเสริมการตลาด ชาวบ้านขาดความรู้ในด้านการโฆษณา (Advertising) การประชาสัมพันธ์ (Public Relation) การขายผ่านบุคคล (Personal Selling) และการส่งเสริมการขาย (Sales Promotion)

การขาดความรู้ในด้านการส่งเสริมการขายในรูปแบบต่างๆ และการจัดช่องทางการจำหน่าย จึงเป็นจุดอ่อนสำคัญทำให้ผลิตภัณฑ์หรือชุดการท่องเที่ยวของชาวบ้านไม่สามารถกระจายถึงนักท่องเที่ยวโดยตรง ต้องผ่านหน่วยธุรกิจนำเที่ยว ซึ่งเป็นคนกลาง และไม่ยึดหลักการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

การแก้ไขจุดอ่อนในเรื่องการตลาด ในขณะที่ชุมชนขาดการขนส่ง การสื่อสาร จึงมีความจำเป็นต้องพึ่งพิงภาครัฐบาล และหน่วยธุรกิจในเมือง ช่วยเหลือในการจัดหาช่องทางการจัดจำหน่าย และส่งเสริมการขายทุกรูปแบบ ความสำเร็จของบริษัทแม่แตงทัวร์ บ้านเมืองกีด ซึ่งเป็นหน่วยธุรกิจคนในหมู่บ้าน เพราะประสานงานกับหน่วยธุรกิจนำเที่ยวในเมืองเชียงใหม่ เป็นผู้จัดหานักท่องเที่ยว กิจกรรมการล่องแพยางในแม่น้ำแม่แตง บ้านสบกาย ประสบผลสำเร็จเพราะประสานงานกับหน่วยธุรกิจนำเที่ยวในเมือง

ดังนั้น การประสานงานดังกล่าว จึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการแก้ปัญหาจุดอ่อน

การขาดเงินทุน

แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องใช้งบประมาณมากและลงทุนระยะยาว นี่คือนักท่องเที่ยวที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบมวลชนซึ่งลงทุนระยะสั้น เงินลงทุนบางอย่างมิได้หวังผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่หวังผลตอบแทนในการรักษาสิ่งแวดล้อม แล้วส่งผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในภายหลัง

การแก้ไขจุดอ่อนดังกล่าว ภาครัฐต้องให้การสนับสนุนในการลงทุนด้านการปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ระบบบำบัดน้ำเสีย ระบบการเก็บขยะ และการส่งเสริมการขาย ตลอดจนจัดหา

ช่องทางการจัดจำหน่าย ภาคการเงินของเอกชน ต้องช่วยเหลือชาวบ้านในการกู้เงินลงทุนในระยะยาว

ศักยภาพในการรองรับ

ศักยภาพในการรองรับเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่งในพื้นที่ท่องเที่ยว ในด้านจำนวนนักท่องเที่ยว การจัดบริการและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเกินศักยภาพของพื้นที่ในการรองรับ กรณีตัวอย่าง บ้านแม่ก๊ก บริเวณแก่งแค ในฤดูแล้งเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2548 สองฝั่งแม่น้ำแม่แตงเต็มไปด้วยร้านอาหาร และนักท่องเที่ยวซึ่งมีจำนวนมากเกินไป กลายเป็นฝูงชนที่แออัดริมฝั่งแม่น้ำ การจราจรติดขัด ขยะมากมาย ทำให้เกิดมลภาวะและเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

ปางช้างสองฝั่งแม่น้ำแม่แตงมีขึ้น เพื่อจัดบริการนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญต่อธุรกิจ แต่ต้องคำนึงถึงปริมาณช้างให้สอดคล้องกับระบบนิเวศป่า การแก้ปัญหาปริมาณช้างมากเกินไป ต้องแก้ไขโดยการจัดพื้นที่เพาะปลูกอาหารช้าง จัดซื้ออาหารช้าง มิใช่ปล่อยช้างให้กินอาหารตามธรรมชาติ เพราะการกระทำเช่นนั้นเกินศักยภาพของระบบนิเวศป่าในการรองรับได้

ปริมาณนักท่องเที่ยวซึ่งเข้าไปในหมู่บ้าน ต้องจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้พอเหมาะพอดี ถ้านักท่องเที่ยวเข้าไปในหมู่บ้านมากเกินไป จะส่งผลให้สังคมหมู่บ้านสูญเสียศักยภาพในการรองรับทางสังคมและวัฒนธรรม วัฒนธรรมของชาวบ้านจะเปลี่ยนแปลงไปโดยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดเพียงอย่างเดียว ในที่สุดสังคมชาวบ้านก็ล่มสลาย

จุดอ่อนในเรื่องระบบการขนส่ง ปัจจัยพื้นฐานในการผลิต สิ่งอำนวยความสะดวก วัฒนธรรมในชุมชน การตลาด การเงิน และศักยภาพในการรองรับ เป็นจุดอ่อนที่สำคัญของชาวบ้านในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจะต้องจัดการแก้ไขด้วยข้อเสนอแนะที่อธิบายไว้แล้ว

โอกาส (Opportunities)

ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับโอกาสของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง มีปัจจัยภายนอกสนับสนุน ประกอบด้วย การขยายตัวของการท่องเที่ยวโลก การขยายตัวของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในประเทศไทย นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในจังหวัดเชียงใหม่ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศไทย

การขยายตัวของการท่องเที่ยวโลก

การขยายตัวทางด้านความต้องการของการท่องเที่ยว (Tourism Demand) และของนักท่องเที่ยวได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เนื่องจากการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ทางด้านระบบการขนส่ง การสื่อสาร การพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษา การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ฯลฯ ทำให้ความต้องการในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างทวีคูณ จากการศึกษาขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) ได้สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวโลกไว้ว่า ในปี ค.ศ.1950 (พ.ศ.2493) มีนักท่องเที่ยวโลก 25 ล้านคน ค.ศ.1970 (พ.ศ.2513) จำนวน 166 ล้านคน ค.ศ.1995 (2538) จำนวน 564 ล้านคน ค.ศ.2000 (พ.ศ.2543) จำนวน 692 ล้านคน ค.ศ.2010 (พ.ศ.2553) จำนวน 1,047 ล้านคน และ ค.ศ.2020 (พ.ศ.2563) จำนวน 1,602 ล้านคน (Goeldner, Ritchie and McIntosh, 2000 : 680-681)

ถ้าพิจารณาจากแนวโน้มในรอบ 20 ปี (ค.ศ.2000-2020) มีนักท่องเที่ยวจากจำนวน 692 ล้านคน เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 1,602 คน หรือเพิ่มขึ้นประมาณ 2.3 เท่า

การขยายตัวทางด้านความต้องการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวโลกดังกล่าวแล้ว ย่อมเป็นโอกาสดีของประเทศไทยในการขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวในอนาคต

การขยายตัวของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในประเทศไทย

ประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวอันดับที่ 18 ของโลก นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทย มีปริมาณเพิ่มขึ้นทุกปี จากสถิติการท่องเที่ยวปรากฏว่า นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเข้ามาเที่ยวในประเทศไทย ปี ค.ศ.1960 (พ.ศ.2503) จำนวน 81,340 คนเท่านั้น ต่อมาอีก 20 ปี เพิ่มจำนวนเป็น 1,858,801 คน (ค.ศ.1980) และอีก 20 ปี ต่อมา ค.ศ.2000 (พ.ศ.2543) มีจำนวน 9,508,623 คน ในปี ค.ศ.2005 (พ.ศ.2548) ได้วางเป้าหมายนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศไว้จำนวน 13.38 ล้านคน และใน ค.ศ.2008 (พ.ศ.2551) วางเป้าหมายไว้ 20.08 ล้านคน (<http://www.tat.or.th>)

ถ้าพิจารณาการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ จากปี ค.ศ.1960-1980 เพิ่มขึ้น 22.85 เท่า จากปี ค.ศ.1980-2000 เพิ่มขึ้น 5.11 เท่า การเพิ่มขึ้นของปริมาณนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศจึงเป็นโอกาสดีอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวไทยในอนาคตแต่สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็อาจมีอุปสรรคบ้าง เพราะถ้าพิจารณาแยกประเภทของนักท่องเที่ยวตามภูมิภาคแล้ว

มีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ซึ่งมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวในเมืองที่สะดวกสบาย มากกว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ลักษณะของพื้นที่ลำบากและขาดความสะดวกสบาย

นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในเชียงใหม่

เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเดินทางท่องเที่ยวเป็นอันดับ 5 ของประเทศไทย (รองจาก กรุงเทพมหานคร พัทยา ภูเก็ต พังงา ตามลำดับ) จากการสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยว ซึ่งพักแรมในโรงแรมประเภทต่างๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ ในปี ค.ศ.2003 (พ.ศ.2546) มีจำนวน 2,371,704 คน เป็นคนไทย 1,062,892 คน และนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ซึ่งข้อมูลแยกประเภทสัญชาติ 1,161,526 คน และไม่แยกประเภทสัญชาติ 147,286 คน (สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือ เขต1, 2547 : เอกสารโรเนียว)

ถ้าพิจารณาข้อมูลนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ซึ่งกำหนดสัญชาติ จำนวน 1,161,526 คน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้ดังนี้

กลุ่มเอเชีย ประกอบด้วย มาเลเซีย สิงคโปร์ จีนฮ่องกง ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน กลุ่มประเทศตะวันออกกลุ่มนี้ชอบการท่องเที่ยวในเมือง และต้องการความสะดวกสบาย

กลุ่มยุโรป อเมริกา และออสเตรเลีย ประกอบด้วย ออสเตรเลีย เบลเยียม เดนมาร์ก ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี เนเธอร์แลนด์ สวีเดน สวิสเซอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ มีจำนวน 587,493 คน นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ชอบการท่องเที่ยวแบบทางเลือก เช่น การท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยววัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ฯลฯ

ดังนั้น เมื่อพิจารณาทางด้านนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศแล้ว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังมีโอกาสดีเพราะมีนักท่องเที่ยว “ฝรั่ง” หรือกลุ่มยุโรป อเมริกา และออสเตรเลีย สนใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากประสบการณ์ตรงของผู้วิจัย ซึ่งพบกับนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในเขตเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย ตั้งแต่ ค.ศ.1980 (พ.ศ.2523) จนกระทั่งปัจจุบัน ค.ศ.2005 (พ.ศ.2548) ก็มีแต่นักท่องเที่ยวกลุ่มประเทศยุโรป ออสเตรเลีย แคนาดา นิวซีแลนด์ สหรัฐอเมริกา และมีญี่ปุ่น รุ่นหนุ่มสาวบ้าง แต่ก็ไม่พบจีน เกาหลี ไต้หวัน สิงคโปร์ ฮ่องกง อินเดีย และตะวันออกกลาง ในการเดินทางแบบเดินป่า

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศไทย

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของประเทศไทย ในระหว่างปี ค.ศ.2004-2008 (พ.ศ.2547-2551) ได้วางยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาระบบบริหารจัดการแบบบูรณาการ ยุทธศาสตร์ 3 ประการดังกล่าวแล้ว ทั้งด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการตลาด ในการเพิ่มปริมาณและคุณภาพของนักท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้าและบริการให้มีคุณภาพดี และการจัดการบริหารเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพที่รวดเร็ว สนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงเป็นโอกาสดีในการพัฒนาการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ

ถ้าพิจารณาทางด้านวิสัยทัศน์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ซึ่งแสดงอย่างชัดเจนว่า “มุ่งพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ให้ก้าวสู่มาตรฐานที่มีคุณภาพ (Quality) และเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainability) ที่สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก (Competitiveness) อันจะนำไปสู่การเป็น Tourism Capitales of Asia” (<http://www.tat.or.th>)

จากการพิจารณาวิสัยทัศน์การนำการท่องเที่ยวไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย พบว่ากับตลาดหลักส่วนหนึ่งยังเป็น “ฝรั่ง” คือ ประเทศสหราชอาณาจักร เยอรมนี ฝรั่งเศส สวีเดน สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย และมีตลาดรอง เช่น นิวซีแลนด์ อิตาลี สเปน เนเธอร์แลนด์ เดนมาร์ก นอร์เวย์ เบลเยียม ออสเตรีย ฯลฯ ซึ่งชอบการท่องเที่ยวแบบเดินป่า และการผจญภัย ย่อมส่งผลดีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแน่นอน ถ้ารัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำกลยุทธ์การส่งเสริมตลาดมาปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อนำการท่องเที่ยวของประเทศไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก

การขยายตัวของการท่องเที่ยวโลกที่เพิ่มมากขึ้น จำนวน 2-3 เท่า ในรอบ 20 ปี ประกอบกับประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวเป้าหมายอันดับที่ 18 และเชียงใหม่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอันดับ 5 ของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ประจวบกับนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในเชียงใหม่ เป็นกลุ่ม ยุโรป ออสเตรเลีย อเมริกา มากกว่ากลุ่มเอเชีย ตลาดหลักของนักท่องเที่ยวดังกล่าวมีความสนใจในการท่องเที่ยวแบบเดินป่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วิสัยทัศน์ของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ถ้ารัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนและส่งเสริมอย่างแท้จริง โอกาสดีก็ย่อมเกิดขึ้นกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแน่นอน เพราะสอดคล้องกับรสนิยมของนักท่องเที่ยวตลาดหลักหลายประเทศ

อุปสรรค (Threats)

ปัจจัยภายนอกที่สำคัญ ซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง และเขตพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย ประกอบด้วยอุปสรรคสำคัญ คือ นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐบาล การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวของภาคเอกชน การขาดความรู้และความหะหลวมของผู้มีส่วนได้เสีย นักท่องเที่ยวไทย และทรัพยากรการท่องเที่ยวของประเทศเพื่อนบ้าน

นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐบาล

หลังจากรัฐบาลมีรายได้จากนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ พุ่งขึ้นเป็นอันดับสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับค่าส่งออกแต่ละประเภท ใน ค.ศ.1982 (พ.ศ.2525) รัฐบาลไทยจึงมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยวางกลยุทธ์ด้านการตลาด เพื่อชักชวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยให้ได้ปริมาณมากที่สุด และมีวันหยุดที่ยาวนาน กลยุทธ์ด้านการตลาดทำให้ปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มจำนวนมากขึ้น กลุ่มนักท่องเที่ยวตลาดหลักด้านเอเชีย มีมากกว่าตลาดหลักด้านยุโรป อเมริกา และออสเตรเลีย รสนิยมของนักท่องเที่ยวแบบเอเชียยึดแบบการท่องเที่ยวแบบมวลชน แต่ตลาดหลักของ “ฝรั่ง” ยึดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมากกว่า

สถิตินักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในรอบ 20 ปี จาก ค.ศ.1986 (พ.ศ.2529) ถึง ค.ศ. 2005 (พ.ศ.2548) ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก ถ้าพิจารณานักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ 10 อันดับ เรียงตามลำดับก็ได้ดังนี้ อันดับหนึ่ง มาเลเซีย แล้วติดตามด้วย ญี่ปุ่น เกาหลี ฮองกง สิงคโปร์ จีน สหราชอาณาจักร ไต้หวัน สหรัฐอเมริกา และเยอรมนี นักท่องเที่ยว 10 ประเทศดังกล่าว เป็นกลุ่มเอเชีย 7 ประเทศ และเหลือเพียง 3 ประเทศ เป็นกลุ่มยุโรป และอเมริกา ซึ่งมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มเอเชีย

ถ้าวิเคราะห์จากสถิติการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ระหว่าง ค.ศ.1994-2004 (พ.ศ.2540-2547) นักท่องเที่ยวกลุ่มเอเชีย แอฟริกา คิดเป็นร้อยละ 68 แต่นักท่องเที่ยวกลุ่มยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ คิดเป็นร้อยละ 32 เท่านั้น

พฤติกรรมกรบริโภคของนักท่องเที่ยวทั้ง 2 กลุ่ม ซึ่งแตกต่างกันดังอธิบายมาแล้ว จึงเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่ง ในการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วิธีการแก้ไข รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องวางกลยุทธ์การส่งเสริมการตลาด โดยเน้นตลาดหลัก กลุ่มยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย ให้มากขึ้นกว่าเดิม และต้องลดเป้าหมายของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในกลุ่มเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบางชาติซึ่งมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยวมากกว่าการอนุรักษ์ การลดปริมาณนักท่องเที่ยวกลุ่มเอเชียบางชาติลง อาจทำให้จำนวนเงินลดลงบ้าง แต่เงินที่ได้จากการท่องเที่ยวต้องกลับไปเยียวยา พี่นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ก็ไม่คุ้มกับเงินตราที่ได้มา เช่นเดียวกัน

การลดปริมาณนักท่องเที่ยวลง มิใช่เฉพาะแต่กลุ่มเอเชียบางชาติเท่านั้น ยังรวมถึงทุก ๆ ชาติ ที่มีพฤติกรรมท่องเที่ยว ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มิได้หวังผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ควรกระทำควบคู่กับการพัฒนาด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และด้านอื่นๆ ควบคู่ไปด้วย

การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวของภาคเอกชน

การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวของภาคเอกชน เป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่ง ในการนำการท่องเที่ยวไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือรูปแบบอื่นๆ ของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หน่วยผลิตทางการท่องเที่ยว (Suppliers) เช่น หน่วยธุรกิจขนส่ง ธุรกิจที่พัก ธุรกิจร้านอาหาร และภัตตาคาร ธุรกิจนำเที่ยว ฯลฯ หน่วยผลิตดังกล่าวแล้ว ดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจหลายประการ ขัดต่อหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเรื่องต่อไปนี้

การกระจายรายได้สู่ชุมชน การกระจายรายได้สู่ชุมชนหรือหมู่บ้านอย่างไม่เป็นธรรม สาเหตุสำคัญเกิดจากการแข่งขันในการขายบริการนำเที่ยว ทำให้เกิดการแข่งขันในการตัดราคาให้ต่ำกว่าหน่วยธุรกิจซึ่งเป็นคู่แข่ง ยกตัวอย่างเช่น การเดินป่าลุ่มแม่น้ำแม่แตง 3 วัน 2 คืน (นักท่องเที่ยวอย่างน้อย 6 คน) ราคาคนละ 2,400 บาท ถึง 3,600 บาท หรือบางครั้งราคาอาจต่ำกว่านี้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอัตราการตัดราคาขาย แล้วลดค่าบริการเชิงคุณภาพลงให้มีกำไรในการประกอบการ ยกตัวอย่างเช่น ราคาการนำเที่ยวเดินป่า เขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง สายน้ำพุร้อนป่าแป๋ หรือห้วยน้ำดัง-โป่งน้อย-ป่าข้าวหลาม-สบถ้าย ใช้เวลา 3 วัน 2 คืน หรือเส้นทางเดินป่าลุ่มแม่น้ำแม่แตงสายน้ำพุร้อนป่าแป๋-โป่งแงน-ป่าข้าวหลาม ใช้เวลา 3 วัน 2 คืน ราคาคนละ 1,400-1,600 บาท หรืออาจตัดราคาขายน้อยกว่านี้ สำหรับหน่วยธุรกิจที่เน้นคุณภาพ อาจขายราคาคนละ 7,500-8,000 บาท ในการเดินทางแต่ละครั้งต้องมีนักท่องเที่ยวอย่างน้อย 6 คน

ถ้าขายราคา 1,600 บาทต่อคน หน่วยธุรกิจนำเที่ยวหักเงินไว้ 700 บาทต่อคนแล้ว จ่ายให้มัคคุเทศก์เดินป่า 900 บาทต่อคน รวมแล้วเป็นเงิน 5,400 บาท ในทางปฏิบัติงาน 3 วัน 2 คืน มัคคุเทศก์เดินป่า จะต้องรับผิดชอบในเรื่อง ค่าพาหนะเดินทางทุกชนิดในการเดินป่า ค่าอาหาร ค่าที่พัก และค่าจ้างลูกหาบ

ประการที่สอง ขาดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ในการเดินทางท่องเที่ยวแบบเดินป่า ดังกล่าวในข้อ 1 ค่าใช้จ่ายต่างๆ มัคคุเทศก์เดินป่าจ่ายดังนี้

1. ค่าเช่าพาหนะรถยนต์ไป-กลับ		1,200	บาท
ค่าเช่าต่อคน (1,200 ÷ 6)	=	200	บาท
ค่าเช่าแพไม้ไผ่ 800 (800 ÷ 6)	=	133.33	บาท
ค่าจ้างคนถือแพ 300 บาท (800 ÷ 6)	=	50	บาท
2. ค่าอาหารประมาณ 6 มื้อ คนละ	=	220	บาท
(มื้อกลางวัน วันที่ 3 ไม่ต้องจ่าย เพราะได้นำแพไม้ไผ่ แลกกับอาหารกลางวันที่บ้านสบก้าย)			

3. ค่าที่พัก 2 คืน คนละ	=	40	บาท
รวมค่าใช้จ่ายบริการท่องเที่ยว คนละ	=	643.33	บาท

จากรายรับ คนละ 900 บาท คิดเป็นรายจ่ายต่างๆ คนละ 643.33 บาท หักแล้วคงเหลือคนละ 256.67 บาท จำนวนนักท่องเที่ยว 6 คน เป็นเงิน 1,540.22 บาท

ในการเดินทาง 3 วัน 2 คืน มัคคุเทศก์เดินป่ามีรายได้ 1,540.22 บาท ดังนั้น เพื่อให้เกิดรายได้มากกว่านี้ จึงเกิดการขายทัวร์นอกรายการ (Option Tour) ให้แก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น จีซ้าง หรือจัดหาบริการอื่นๆ วิธีการประหยัดอีกอย่างหนึ่งคือ มัคคุเทศก์ตัดค่าใช้จ่ายเรื่องการจ้างคนถือแพ หรือจัดหาอาหารในราคาประหยัดกว่านี้

รายได้ซึ่งเกิดขึ้นในหมู่บ้าน คำนวณจากค่าใช้จ่ายต่อคน แบ่งออกเป็นดังนี้

1. ค่าจ้างถือแพๆ ละ 300 บาท หนึ่งแพบรรทุกนักท่องเที่ยวได้ 6 คน			
คนละ		50	บาท
2. ค่าที่พัก 2 คืน คนละ	=	40	บาท
3. ค่าอาหาร (ในกรณีชาวบ้านจัดหาอาหาร)	=	220	บาท
4. ค่าจ้างทำแพไม้ไผ่คนละ	=	133.33	บาท
รวมค่าใช้จ่ายซึ่งเกิดขึ้นในหมู่บ้าน คนละ	=	443.33	บาท

ถ้าพิจารณาในด้านการกระจายรายได้ของการท่องเที่ยวแบบเดินป่า สามารถอธิบายได้ตามตารางที่ 4 ดังนี้

ตาราง 4.1 ตารางแสดงการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวแบบเดินป่า

อันดับ	รายได้ : นักท่องเที่ยว 1 คน	จำนวนเงิน		ร้อยละ
1	หน่วยธุรกิจนำเที่ยว	700	-	43.75
2	รายได้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน	443	33	27.71
3	รายได้ของมัคคุเทศก์	256	67	16.04
4	รายได้ของรถยนต์รับจ้าง	200	-	12.50
รวม		1,600	-	100.00

จากตาราง ถ้าพิจารณาแล้ว หน่วยธุรกิจนำเที่ยว ได้รับรายได้อันดับ 1 และถ้าพิจารณาภาคธุรกิจในเมือง ซึ่งประกอบด้วย หน่วยธุรกิจนำเที่ยว มัคคุเทศก์ และรถยนต์รับจ้าง มีรายได้รวมกัน 1,156.67 คิดเป็นร้อยละ 72.30 หมู่บ้านมีรายได้รวมกัน 443.33 คิดเป็นร้อยละ 27.70 ดังนั้น การกระจายรายได้สู่หน่วยธุรกิจการท่องเที่ยวในเมือง มากกว่าหมู่บ้านประมาณ 2.7 เท่า

ในเวลา 1 ปี มีนักท่องเที่ยวประเภทเดินป่าเข้าสู่หมู่บ้าน จากการศึกษาของผู้วิจัย เฉลี่ยประมาณ ปีละ 530,000 คน (เงื่อนไข : เฉพาะเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่วิจัยที่ท่องเที่ยวแบบสบาย) มีรายได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านประมาณปีละ 234,790,000 บาท (เงื่อนไข : ถ้าหน่วยธุรกิจนำเที่ยว มอบภาระเรื่องจัดหาอาหารให้แก่ชาวบ้าน ไม่ซื้อจากในเมือง) หน่วยธุรกิจนอกหมู่บ้านจะได้รับประมาณปีละ 612,680,000 บาท

การแก้ปัญหาเรื่องการกระจายรายได้สู่หมู่บ้านอย่างไม่เป็นธรรม ต้องแก้ปัญหาโดยการตั้งราคาขายและวางระบบการบริการให้ใกล้เคียงกัน หน่วยธุรกิจนำเที่ยวต้องมีการตกลงในเรื่องราคา และการวางมาตรฐานงานบริการที่มีคุณภาพใกล้เคียงกัน มาตรการดังกล่าวส่งผลดีต่อภาคธุรกิจ ชุมชน และนักท่องเที่ยวในการรับบริการ

ในเรื่องการกระจายรายได้ส่วนอื่นๆ ให้แก่ชุมชน หน่วยธุรกิจนำเที่ยวควรส่งเสริมให้ชุมชนผลิตอาหาร เช่น ปลูกผัก เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ฯลฯ การส่งเสริมให้ชุมชนได้ผลิตของที่ระลึก

จากภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว การจัดแสดงดนตรี การฟ้อนรำ การร้องเพลง หรือการแสดงรูปแบบอื่นๆ ก็จัดเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งในการส่งเสริม ฟื้นฟูวัฒนธรรม และเกิดรายได้แก่ชุมชนมากยิ่งขึ้น

การขาดการวางแผนร่วมกับชุมชน การท่องเที่ยวเดินป่าในปัจจุบัน ชุมชนเป็นฝ่ายรับ หรือฝ่ายถูกสั่งให้ปฏิบัติเพียงอย่างเดียว หน่วยธุรกิจนำเที่ยวเป็นฝ่ายดำเนินการวางแผน กำหนด กิจกรรม และรูปแบบของการท่องเที่ยว และให้ชุมชนเพียงส่วนน้อยรับคำสั่ง ไปปฏิบัติตาม เช่น บ้านเมืองก๊ิด มีหน่วยธุรกิจนำเที่ยวของชาวบ้านเพียง 1 หน่วยธุรกิจ ซึ่งรับบริการนำเที่ยวในรูปแบบ การขี่ช้าง เดินป่า และล่องแพ บ้านโป่งแง่น มีเรือนแรม 5 หลัง แต่เป็นของชาวบ้านเพียง 1 หลัง นอกจากนั้นเรือนแรมของหน่วยธุรกิจนำเที่ยวในเมือง หมูบ้านสบถ้าย มีหน่วยธุรกิจเรือนแรม และร้านอาหารของชาวบ้านเพียง 3 หลังเท่านั้น และบ้านป่าข้าวหลาม มีเรือนแรมของชาวบ้าน 3 หลัง เรือนแรมดังกล่าวแล้วประสานงานกับธุรกิจกับหน่วยธุรกิจนำเที่ยวในเมือง หรือเกิดขึ้นเพราะหน่วยธุรกิจนำเที่ยวในเมืองมีคำสั่งให้จัดตั้งขึ้น แล้วจะจัดส่งนักท่องเที่ยวให้แก่หน่วยธุรกิจดังกล่าวแล้ว

การปฏิบัติงาน โดยไม่มีการวางแผนร่วมกัน จึงเกิดการกระจุกในการกระจายรายได้ของชุมชน ซึ่งได้รับส่วนแบ่งมาอย่างน้อยนิด ถ้ามีการวางแผนร่วมกัน การกระจายรายได้ก็จะเกิดขึ้นแก่ชุมชนในวงกว้างและมากกว่านี้

การขาดความรู้และความหลากหลายของผู้มีส่วนได้เสีย

ผู้มีส่วนได้เสียประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ซึ่งรับผิดชอบในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง หน่วยงานดังกล่าวแล้ว ส่วนหนึ่งขาดความรู้ หรือดำเนินนโยบายอย่างหลากหลายในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนั้น จึงไม่ได้กำหนดนโยบาย แนวทางปฏิบัติ หรือส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัญหาหลายประการซึ่งเกิดขึ้นจากการควบคุมอย่างหลากหลายของภาครัฐ เช่น ปัญหาเรื่องปางช้าง และปัญหาเรื่องไม้ไผ่

ปัญหาเรื่องปางช้าง ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง มีปางช้างสำคัญ ได้แก่ ปางช้างบ้านปางป่าคา ปางช้างบ้านเมืองก๊ิด และปางช้างอื่นๆ ในเขตบ้านแม่ตะมาน จำนวนช้างทั้งหมดเฉพาะในเขตพื้นที่วิจัย (ไม่รวมเขตบ้านแม่ตะมาน) ประมาณ 50 เชือก ช้างดังกล่าวในแต่ละปาง

ขาดการจัดพื้นที่เพื่อปลูกพืชที่เป็นอาหารช้าง หรือมีบ้างก็เพื่อการประชาสัมพันธ์ การเลี้ยงช้างยังคงใช้แบบเดิม คือ ปล่อยให้หาอาหารกินในป่า และบางครั้งก็บุกรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน

การแก้ปัญหาดังกล่าว ภาครัฐต้องควบคุมและให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการในเรื่องการจัดการปางช้าง แนวอนุรักษ์ระบบนิเวศ มิใช่ปล่อยให้เลี้ยงช้างแบบเดิม ทั้งนี้เพราะจำนวนช้างมีปริมาณเพิ่มสูงขึ้น ไม่สมดุลกับระบบนิเวศซึ่งมีจำนวนคงที่

ปัญหาเรื่องไม้ไผ่ แปะไม้แพในกลุ่มแม่น้ำแม่แตง จากบ้านป่าข้าวหลาม ถึงบ้านสบก้าย เป็นแพใช้ได้ครั้งเดียว แล้วแปรรูปเป็นไม้ไผ่เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์อื่นๆ สำหรับการล่องแพบ้านเมืองกืด เป็นแพหมุนเวียน ทั้งนี้เพราะไม่มีอุปสรรคในการขนส่งแพซึ่งใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ (Reused)

แพ 1 แปะ ประกอบด้วยไม้ไผ่จำนวน 15-17 ลำ ในเวลา 1 วัน ในฤดูกาลท่องเที่ยว มีแพที่บ้านสบก้าย ประมาณ วันละ 20-25 แปะ (ค่าเฉลี่ย 22.5) นอกฤดูกาลท่องเที่ยว (มีนาคม เมษายน พฤษภาคม และมิถุนายน) มีแพประมาณวันละ 5-10 แปะ (ค่าเฉลี่ย 7.5) ในเวลา 1 ปี มีแพจอดที่บ้านสบก้ายประมาณ 5,475 แปะ (625 วัน x 15 แปะ) ดังนั้นในเวลา 1 ปี ใช้ไม้ไผ่ในการทำแพ ปีละ 82,125-93,075 ลำ หรือเฉลี่ยปีละประมาณ 87,600 ลำ

การตัดไม้ไผ่เพื่อสร้างแพดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตงหลายประการ เช่น ป่าขาดความชื้น ดินเกิดการกัดเซาะ และขาดความอุดมสมบูรณ์ เกิดความแห้งแล้ง สัตว์ขาดที่อยู่อาศัย ฯลฯ

การแก้ปัญหาดังกล่าว กระทำได้ 2 วิธี คือ

ประการแรก ขยายถนนจากบ้านสบก้าย ถึงบ้านป่าข้าวหลาม ให้กว้างขึ้น และใช้ได้ทุกฤดูกาล เพื่อลำเลียงไม้ไผ่กลับไปใช้ใหม่

ประการที่สอง ปลูกป่าไผ่เพิ่มเติม กล่าวคือ เมื่อมีการตัดไม้ไผ่ ต้องมีพื้นที่ส่วนหนึ่งสำหรับปลูกไม้ไผ่ทดแทน

เนื่องจากพื้นที่ เขตลุ่มแม่น้ำแม่แตงอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และอุทยานแห่งชาติ ห้วยน้ำดัง ดังนั้น หน่วยงานรับผิดชอบและผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ ต้องร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาเรื่องนี้

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการวิเคราะห์ (SWOT) ร่วมกับชาวบ้าน และยึดแนวทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และศักยภาพในการรองรับของพื้นที่ สามารถกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกเป็น การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศป่า การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าว ไม่สามารถแยกเนื้อหาทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ออกจากกันได้ เพราะเนื้อหาดังกล่าว ผสมผสานปะปนกันในพื้นที่ศึกษา ข้อแตกต่างในแต่ละรูปแบบของการท่องเที่ยวคือการมีเอกลักษณ์และการเน้นเฉพาะอย่างซึ่งแตกต่างกัน

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศป่า

ระบบนิเวศป่า ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ประกอบด้วยป่าไม้ผลัดใบ (Evergreen Forest) ได้แก่ ป่าดงดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) ป่าดงดิบเขา (Hill Evergreen Forest) และป่าสนเขา (Tropical Pine Forest) และป่าผลัดใบ (Deciduous Forest) ได้แก่ ป่าผสมผลัดใบ (Deciduous Forest) หรือป่าเบญจพรรณที่มีไม้สักขึ้นประปรายกับไม้อื่นๆ ป่าเต็งรัง (Deciduous Dipterocarp Forest) และป่าซึ่งเกิดจากการทำไร่หมุนเวียน

ระบบนิเวศป่า ประกอบด้วยป่าในเขตภูเขา และป่าสองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งมีพืชน้ำขึ้นสองฝั่ง และเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์คล้ายป่าฝน (Rain Forest) ป่าในเขตแม่น้ำหรือเขตภูเขาที่ไม่ถูกบุกรุกจากประชาชน ประกอบด้วยต้นไม้ยอดเด่น (Emergent Tree) ลำต้นใหญ่ ตรง มีความสูงตั้งแต่ 30-40 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ .50-1.50 เมตร มีเรือนยอด (Canopy) แผ่รัศมีเป็นพุ่มประสานติดต่อกัน ชั้นที่สองเป็นไม้ชั้นล่าง (Understory) ประกอบด้วย ไม้พุ่ม ไม้เตี้ย ลูกไม้ มีความสูง 10-20 เมตร และชั้นล่างสุด (Dark Forest Floor) เป็นพืชตระกูล จิง ข่า ผักกูด (Fern) ฯลฯ

ป่าดังกล่าว สามารถพบเห็นในสองฝั่งแม่น้ำแม่แตง บ้านเมืองกีด (บริเวณแก่งกีดในหุบเขา) บ้านสบถาย บ้านโป่งแง่น บ้านปางป่าคา และเขตหมู่บ้านป่าข้าวหลาม บางพื้นที่นอกเขตไร่หมุนเวียน

กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ อาจกระทำได้ทั้งการเดินป่า การล่องแพ การขี่จักรยานภูเขา จุดอ่อนในกิจกรรมดังกล่าวแล้ว เกิดจากการขาดการรวบรวมองค์ความรู้เพื่อเผยแพร่ และมักคุเทศก์ขาดความรู้ในเรื่องระบบนิเวศป่า และ

ความหลากหลายทางชีวภาพ หน่วยงานผู้รับผิดชอบควรจัดทำคู่มือเผยแพร่และต้องให้มัณฑุเทศก์มีความรู้ในเรื่องดังกล่าวด้วย

ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในเรื่องระบบนิเวศป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ ควรส่งเสริมฟื้นฟูให้มัณฑุเทศก์และชาวบ้านเกิดความรู้ความเข้าใจพร้อมๆ กับความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ และนิเวศวิทยา หรือวิทยาการสมัยใหม่

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบนิเวศป่าจัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ในเขตระบบนิเวศป่าลุ่มน้ำแม่แตง ไม่สามารถแยกมนุษย์ออกจากระบบนิเวศป่าได้ เพราะมนุษย์ได้อาศัยอยู่ควบคู่กับลุ่มน้ำนี้ไม่ต่ำกว่า 1,000 ปี ถ้าอาศัยหลักฐานจากตำนานคำบอกเล่า แต่ถ้าอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์มนุษย์อยู่ในเขตลุ่มน้ำแม่แตงไม่ต่ำกว่า 400 ปี กลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมคือ ลัวะ ซึ่งค้นพบหลักฐานจากวัดร้างและเครื่องใช้ประเภทเครื่องปั้นดินเผา เช่น กล้องยาสูบ

ในปัจจุบันมีกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งบ้านเรือนเฉพาะสองฝั่งแม่น้ำแม่แตง ตำบลเมืองกืด มีดังนี้ บ้านป่าข้าวหลาม (กะเหรี่ยง) บ้านโป่งแง่น (ละฮูร์) บ้านสบก้าย (คนไทย) บ้านเมืองกืด (คนไทย) สำหรับหมู่บ้านซึ่งมีเส้นทางท่องเที่ยวติดต่อเชื่อมโยง ได้แก่ บ้านแม่หมาโน (กะเหรี่ยง) บ้านห้วยน้ำดั่ง (ลีซอ) บ้านผาปู่จอม (ม้ง) บ้านทุ่งยี่วะ (ละฮูร์, อะข่า) บ้านห้วยปู่ทอง (อะข่า) บ้านห้วยก๊อบก๊อบ (ละฮูร์) บ้านผาแดง (ละฮูร์) บ้านห้วยสถาน (ละฮูร์) บ้านปางเกาะ (คนไทย) รวมกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด 6 กลุ่ม มีประชากรรวมกันไม่น้อยกว่า 4,300 คน สำหรับรายละเอียดต่างๆ ดูจากตารางที่ 3.1 ในบทที่ 3

ในปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม จึงทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ ทำให้ขาดเสน่ห์ในด้านการท่องเที่ยว การรื้อฟื้นส่งเสริมวัฒนธรรมเดิมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ และการดำรงเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ นอกจากนี้มีผลทางอ้อมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมในด้านการท่องเที่ยว จะส่งผลย้อนกลับให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม

รูปแบบของวัฒนธรรมที่ควรเสนอบริการแก่การท่องเที่ยว เช่น ประเพณีตามฤดูกาล พิธีกรรม อาหารพื้นเมือง คนตรี นาฏศิลป์พื้นบ้าน สิ่งของเครื่องใช้ บ้านเรือน เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนต้องสร้างพิพิธภัณฑ์ประจำหมู่บ้านของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จัดสร้างเรือนแรมโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น และภูมิปัญญาเดิม แต่ต้องคำนึงถึงความสะอาด ความปลอดภัย และความสะดวกสบายพอสมควร เรือนแรมโดยใช้พื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน ต้องประยุกต์กับเทคโนโลยีสมัยใหม่บ้าง แต่ต้องคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาเดิม

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

การท่องเที่ยวตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การท่องเที่ยวตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นเส้นทางท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ผสมผสานกับเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรม และเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะเส้นทางดังกล่าวผ่านชุมชนโบราณ เช่น บ้านเมืองกีด ผ่านระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม สำหรับนอกเขตพื้นที่การวิจัย นอกจากผ่านบ้านเมืองกีดแล้ว ยังผ่านบ้านเมืองคอง และบ้านเวียงแหง

การท่องเที่ยวตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism)

การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว

การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวทั้ง 3 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบนิเวศป่า หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าว ไม่สามารถแยกเส้นทางและรายการนำเที่ยวออกจากกันได้เด็ดขาด เพราะพื้นที่ท่องเที่ยวมีทรัพยากรการท่องเที่ยวผสมผสานกัน เช่น ในเขตชุมชนโบราณ มีโบราณสถานติดต่อกับระบบนิเวศป่า ในเขตรบบนิเวศป่ามีความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม สำหรับเส้นทางเดินทัพก็ผ่านระบบนิเวศป่า

ความแตกต่างสามารถกระทำได้เฉพาะการเน้นเนื้อหาสาระความรู้เป็นหลัก ดังนั้น การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว และรายการนำเที่ยว โดยใช้หมู่บ้านสบก้ายเป็นศูนย์กลาง จัดได้ ดังนี้

เส้นทางบ้านเมืองก๊ิด-สบก้าย

วันแรก

- 02.00 น. ออกจากเชียงใหม่โดยรถยนต์ เดินทางตามถนนหมายเลข 107 เชียงใหม่-ฝาง แล้วเลี้ยวซ้าย ก.ม.43 ไปยังเส้นทางบ้านแม่ตะมาน-เมืองก๊ิด
- 09.30 น. ถึงหุบเขาบริเวณแก่งก๊ิด ทักษะศึกษาระบบนิเวศป่า หินกลีบบัว และลำน้ำแม่แดงไหลผ่านหุบเขา
(ทักษะศึกษาได้เฉพาะเดือนพฤศจิกายน-กรกฎาคม สำหรับเดือนสิงหาคม-ตุลาคม ฝนตกมาก)
- 11.00 น. ออกเดินทาง
- 12.00 น. ถึงบ้านเมืองก๊ิด รับประทานอาหารกลางวัน ริมฝั่งแม่น้ำแม่แดง
- 13.00 น. ทักษะศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเมืองก๊ิด
ทักษะศึกษาวัดเมืองก๊ิด (วัดซึ่งชาวบ้านเล่าว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงปลูกต้นโพธิ์ไว้ 1 ต้น)
- 15.00 น. เดินทางสู่บ้านสบก้าย ตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยรถจักรยานสองล้อ ทักษะศึกษาระบบนิเวศป่าและธรรมชาติริมฝั่งแม่น้ำแม่แดง
- 17.00 น. ถึงบ้านสบก้าย เข้าที่พัก
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น ริมฝั่งแม่น้ำแม่แดง
- 20.00 น. จัดกิจกรรมดูดาวบนท้องฟ้า
- 22.00 น. พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่สอง

- 08.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 09.00 น. ศึกษาวิถีชีวิตชาวบ้านสบก้าย ศึกษาวิธีการทำสวนเมี่ยง และการหมักเมี่ยง

- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. ล่องแพไม้ไผ่ * จากบ้านสบถ้ำถึงบ้านปางเกาะ
- 14.00 น. ถึงบ้านปางเกาะ ศึกษาระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพเขตบ้านปางเกาะ
- 16.00 น. ออกเดินทางจากบ้านปางเกาะสู่เชียงใหม่ ตามเส้นทางเมืองก๊ิด-บ้านช้าง-บ้านไร่-แม่มาลัย
- 18.00 น. ถึงเชียงใหม่โดยสวัสดิภาพ

*หรือล่องแพจากบ้านสบถ้ำ ถึงบ้านเมืองก๊ิด ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ล่องแพยางได้ปีละ 9 เดือน ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม และมกราคม-กุมภาพันธ์ เดือนมีนาคม-พฤษภาคม ควรหยุดกิจกรรมล่องแพยางเพราะน้ำในแม่น้ำมีน้อย

เส้นทางบ้านเมืองก๊ิด-โป่งแง่น

วันแรก

- 08.00 น. ออกเดินทางโดยรถยนต์ จากเชียงใหม่ (ถนนหมายเลข 107) แล้วเลี้ยวซ้ายก.ม.43 ไปยังเส้นทาง บ้านแม่ตะมาน-เมืองก๊ิด
- 09.30 น. ถึงบ้านเมืองก๊ิด ชมวิถีชาวบ้าน ทศนศึกษาวัดเมืองก๊ิด วัดซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เสด็จมายังวัดนี้
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวันที่บ้านเมืองก๊ิด ริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง
- 13.00 น. ออกเดินทางตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
- 13.30 น. ถึงบ้านสบถ้ำ
- 14.00 น. ศึกษาชีวิตวัฒนธรรมของชาวบ้านสบถ้ำ ศึกษาส่วนเมียง วิธีการหมักเมียง สวนกาแฟอาราบิก้า และพืชเมืองหนาวอื่นๆ
- 17.00 น. กลับถึงที่พัก
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็นริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง
- 20.00 น. กิจกรรมดูดาวบนท้องฟ้า
- 21.00 น. พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่สอง

- 08.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 09.00 น. ออกเดินทางโดยรถจักรยานสองล้อ ตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่านบ้านต้นตอง บ้านห้วยปู่ทอง (หมู่บ้านอะซ่า) บ้านทุ่งยี่วะ (หมู่บ้านละสุร์ และอะซ่า) ทักษะศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศป่าสองข้างทางด้วยจักรยานสองล้อ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวันที่บ้านทุ่งยี่วะ
- 13.00 น. ออกเดินทางโดยการเดินผ่านระบบนิเวศป่าภูเขา คู่มุ่บ้านละสุร์ ไปโป่งแง่น
- 15.00 น. ถึงบ้านโป่งแง่น ศึกษาวิถีชีวิตของชาวละสุร์บ้านโป่งแง่น
- 16.00 น. ออกเดินทางโดยล่องแพไม้ไผ่ผ่านเกาะแก่งต่างๆ ในแม่น้ำแม่แตง (ฤดูฝนเดือนกันยายน ไม่สามารถล่องแพไม้ไผ่ได้ เพราะน้ำไหลเชี่ยว ไม่สามารถควบคุมแพได้)
- ศึกษาระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพสองฝั่งแม่น้ำ
- 18.00 น. ถึงบ้านสบก้าย เข้าที่พัก แล้วรับประทานอาหารเย็นริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง
- 19.00 น. ชมศิลปะการแสดงพื้นบ้าน
- 21.00 น. พักผ่อนตามอรัญาศัย

วันที่สาม

- 08.00 น. รับประทานอาหารเช้าริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง
- 09.00 น. พักผ่อน สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน หรือร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. ออกจากบ้านสบก้าย โดยการล่องแพไม้ไผ่ถึงบ้านปางเกาะ*
- 14.00 น. ถึงบ้านปางเกาะ เยี่ยมชมวิถีชีวิตชาวบ้านปางเกาะ
- 15.00 น. ออกเดินทางผ่าน บ้านเมืองกีด บ้านช้าง แม่มาลัย
- 17.30 น. ถึงเชียงใหม่โดยสวัสดิภาพ
- *หรือล่องแพจาก สบก้าย ถึง บ้านเมืองกีด

เส้นทางบ้านเมืองกืด-สบถ้าย-โป่งแง่น-ป่าข้าวหลาม

วันแรก

- 08.00 น. ออกเดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่ (ถนนหมายเลข 107) แล้วเลี้ยวซ้าย ก.ม.43 ไปตามเส้นทาง แม่ตะมาน-เมืองกืด
- 09.30 น. ถึงบ้านเมืองกืด ศึกษาวิถีชีวิตชาวบ้านเมืองกืด ทักสนศึกษาวัดเมืองกืด
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวันที่ริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง บ้านเมืองกืด
- 13.00 น. ออกเดินทางโดยรถจักรยานสองล้อ ตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่านระบบนิเวศป่าสู่หมู่บ้านสบถ้าย
- 15.00 น. ถึงหมู่บ้านสบถ้าย รับประทานอาหารว่าง
- 15.30 น. ออกเดินทางโดยรถจักรยานสองล้อตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่านหมู่บ้านต้นตอง บ้านห้วยปู่ทอง (อะซ่า)
- 17.00 น. ถึงบ้านทุ่งยี่วะ (ละสุร์, อะซ่า) เข้าที่พัก
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00 น. ชมศิลปการแสดงของ ละสุร์ และ อะซ่า
- 20.00 น. สนทนากับชาวบ้าน หรือพักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่สอง

- 08.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 09.00 น. ออกเดินทางโดยรถจักรยานสองล้อผ่านป่าและภูเขา(หรือเดินหรือรถยนต์)
- 12.00 น. รับประทานอาหารในป่า
- 13.00 น. ออกเดินทาง
- 17.00 น. ถึงหมู่บ้านป่าข้าวหลาม ริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง (ถ้าเดินทางโดยรถยนต์ใช้เวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง ฤดูฝนรถยนต์ไม่สามารถเดินทางได้ เพราะทางลื่นตามแนวสันเขา)
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00 น. ชมการแสดงของชาวกะเหรี่ยง สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้านและชมดาวบนท้องฟ้า (แนวคิติกุมิปัญญากะเหรี่ยง)
- 21.00 น. พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่สาม

- 08.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 08.30 น. ทักษะศึกษาหมู่บ้านป่าข้าวหลาม
- 10.00 น. ออกจากบ้านป่าข้าวหลาม โดยการล่องแพไม้ไผ่ผ่านแก่ง โขดหิน ระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ สองฝั่งลุ่มน้ำแม่แตง (เดือนกัณยายนน้ำหลาก อาจจะไม่ล่องแพไม้ไผ่ได้)
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน และพักที่บ้านโป่งแง่น (บ้านละฮูร์)
- 13.00 น. ล่องแก่งต่อ
- 15.00 น. ถึงบ้านสบกาย
- 17.00 น. ชมวิธีการทำเมี่ยง
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น แล้วพักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่สี่

- 08.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 09.00 น. ออกเดินทางโดยรถยนต์
- 10.00 น. ถึงปางช้างบ้านเมืองก๊ิด ชี้ช้างชมระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน บริเวณริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง
- 14.00 น. ออกเดินทาง
- 14.30 น. แวะชม โขดหิน ช่องเขา แก่ง และหินกลีบบัว บริเวณหุบเขาแก่งก๊ิด
- 16.00 น. ออกเดินทาง
- 17.30 น. ถึงเชียงใหม่โดยสวัสดิภาพ

เส้นทางบ้านห้วยก๊ิบก๊ิบ-บ้านสบกาย**วันแรก**

- 08.00 น. ออกจากเชียงใหม่โดยรถยนต์
- 09.30 น. ถึงบ้านเมืองก๊ิด ศึกษาวิถีชีวิตชาวบ้าน ทักษะศึกษาวัดเมืองก๊ิด
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวันบริเวณริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง

- 13.00 น. ออกเดินทางโดยรถยนต์
- 14.00 น. ถึงบ้านผาแดง (บ้านละสุร์) ศึกษาวิถีชีวิตชาวละสุร์
- 15.00 น. ออกเดินทางโดยการเดินเท้า ผ่านป่า และภูเขา ศึกษาระบบนิเวศป่า และความหลากหลายทางชีวภาพตามเส้นทาง
- 17.30 น. ถึงบ้านห้วยกุ่มกุ่ม (ละสุร์)
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00 น. ชมศิลปะการแสดงของละสุร์ ศึกษาดวงดาวบนท้องฟ้า สนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กับชนเผ่าละสุร์
- 21.00 น. พักผ่อนตามอรัญญ์

วันที่สอง

- 08.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 09.00 น. ออกเดินทาง เดินเท้าผ่านป่าภูเขาสู่บ้านห้วยสถาน (ละสุร์)
- 11.00 น. ถึงบ้านห้วยสถาน ศึกษาวิถีชีวิตของละสุร์
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวันที่บ้านละสุร์
- 14.00 น. ออกเดินทาง เดินเท้าผ่าน ป่า ภูเขา น้ำตกห้วยสถาน น้ำตกตาดหมอก
- 16.30 น. ถึงโรงไฟฟ้าริมถนนบ้านเมืองกีด-สบถ้ายโดยสารรถยนต์สู่หมู่บ้านสบถ้ายตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
- 17.00 น. ถึงบ้านสบถ้าย เข้าที่พัก
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็นริมฝั่งแม่น้ำแม่แดง แล้วสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวบ้าน
- 21.00 น. พักผ่อนตามอรัญญ์

วันที่สาม

- 08.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 09.00 น. ศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้าน ชมสวนเมี่ยง การทำเมี่ยง การแปรรูปไม้ไผ่ ฯลฯ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน

- 13.00 น. ล่องแพยาง จากบ้านสบถ้ำ ถึงเมืองก๊ิด
- 15.30 น. ถึงบ้านเมืองก๊ิด
- 16.00 น. ออกจากบ้านเมืองก๊ิด
- 17.30 น. ถึงเชียงใหม่โดยสวัสดิภาพ

เส้นทางท่องเที่ยวทั้ง 4 เส้นทาง เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบเดินป่า หรือการท่องเที่ยวแบบผจญภัย ดังนี้

1. การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว ได้ยึดพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยการวางแผนร่วมกับชาวบ้าน
2. ยึดหลักความยั่งยืนของระบบนิเวศ หมายถึง หลีกเลี่ยงกิจกรรมซึ่งทำลายระบบนิเวศ เช่น ลดกิจกรรมการขี่ช้างให้น้อยที่สุด เพราะการเลี้ยงช้างแบบปล่อยปละให้หาอาหารตามธรรมชาติ ย่อมทำลายระบบนิเวศป่า ดังนั้น ปางช้างควรจัดเตรียมพื้นที่เพื่อปลูกพืชสำหรับเป็นอาหารของช้าง

การล่องแพไม้ไผ่ จากบ้านป่าข้าวหลาม หรือบ้านโป่งแง่น ถึงบ้านสบถ้ำ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะไม่สามารถบรรทุกไม้ไผ่กลับไปใช้ใหม่ (Reused) ได้ แต่การนำไม้ไผ่จากบ้านสบถ้ำไปล่องแพในตอนล่างของแม่น้ำแม่แตง หรือแม่น้ำสายอื่นๆ หรือการแปรรูปไม้ไผ่เป็นผลผลิตอย่างอื่นๆ ก็จัดเป็นธุรกิจเชิงอนุรักษ์

การปลูกป่าไม้เพิ่มเติม การใช้แพยางทดแทน ก็เป็นกิจกรรมที่ควรส่งเสริมอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามการล่องแพไม้ไผ่ กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมมากกว่าแพยาง และลงทุนน้อยกว่า แต่ก็ต้องแก้ไขโดยการปลูกป่าไม้เพิ่มเติม

กิจกรรมการเดินป่า การขี่จักรยาน หรือการใช้ยานพาหนะรถยนต์ ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่า และสิ่งแวดล้อม เมื่อเปรียบเทียบกับการท่องเที่ยวแบบผจญภัย โดยใช้รถจักรยานยนต์ หรือรถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อแล่นออกนอกถนน บุกป่า ทำให้เกิดการทำลายโครงสร้างของระบบนิเวศป่า และส่งเสียงดังรบกวนสัตว์และมนุษย์

การใช้วัสดุหรือภาชนะในการเดินทาง ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับระบบนิเวศ ควรใช้วัสดุที่ย่อยสลายได้ง่าย หลีกเลี่ยงการใช้โฟม พลาสติก และมีการจัดระบบการเก็บขยะที่ดี เช่น นำขยะบรรจุถุงดำ แล้วนำไปทิ้งในสถานที่เก็บขยะ ไม่ใช่ทิ้งขยะไว้ในป่า แม่น้ำ หรือสถานที่สาธารณะอื่นๆ

3. ยึดหลักการให้การศึกษา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเส้นทางดังกล่าว มัคคุเทศก์ต้องอธิบายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในเรื่องระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การทำไร่หมุนเวียน ระบบเหมืองฝาย สมุนไพร ฯลฯ มัคคุเทศก์ต้องเรียนรู้ในเรื่องดังกล่าวหรือให้ชาวบ้านเป็นวิทยากรอธิบายแก่นักท่องเที่ยวเป็นภาษาไทย แล้วมัคคุเทศก์แปลเป็นภาษาอื่นๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ

4. ยึดหลักผลประโยชน์ของท้องถิ่น การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้ท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์ด้วยการใช้วิธีการจัดการดังนี้

4.1 การจัดมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือชาวบ้านเป็นผู้นำทางท่องเที่ยว และร่วมเป็นวิทยากรบรรยายเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน ให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ ชาวบ้านได้รับรายได้ตอบแทนจากการปฏิบัติงาน

4.2 การจัดเตรียมอาหาร อาหารบางอย่างซื้อในหมู่บ้าน เช่น ผัก ผลไม้ ไข่ไก่ ควรจัดเตรียมรายการอาหารให้สอดคล้องกับทรัพยากร และการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านเกิดรายได้ช่องทางหนึ่งจากการท่องเที่ยว

4.3 การจัดที่พัก การจ่ายค่าที่พักคืนละ 20 บาทต่อคน ราคาถูกเกินไป แต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จ่ายค่าที่พักคืนละ 50 บาทต่อคน

การจัดที่พักให้ชุมชนเป็นคนจัด และหมุนเวียนไปยังบ้านอื่นๆ ซึ่งอยู่ในกลุ่มจัดที่พัก ไม่ใช่ผูกขาดหมู่บ้านละ 3-4 หลัง เช่นการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

4.4 ส่งเสริมให้ชาวบ้านขายของที่ระลึก ผลิตผลด้านการเกษตรแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง

4.5 จ้างแรงงานชาวบ้านในการล่อแพ นำทาง ขนสัมภาระ หรือกิจกรรมอื่นๆ เช่น แสดงดนตรี นาฏศิลป์

4.6 บริจาคเงินส่วนหนึ่งเป็นกองทุนหมู่บ้านทุกครั้ง กองทุนนี้เป็นกองทุนรวมของหมู่บ้าน ชาวบ้านทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ได้

4.7 ส่งเสริม พี่นฟู สนับสนุน ให้ชาวบ้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยการเข้าร่วมกิจกรรม สนับสนุนวิทยากร บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือ ฯลฯ

4.8 ยึดหลักนักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้ ความเข้าใจแล้ว ยังต้องทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความ

สนุกสนาน เพลิดเพลิน พักผ่อนหย่อนใจ ควบคู่ไปด้วย แต่การจัดกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวต้องไม่กระทบต่อความยั่งยืนของทรัพยากรการท่องเที่ยว

การกำหนดราคา (Price)

ราคาต่อหน่วย หรือต่อคนต่อวัน ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ราคาแพงกว่าการท่องเที่ยวแบบเดินป่าหรือการท่องเที่ยวแบบผจญภัย เพราะมีค่าบริการของชาวบ้าน และการบริจาคให้แก่ชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การคิดราคาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เริ่มต้นเช่นเดียวกับการคิดราคาทั่วไป โดยแบ่งราคาออกเป็นหมวดต่างๆ ต่อคน ดังนี้

1. หมวดยานพาหนะต่อคน (ยานพาหนะ ได้แก่ รถยนต์ แพ ซำง ฯลฯ)
2. หมวดอาหารต่อคน
3. หมวดที่พักต่อคน
4. หมวดค่าจ้างมัคคุเทศก์และผู้ช่วยมัคคุเทศก์ต่อคน (ลูกหาบ)
5. หมวดค่าธรรมเนียม เช่น ค่าบัตรผ่านประตู
6. นำค่าใช้จ่ายต่อคน ข้อ 1, 2, 3, 4, 5 รวมกัน $1+2+3+4+5 =$ ราคาต้นทุน (X)
7. คิดค่าดำเนินการร้อยละ 35% จากราคาต้นทุน = ? (Y)
8. นำข้อ 7+8 = ราคาขาย หรือ $X+Y =$ ราคาขาย/ต่อคน

สำหรับการคิดราคาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายต่างๆ ดังนี้

1. ค่าจ้างชาวบ้านนำทาง หรือเป็นวิทยากร วันละ 200-300 บาท
2. ค่าบำรุงหมู่บ้าน และทรัพยากรการท่องเที่ยว คนละเท่าไรขึ้นอยู่กับข้อตกลง
3. ค่าที่พักต่อคน ต้องจ่ายมากกว่าคืนละ 20 บาท อาจจะคืนละ 40-100 บาท ขึ้นอยู่กับ

ข้อตกลงและการบริการ

4. การจัดหาอาหาร ต้องใช้อาหารในท้องถิ่นให้มากที่สุด
5. ค่าใช้จ่ายในการแสดง การสาธิตต่างๆ ขึ้นอยู่กับข้อตกลง

เงื่อนไขต่างๆ ดังกล่าว ทำให้ค่าใช้จ่ายต่อคนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ราคาแพงกว่าการท่องเที่ยวแบบเดินป่าทั่วไป แต่ผลประโยชน์ตกอยู่กับท้องถิ่น และท้องถิ่นไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ

การจัดหาช่องทางการจัดจำหน่าย (Place)

การจัดหาช่องทางการจัดจำหน่าย อาจกระทำได้โดยการขายตรง (Direct Sale) และขายผ่านคนกลาง (Indirect Sale)

การขายตรง

ชุมชนอาจเสนอขายชุดการท่องเที่ยวผ่านระบบคอมพิวเตอร์ โดยการจัดสร้างเว็บไซต์ของตนเอง หรือร่วมกับหน่วยราชการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ จังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานภาครัฐกิจ

การขายตรงโดยการที่ชุมชนติดต่อกับหน่วยธุรกิจนำเที่ยวในท้องถิ่น ระดับอำเภอ จังหวัด หรือติดต่อกับหน่วยธุรกิจในเมืองฯ หรือต่างประเทศ โดยขอความช่วยเหลือจากหน่วยราชการ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การขายตรงโดยการ โฆษณา ประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ หรือจัดทำแผ่นป้ายประกาศ และแผ่นพับ (Brochure) ฯลฯ

การขายผ่านคนกลาง

การขายผ่านคนกลาง (Middle Man) เป็นการเสนอขายสินค้าหรือบริการจากผู้ผลิตผ่านคนกลางหน่วยเดียวหรือหลายหน่วยสู่ผู้บริโภค เช่น ผู้ผลิตเสนอขายสินค้าผ่านหน่วยธุรกิจการท่องเที่ยวในท้องถิ่น แล้วหน่วยธุรกิจท้องถิ่นขายให้แก่นักท่องเที่ยว หรืออีกลักษณะหนึ่ง ผู้ผลิตเสนอขายสินค้าผ่านหน่วยธุรกิจท้องถิ่น ต่อจากนั้นหน่วยธุรกิจท้องถิ่นเสนอขายหน่วยธุรกิจในเมืองฯ เพื่อขายต่อให้กับนักท่องเที่ยว

จุดแข็งของชุมชน คือการสร้างผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว แต่จุดอ่อนของชุมชน คือการจัดช่องทางการจำหน่าย ดังนั้นชุมชนต้องสร้างกลไกของช่องทางการจัดจำหน่ายให้เข้มแข็งโดยการขายทั้งทางตรงและทางอ้อมหรือขายผ่านคนกลาง

นอกจากนี้ ชุมชนต้องต่อรองกับหน่วยธุรกิจในเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในชุมชน การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว และผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทั้งนี้เพื่อให้ธุรกิจการท่องเที่ยวดำเนินการตามหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การส่งเสริมการตลาด (Promotions)

กิจกรรมการส่งเสริมการตลาด ประกอบด้วย การโฆษณา (Advertising) การประชาสัมพันธ์ (Public Relation) การขายผ่านบุคคล (Personal Selling) และการส่งเสริมการขาย (Sell Promotion) ชุมชนหรือชาวบ้านอาจจัดการส่งเสริมการตลาดพร้อมกันทั้ง 4 กิจกรรม ดังนี้

การโฆษณา

ชุมชนต้องจัดทำป้ายโฆษณาแหล่งท่องเที่ยวในเขตทางหลวงแผ่นดิน บริเวณที่ตั้งชุมชน ทางแยกหรือทางโค้ง เพื่อเป็นเป้าสายตาของนักท่องเที่ยว

การจัดทำแผ่นพับ ใบปลิว (Leaflet) เพื่อแจกจ่ายแก่ลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย หน่วยราชการ ในท้องถิ่น หน่วยธุรกิจนำเที่ยว หน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยว สื่อมวลชน ฯลฯ เป็นสิ่งจำเป็นต้องกระทำอย่างยิ่ง เพื่อกระจายข่าวสู่ลูกค้าหรือนักท่องเที่ยว

การโฆษณาผ่านวิทยุ รายการนำเที่ยว วารสารการท่องเที่ยว เช่น จุลสาร อสท. เที่ยวรอบโลก ฯลฯ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ การโฆษณาดังกล่าวแล้วต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง แต่ผลตอบแทนที่ได้รับก็คุ้มค่ากับการลงทุน

การประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์เพื่อให้บุคคลภายนอกเกิดการรับรู้ ว่า ชุมชนกำลังทำอะไรเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือเผยแพร่ผลผลิตของชุดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกิจกรรมที่สำคัญ ต้องทำความเข้าใจกับกิจกรรมอื่นๆ ในการส่งเสริมการตลาด การประชาสัมพันธ์ไม่ต้องเสียค่าเช่ารายการโทรทัศน์ วิทยุ หรือหนังสือพิมพ์ หรือลงทุนในการผลิตสื่อ เช่น แผ่นพับ หรือแผ่นป้ายโฆษณารูปอื่นๆ สื่อมวลชนจัดการประชาสัมพันธ์โดยไม่คิดราคาเช่าโฆษณา ทั้งนี้เพราะสื่อมวลชนต้องการเสนอข่าวที่ชุมชนจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ให้กับท้องถิ่น

ดังนั้น การแถลงข่าวเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน หรือเชิญสื่อมวลชนเข้ามาในพื้นที่ท่องเที่ยว ก็เป็นกิจกรรมการประชาสัมพันธ์อย่างหนึ่งซึ่งควรกระทำอย่างยิ่ง

การขายผ่านบุคคล

การขายผ่านบุคคลเป็นการขายตรง โดยให้ผู้เสนอขายพบกับผู้บริโภค หรือนักท่องเที่ยว เพื่อแนะนำรายการนำเที่ยว และกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น

การขายตรง

อาจเสนอขายชุดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยผ่านหน่วยราชการ หน่วยธุรกิจ เอกชน หน่วยธุรกิจนำเที่ยว และลูกค้าทั่วไป ซึ่งมีแนวโน้มว่าสนใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การส่งเสริมการขาย

การส่งเสริมการขายโดยการลด แลก แจก แถม และสะสมคะแนน เป็นกิจกรรมสำคัญอย่างหนึ่งของการเสนอขาย การเสนอขายแบบลดราคา เช่น นอกฤดูฤดูกาลการท่องเที่ยวอาจจะร้อยละ 40 หรือร้อยละ 50 การเดินทางเป็นหมู่คณะตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป ลดราคาร้อยละ 10-20 การเดินทาง 16 คน คิดราคาเพียง 15 คน หรือการเดินทาง 11 คน คิดราคาเพียง 10 คน เป็นต้น

การจัดของที่ระลึก ที่เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ก็เป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นการระลึกความทรงจำ และทำให้นักท่องเที่ยวกลับมาเยือนใหม่

กระบวนการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม เริ่มต้นจากคณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเพื่อเรียนรู้ภูมิหลังและบริบท ต่อจากนั้นก็ร่วมวิเคราะห์ข้อมูล (SWOT) กับชาวบ้าน โดยผสมผสานกับแนวคิดทฤษฎี เพื่อหาข้อสรุปในเรื่อง จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค

การค้นพบจุดแข็งในหมู่บ้าน เช่น จุดแข็งทางด้านทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ประสิทธิภาพการจัดธุรกิจท่องเที่ยวของประชาชนในหมู่บ้าน การอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม ความเข้มแข็งในชุมชน

จุดอ่อนในหมู่บ้าน ได้แก่ การขาดความสามัคคี การขาดปัจจัยพื้นฐานในการผลิต เช่น ระบบการขนส่ง การสื่อสาร การสาธารณูปโภค การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในด้านโอกาส ซึ่งเป็นปัจจัยจากภายนอกมีปัจจัยสนับสนุนหลายอย่าง เช่น นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล ของภาครัฐ ในระดับจังหวัด และส่วนท้องถิ่น กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศในเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ความมีชื่อเสียงในอดีต สิ่งเหล่านี้คือโอกาสที่ดีของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เขตลุ่มน้ำแม่แตง

อุปสรรค การขาดระบบการขนส่ง การสื่อสาร การสาธารณูปโภค เป็นจุดอ่อนสำคัญของหมู่บ้านในการติดต่อกับหน่วยงานภายนอก และเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินงานด้าน

ธุรกิจของชาวบ้านในระบบการขายตรง การขายทางอ้อมโดยผ่านคนกลางคือหน่วยธุรกิจในเมือง ทำให้หมู่บ้านลดอำนาจการต่อรอง และเสียผลประโยชน์

การจัดการธุรกิจนำเข้าเที่ยวแบบเดินป่า และการท่องเที่ยวแบบผจญภัย ก็เป็นอุปสรรคสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำแม่แตงในปัจจุบันนี้

การสร้างผลผลิตหรือชุดการท่องเที่ยวโดยพื้นฐานชุมชน โดยนำผลจากการวิเคราะห์และแนวคิดทฤษฎีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็ได้ผลผลิตชุดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มน้ำแม่แตง โดยมีเส้นทางสำคัญดังนี้

เส้นทาง บ้านเมืองก๊ิด-บ้านสบก้าย

เส้นทาง บ้านเมืองก๊ิด-บ้านสบก้าย-บ้านโป่งแง่น

เส้นทาง บ้านเมืองก๊ิด-บ้านสบก้าย-บ้านทุ่งยั้ง-บ้านป่าข้าวหลาม

เส้นทาง บ้านเมืองก๊ิด-บ้านสบก้าย-บ้านห้วยสถาน-บ้านห้วยก๊ิบก๊ิบ

เส้นทางสำคัญดังกล่าวแล้ว จัดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เน้นระบบนิเวศป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเส้นทางประวัติศาสตร์ เช่น เส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การกำหนดชุดการท่องเที่ยวโดยพื้นฐานชุมชน เท่ากับการกำหนดผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ ดังนั้น จึงได้วางแนวทางการกำหนดราคา การส่งเสริมการตลาด และการจัดช่องทางการจัดจำหน่าย ตามแนวทฤษฎีสวนผสมของการตลาด ซึ่งประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้ ต้องการวิจัยประวัติและบริบทของหมู่บ้านสบก้าย เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ จัดสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง โดยเริ่มต้นที่บ้านสบก้าย ประชากรในการวิจัยได้แก่ประชาชนในหมู่บ้านสบก้าย และหมู่บ้านที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งภาครัฐ และเอกชน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ชาวบ้านซึ่งเกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยว จำนวน 20 คน ชาวบ้านซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับธุรกิจท่องเที่ยว จำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ จำนวน 5 คน ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว 10 คน ผู้ทรงคุณวุฒิและภูมิปัญญา และชาวบ้านอาวุโส 5 คน

การดำเนินการวิจัย ระเบียบการวิจัย ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการศึกษาเอกสารทางราชการ เอกสารทางวิชาการ ฯลฯ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง หรืออย่างไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยกำหนดกรอบคำถาม แล้วให้ผู้ถูกสัมภาษณ์หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญเล่าเรื่อง อธิบาย เพื่อตอบคำถาม ในการสนทนาอาจมีคำถามเพิ่มเติมเพื่อความกระจ่างชัดและแน่นอนของคำถาม การใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่อวิเคราะห์ปัญหา และคำตอบที่เกิดขึ้น การประชุมชาวบ้าน การประชุมชาวบ้านกลุ่มย่อยๆ ได้ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกัน

การตรวจสอบข้อมูล กระทำได้โดยการอ่านเอกสารหลายๆ เล่ม เพื่อตรวจสอบความแม่นยำ การสังเกตในพฤติกรรมเดียวกันหลาย ๆ ครั้งในพื้นที่และเวลาต่างกัน การสัมภาษณ์ปัญหาเดียวกันหลายๆ คน และหลายๆ พื้นที่ เพื่อทดสอบความน่าเชื่อถือ และความถูกต้อง นอกจากนี้ยังตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า คือตรวจสอบจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ ว่าตรงกันหรือไม่ มีความน่าเชื่อถือได้เพียงใด

การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากตรวจสอบข้อมูลแล้ว ได้จัดการแยกประเภท จัดหมวดหมู่วิเคราะห์เพื่อค้นหา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค แล้วเสนอรูปแบบการท่องเที่ยว

เชิงนิเวศ ตามแนวความคิดของชาวบ้านซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การเสนอข้อมูล การเสนอข้อมูลใช้วิธีการเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยการอธิบายถึงภูมิหลัง บริบท ผลการวิเคราะห์ และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการแสดงภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ แผนที่ ตัวเลขเชิงปริมาณ และร้อยละ เพื่อประกอบการเสนอรายงานวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลของการวิจัย

ผลของการวิจัย สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. ภูมิหลังและบริบทของหมู่บ้าน

หมู่บ้านริมฝั่งแม่น้ำแม่แตง บ้านเมืองกีด บ้านสบถ้าย เป็นชุมชนโบราณของชนชาติลัวะ ตั้งถิ่นฐานในเขตนี้มีอายุไม่ต่ำกว่า 400 ปี หรือยาวนานกว่านั้น ได้ค้นพบหลักฐานของชนชาติลัวะ เช่น กลองยาสูบทำด้วยดินเผา วัดร้าง วัดเมืองกีด และคำบอกเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับเส้นทางเดินทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในปี ค.ศ.1605 (พ.ศ.2148) ซึ่งยกทัพจากเชียงใหม่ผ่านบ้านเมืองกีด บ้านสบถ้าย บ้านทุ่งยั้ง (อำเภอแม่แตง) บ้านเมืองคอง (อำเภอเชียงดาว) บ้านเวียงแหง (อำเภอเวียงแหง) เข้าสู่เมืองหาง ประเทศพม่า

นอกจากเส้นทางเดินทัพแล้ว เส้นทางดังกล่าวยังเป็นเส้นทาง วิวต่าง ม้าต่าง และเส้นทางเดินเท้าของชาวบ้านสองฝั่งลุ่มแม่น้ำแม่แตง จากอำเภอแม่แตง ผ่านเชียงดาว คือ อำเภอเวียงแหง ก่อนพัฒนาเส้นทางหลวงแผ่นดิน

หมู่บ้านในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ตั้งอยู่ในที่ราบแคบๆ บริเวณหุบเขา (บ้านเมืองกีด) หรือตั้งอยู่ริมน้ำเขตภูเขา (บ้านสบถ้าย) ได้ติดต่อกับสังคมภายนอก หรือสังคมเมือง ตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย (ค.ศ.1296-1557 หรือ พ.ศ.1839-2100) จนถึงปัจจุบัน

ชนชาติลัวะเจ้าของถิ่นเดิม ได้ถูกคนพื้นเมืองอพยพเข้ามาทำมาหากินในเขตพื้นที่บ้านเมืองกีด และบ้านสบถ้าย เมื่อประมาณ 100 ปีล่วงมาแล้ว ชนชาติลัวะจึงอพยพไปอาศัยพื้นที่อื่น หรือไม่กี่ผสมผสานกับคนพื้นเมือง จนกระทั่งกลายเป็นคนพื้นเมืองในปัจจุบัน

ประมาณ 40-50 ปีล่วงมาแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น กะเหรี่ยง ละฮูร์ อะข่า ลีซู และม้ง ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตป่าและภูเขาเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ดินแดนดังกล่าวในปัจจุบัน จึงเกิดความหลากหลายทั้งทางวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพในเขตรบบนิเวศป่า

เฉพาะบ้านสบถ้าย หมู่ที่ 3 ตำบลกี้ดช้าง มีทั้งหมด 5 กลุ่มบ้าน ประชากร ไทย อะข่า กะเหรี่ยง ละฮูร์ รวมกัน 910 คน (ค.ศ.2005 หรือ พ.ศ.2548) ถ้ารวมทั้งตำบลกี้ดช้าง มีทั้งหมด 22 กลุ่มบ้าน 8 หมู่บ้าน มีประชากรรวมกันประมาณ 5,000 คน

ปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต เช่น ระบบการขนส่ง ระบบสาธารณสุข โภค ระบบการสื่อสาร ระบบบำบัดขยะและน้ำ ยังขาดแคลนและต้องปรับปรุง เพื่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่ดี และความสะดวกในการติดต่อกับสังคมภายนอก

2. ผลการวิเคราะห์ชุมชนในเขตพื้นที่วิจัย

ผลการวิเคราะห์เพื่อหา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ได้ผลดังนี้

จุดแข็งทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่วิจัย ประกอบด้วย ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ ระบบนิเวศป่าสนเขา ระบบนิเวศป่าดิบเขา ระบบนิเวศป่าเบญจพรรณ ระบบนิเวศป่าเต็งรัง ระบบนิเวศป่าในเขตไร่มุมนเวียน และทุ่งหญ้า ระบบนิเวศป่าเหล่านี้อยู่ในเขตความสูง 400 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ถึง 2,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ความแตกต่างทางโครงสร้างกายภาพดังกล่าว จึงก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ชาวละฮูร์อาศัยอยู่เดิมไม่ต่ำกว่า 500 ปีมาแล้ว มีคนไทยเข้ามาอาศัยเมื่อประมาณ 100 ปี และกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ละฮูร์ อะข่า ลีซุ ม้ง กะเหรี่ยง และเข่า เข้ามาอยู่อาศัยเมื่อประมาณ 40-60 ปีล่วงมาแล้ว จึงก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ในท่ามกลางจุดแข็งของทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ก็มีจุดอ่อนในเรื่องการทำลายบุกรุกระบบนิเวศป่าเพื่อการยังชีพ เพื่อการประกอบธุรกิจของประชาชนในพื้นที่ และบุคคลภายนอกหมู่บ้าน

การขาดการศึกษาค้นคว้า รวบรวมองค์ความรู้ทางด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ระบบนิเวศป่าเป็นอุปสรรคสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะไม่มีแหล่งความรู้ ให้มัคคุเทศก์และนักท่องเที่ยวได้ศึกษา การแก้ปัญหาโดยการให้ชาวบ้านเป็นมัคคุเทศก์ ซึ่งชาวบ้านบางคนสามารถอธิบายในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านได้ดี การรวบรวมองค์ความรู้ และการเผยแพร่ความรู้ การฝึกอบรมความรู้ จึงควรเร่งดำเนินการเพื่อแก้ไขจุดอ่อนดังกล่าว

ในด้านวัฒนธรรม ผลจากการวิจัยพบว่า คนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ได้เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม โดยเลียนแบบสังคมเมือง จึงทำให้ขาดความน่าสนใจในการท่องเที่ยว วิธีการแก้ไขควรมีการอบรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ชาวบ้านเกิด

ความเข้าใจ เพื่อให้การปรับตัวของชาวบ้าน การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดำเนินไปตามหลักการที่ถูกต้อง

จุดอ่อนและอุปสรรคที่สำคัญ คือ ขาดระบบการสื่อสาร ระบบการขนส่ง และสาธารณูปโภค หรือขาดปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต

โอกาสที่ดี คือ รัฐบาลส่งเสริมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่แตง เป็นกลุ่มชาวยุโรป ออสเตรเลีย และอเมริกัน ซึ่งชื่นชอบการท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัย พื้นที่ท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในด้านการตลาด แต่ในเขตพื้นที่ดังกล่าวแล้วขาดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องการแหล่งท่องเที่ยวที่ค่อนข้างบริสุทธิ์ คือการเปลี่ยนแปลงสภาพเดิมมีน้อย ไม่คำนึงถึงความสะดวกสบายจากระบบการขนส่ง และสาธารณูปโภค เช่น ระบบไฟฟ้า การประปา อย่างไรก็ตาม ระบบการสื่อสารก็มีความจำเป็นเพราะต้องติดต่อในด้านการตลาด ดังนั้น จึงต้องพัฒนาระบบการสื่อสาร และระบบการขนส่งให้สามารถเข้าถึงได้ทุกฤดูกาล

การพัฒนาระบบ การกำจัดของเสียในหมู่บ้าน เช่น เตาเผาขยะ การเก็บขยะ การบำบัดน้ำเสียหน่วยงานของรัฐควรช่วยเหลือชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาในเรื่องงบประมาณ

จากการวิจัยพบว่า พื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่แตง มีโอกาสขยายตัวในด้านการท่องเที่ยวหลายประการ เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกที่เพิ่มขึ้น จาก 692 ล้านคน (ค.ศ.2000 หรือ พ.ศ.2543) เป็นจำนวน 1,602 ล้านคน (ค.ศ.2020 หรือ พ.ศ.2563) การขยายตัวเพิ่มขึ้น 2-3 เท่า ประเทศไทยเป็นเป้าหมายของการเดินทางอันดับที่ 18 ของโลก ปริมาณของนักท่องเที่ยวในประเทศไทย จาก ค.ศ.1980-2000 (พ.ศ.2523-2543) เพิ่มขึ้น 5.11 เท่า และนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศในเชียงใหม่ จัดเป็นกลุ่ม “ฝรั่ง” คือประเทศในเขตยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย จำนวน 587,493 คน มากกว่ากลุ่มประเทศในเอเชีย (574,033 คน) เล็กน้อย

การวิจัยพบว่า ถึงแม้โอกาสด้านการตลาดได้สนับสนุนหลายด้าน แต่จุดอ่อนในหมู่บ้านเรื่องการเอารัดเอาเปรียบจากหน่วยธุรกิจท่องเที่ยวในเมือง อันเนื่องมาจากชาวบ้านขาดความรู้ ขาดเงินทุน ขาดความเข้าใจระบบการตลาดยังมีอีกมาก

การท่องเที่ยวในปัจจุบัน จากการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวแบบเดินป่าและผจญภัย เริ่มต้นจาก เชียงใหม่-ห้วยน้ำดัง หรือ น้ำพุร้อนป่าแป๋ ผ่านป่าข้าวหลาม-โป่งแง่น-สบถ้าย มีนักท่องเที่ยวปีละ 530,000 คน มีรายได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านประมาณปีละ 234,790,000 บาท หน่วยธุรกิจนอกหมู่บ้านได้รับประมาณปีละ 612,680,000 บาท หน่วยธุรกิจนอกหมู่บ้านได้รับมากกว่า 2.6 เท่า

การทำลายทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะของธุรกิจป่าข้าง ที่เลี้ยงช้างแบบปล่อย ป่า ขาดพื้นที่การปลูกพืชอาหารช้าง การล่องแพไม้ไผ่ในลุ่มแม่น้ำแม่แตง จากบ้านป่าข้าวหลาม ถึงบ้านสบถ้าย ในเวลา 1 ปี ต้องตัดต้นไม้เพื่อทำแพประมาณปีละ 82,125-93,075 ลำ หรือเฉลี่ย ปีละ 87,600 ลำ เป็นปัญหากระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะต้องแก้ไขโดยการปลูกป่าไม้ทดแทน และนำไม้ไผ่จากการล่องแพมาแปรรูปเป็นสินค้าหัตถกรรม ดังนั้นจึงควรส่งเสริมอาชีพชาวบ้านสบถ้ายให้รู้จักการผลิตสินค้าหัตถกรรมจากไม้ไผ่ ในรูปแบบของการผลิตเพื่อขาย

การแก้ปัญหาดังกล่าวต้องใช้หลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเข้ามาช่วยแก้ปัญหา โดยให้ชุมชนมีความรู้และกำหนดบทบาททางด้านการท่องเที่ยวของชุมชนมากยิ่งขึ้น

3. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลจากการวิจัย โดยการศึกษาภูมิหลัง บริบท การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข สามารถกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศป่า

จากการวิจัยพบว่า ในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่แตง ระบบนิเวศป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหลากหลายของพันธุ์พืชก่อนข้างอุดมสมบูรณ์ น่าประทับใจ และน่าจัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ได้ ดังนั้นจึงได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบ การเดินป่า การล่องแพ การขี่จักรยานภูเขา ในการจัดกิจกรรมควรใช้มัคคุเทศก์ที่มีความรู้ ร่วมกับชาวบ้านซึ่งมีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีคู่มือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่รวบรวมองค์ความรู้และระเบียบปฏิบัติประกอบการเดินทางด้วย

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ในพื้นที่วิจัย เขตตำบลเมืองกืด สองฝั่งลุ่มแม่น้ำแม่แตง ประกอบด้วย บ้านป่าข้าวหลาม (กะเหรี่ยง) บ้านโป่งแง่น (ละฮูร์) บ้านสบถ้าย (คนไทย) บ้านเมืองกืด (คนไทย) สำหรับหมู่บ้านซึ่งมีเส้นทางท่องเที่ยวติดต่อเชื่อมโยง ได้แก่ บ้านแม่หมาใน (กะเหรี่ยง) บ้านห้วยน้ำค้าง (ลีซอ) บ้านผาปู่จอม (ม้ง) บ้านทุ่งยี่วะ (ละฮูร์, อะข่า) บ้านห้วยปู่ทอง (อะข่า) บ้านห้วยกู่กับ (ละฮูร์) บ้านผาแดง (ละฮูร์) บ้านห้วยสถาน (ละฮูร์) บ้านปางเกาะ (ไทย) รวมกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด 6 กลุ่ม (คนไทยไม่จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์) มีประชากรรวมกันไม่น้อยกว่า 4,300 คน

รูปแบบของวัฒนธรรม ที่ควรบริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น ประเพณีตามฤดูกาล พิธีกรรม อาหารพื้นเมือง คนตรี นาฏศิลป์ สิ่งของเครื่องใช้ บ้านเรือน เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนต้องสร้างพิพิธภัณฑ์ประจำหมู่บ้านของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จัดสร้างเรือนแรมโดยใช้วัสดุท้องถิ่น และภูมิปัญญาเดิม แต่ต้องคำนึงถึงความสะอาด ความปลอดภัย และความสะดวกสบายพอสมควรการสร้างเรือนแรมโดยใช้พื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน ต้องประยุกต์กับเทคโนโลยีสมัยใหม่บ้าง แต่ต้องคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาเดิม

การท่องเที่ยวตามเส้นทางเดินทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การวิจัยได้ค้นพบหลักฐานเกี่ยวกับเส้นทางเดินทัพของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยใช้หลักฐานจากการบอกเล่าของชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องเส้นทางเดินทัพ และวัดเมืองกืด การสังเกตลักษณะภูมิประเทศ และยุทธศาสตร์ในการเดินทัพ หลักฐานทางด้านโบราณคดีเกี่ยวกับเรื่องโบราณวัตถุ เช่น กล้องยาสูบของลัวะ และวัดร้างในชุมชน ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ เส้นทางโบราณที่ชาวเมืองเชียงใหม่ใช้เป็นเส้นทางสัญจรติดต่อค้าขาย โดยการเดินเท้า ม้าต่าง วัวต่าง กับเมืองโบราณในเชียงใหม่ เช่น เมืองกืด เมืองคอง เมืองแหง และเข้าสู่หัวเมืองไทยใหญ่ในประเทศพม่า

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเรื่องนี้ให้ข้อสรุปแต่เพียงว่า เส้นทางนี้เป็นเส้นทางเดินทัพของกองทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อาจเป็นทัพหลวง หรือกองทัพปีกซ้าย แต่ยังไม่ มีหลักฐานเพียงพอให้สรุปว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเดินทัพผ่านเส้นทางเลียบลุ่มแม่น้ำแม่แตง จากเชียงใหม่ผ่านเมืองกืด บ้านสบถ้าย เมืองคอง เมืองแหง สู่อำเภอหัวเมืองไทยใหญ่ในประเทศพม่า

ความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากการสร้างผลิตภัณฑ์ หรือชุดการท่องเที่ยวแล้ว ชาวบ้านต้องมีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องการตลาดด้วย ดังนั้น งานวิจัยจึงได้เสนอวิธีการกำหนดราคา การส่งเสริมการตลาด และการจัดช่องทางการจัดจำหน่าย เพื่อให้ครบวงจรของระบบส่วนผสมของการตลาด

อภิปรายผล

การท่องเที่ยวแบบเดินป่า และการท่องเที่ยวแบบผจญภัยในเขตลุ่มแม่น้ำแม่แตง ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่ ค.ศ.1984 (พ.ศ.2527) โดยมีจุดเริ่มต้นของการเดินทาง จากเชียงใหม่ เข้าสู่บ้านห้วยน้ำดัง หรือน้ำพุร้อนป่าแป๋ แล้วเดินป่าผ่านหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์ เข้าสู่หมู่บ้าน

ป่าข้าวหลาม หรือบ้านโป่งแง่น แล้วล่องแพไม้ไผ่สู่บ้านสบถ้าย กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเก่า ไม่ได้ใช้หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กล่าวคือ ไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืนของระบบนิเวศ และศักยภาพในการรองรับของพื้นที่ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการวางแผน ทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์น้อย หรือบางชุมชนไม่ได้รับผลประโยชน์ ภายในหนึ่งหมู่บ้านการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง กระจุกอยู่กับชาวบ้านเพียง 2-5 ครอบครัว นักท่องเที่ยวได้รับความสนุกสนาน แต่ขาดความรู้ซึ่งจะได้รับจากการท่องเที่ยวผิวดินหลักแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยึดพื้นที่ธรรมชาติ ความยั่งยืนของระบบนิเวศ การให้การศึกษาทางด้านสิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์ และนักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ (Page and Dowling, 2002 : 65-69 และ Weaver and Oppermann, 2000 : 369) หรือ หลักการของ Holden (2000 : 193) ซึ่งให้มิติของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

กิจกรรมการท่องเที่ยวต้องยึดบนพื้นฐานของธรรมชาติและวัฒนธรรม
 การจัดการธุรกิจต้องจัดการแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบมวลชน
 ปรัชญา ต้องเคารพพื้นที่ธรรมชาติ ประชาชนและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น
 ยุทธศาสตร์ ต้องเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์การพัฒนาเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม
 ให้ดำเนินต่อไป

การตลาด ต้องส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการเน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 หลักการและเป้าหมาย ต้องให้เกิดการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน และเกิดความ
 ยั่งยืนสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

จากการจัดการท่องเที่ยวแบบเดินป่า และการท่องเที่ยวแบบผจญภัย ซึ่งขัดกับ
 หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าวแล้ว ประกอบกับในอนาคตเมื่อมีการสร้างถนน และระบบ
 การสื่อสารเข้าสู่บ้านสบถ้าย สะดวก สบาย รวดเร็ว มากกว่านี้ การท่องเที่ยวจะเริ่มตั้งที่บ้าน
 สบถ้าย จึงมีความจำเป็นต้องเตรียมชาวบ้านสบถ้าย และหมู่บ้านอื่นๆ ให้เข้าใจและจัดการการ
 ท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยพื้นฐานของชุมชนได้

ผลจากการวิจัยในเรื่องความน่าประทับใจของทรัพยากรการท่องเที่ยว ในด้าน
 ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ระบบนิเวศป่า ลักษณะของภูมิ
 ประเทศน่าดึงดูดใจ จุดเด่นดังกล่าวของกลุ่มแม่น้ำแม่แตงก็สอดคล้องกับงานของ ชูสิทธิ์ ชูชาติ
 (2544) เรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในเขตลุ่มแม่น้ำวาง บุษบา สิทธิการ และคณะ
 (2544) เรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่กลางหลวง และงานของ คาร์ณี
 บุญธรรม และคณะ (2544) เรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม โดย
 ชุมชนม้งบ้านน้ำคะ-ลานก้วย

การท่องเที่ยวโดยขาดการวางแผนร่วมกับชุมชน และชุมชนสูญเสียผลประโยชน์ ผลของการวิจัยก็สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุษบา สิทธิการ และคณะ (2544) สีศึก ฤทธิเนติกุล และคณะ (2544) เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กับการอยู่รอดของชุมชนม้ง บ้านคอยปุย จังหวัด เชียงใหม่

ในด้านศักยภาพของชุมชน จากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค พร้อมเสนอแนวทางแก้ไขเพื่อรองรับการจัดสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลปรากฏว่า ชาวบ้านสามารถใช้ภูมิปัญญา องค์ความรู้ ในการวิเคราะห์ และกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีได้ สอดคล้องกับงานของ อุดร วงศ์ทับทิม และคณะ (2545) วิจัยเรื่อง ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน กนิษฐา อู่ยถาวร และคณะ (2544) วิจัยเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บริเวณอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง สาขาหนองแม่เฒ่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ปัจฉิมา มูลเมือง และคณะ (2547) วิจัยเรื่อง แนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนบ้านป่าเมียง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง และงานของ เขียวภา บุญนันท (2548) วิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อส่งเสริมหมู่บ้านหัตถกรรมไม้แกะสลักให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาหมู่บ้านกิวแลน้อย ตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

งานวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านมีศักยภาพในการสร้างผลิตภัณฑ์หรือชุด การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่มีจุดอ่อนในด้านการส่งเสริมการตลาด และการจัดช่องทางการจัดจำหน่ายสอดคล้องกันทุกเรื่อง

ดังนั้น รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้านจะได้ผลดี ผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งภาครัฐบาล และธุรกิจ ต้องให้การสนับสนุนข้อเสนอแนะดังกล่าว เพื่อให้การท่องเที่ยวทุกรูปแบบดำเนินสู่เป้าหมายสูงสุด คือ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยได้ค้นพบจุดอ่อนและอุปสรรคต่าง ๆ จึงได้ให้ข้อเสนอแนะและวิธีการแก้ไขดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 แต่ขอสรุปเพิ่มเติมได้ดังนี้

1. การแก้ไขเรื่องทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม กล่าวคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ระบบนิเวศป่า ถูกทำลายโดยการบุกรุกทำไร่ หมุนเวียน การปลูกพืชเศรษฐกิจ การตัดไม้ไฟทำแพ และระบบธุรกิจปางช้าง คือ การปล่อยช้างเข้าป่าในเวลากลางคืน

การแก้ปัญหาดังกล่าว หน่วยงานภาครัฐบาลต้องกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกินของชาวบ้านให้แน่นอนมิใช่ผ่อนผันให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจบุงกรุก พื้นที่อุทยานแห่งชาติไม้ไผ่ทดแทนในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ แล้วออกกฎหมายให้ประชาชนสามารถตัดเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยได้เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาไม้ไผ่ขาดแคลนได้อย่างหนึ่ง ในอนาคตอีกประมาณไม่เกิน 10 ปี การขยายถนนรถยนต์จากบ้านสบถ้าย ถึง บ้านป่าข้าวหลามให้กว้างขึ้น และใช้ได้ทุกฤดูกาล สามารถลำเลียงไม้ไผ่กลับขึ้นมาใช้ใหม่ (Reused) คงจะทำให้การตัดไม้ไผ่ลดน้อยลง

การสร้างปางช้าง ต้องออกกฎหมายเกี่ยวกับจำนวนช้าง กับศักยภาพของพื้นที่ป่าในการรองรับและปางช้างต้องมีพื้นที่ในการปลูกพืชสำหรับเป็นอาหารช้าง มิใช่ปล่อยให้หากินตามธรรมชาติ

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว แต่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ กำลังปรับเปลี่ยนเข้าสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนแก่กลุ่มชาติพันธุ์ เน้นให้กลุ่มชาติพันธุ์เข้าใจหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ความรู้ ความเข้าใจดังกล่าว จะส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม และเกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรม

2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยว และรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว ในปัจจุบันการท่องเที่ยวถูกกำหนดโดยภาครัฐกิจในเมือง บังคับควบคุมให้ชุมชนต้องปฏิบัติตามอย่างไม่มีทางเลือก ถ้าต้องการเข้าร่วมในวงจรการท่องเที่ยวแบบเดิม ๆ หน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น รวมทั้งผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ ต้องร่วมมือกับชุมชนในการแก้ปัญหาเพื่อให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ในฐานะที่ชุมชนคือ เจ้าของและผู้รักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยพลตินัย

การประนีประนอม ออมชอมผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. การให้การศึกษา การให้การศึกษาในเรื่องระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แก่ผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งภาครัฐกิจ ภาครัฐ นักท่องเที่ยว ฯลฯ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยั่งยืนนี้เพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสีย เกิดความรู้ จิตสำนึก ในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

มัลคูลเทสท์ต้องมีความรู้ในเรื่อง ระบบนิเวศป่าความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน การเรียนรู้เรื่องดังกล่าว สามารถทำให้มัลคูลเทสท์ อธิบายสาระความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง

4. การจัดสร้างระบบการสื่อสาร ถนน ระบบการกำจัดของเสีย เป็นภารกิจที่หน่วยงานของรัฐพึงลงทุนให้เกิดความสะดวกสบาย และสามารถติดต่อสื่อสารได้ในเรื่องระบบการตลาด ในการจัดจำหน่ายสินค้าด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

การจัดการเรื่อง การสื่อสาร การสร้างถนนทำให้ชุมชนสามารถติดต่อกับนักท่องเที่ยวได้ โดยไม่ต้องผ่านคนกลาง หรือสามารถต่อรองกับคนกลางได้

5. ชาวบ้านมีจุดอ่อนในเรื่องธุรกิจการท่องเที่ยว ดังนั้น สถาบันการศึกษา หน่วยงานของรัฐ ควรส่งเสริมให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ทั้งเรื่องการผลิต การกำหนดราคา การส่งเสริมการตลาด และช่องทางการจัดจำหน่าย

การส่งเสริม การให้ความรู้ ต้องดำเนินการโดยยึดภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐาน ในการประยุกต์กับเทคโนโลยีใหม่ เพื่อให้เกิดผลผลิตที่มีประสิทธิภาพ และยกระดับความคิดของชาวบ้านให้รู้จักการปรับเปลี่ยนอย่างเหมาะสม และกลมกลืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัย เนื่องจากพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่แตง ยังขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าความหลากหลายทางชีวภาพ การรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำแม่แตง การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ และการตั้งถิ่นฐานของประชากรกับผลกระทบต่อระบบนิเวศป่า ปัญหาการวิจัยซึ่งยกตัวอย่างมาแล้ว เป็นปัญหาที่ควรจะทำวิจัยอย่างต่อเนื่องเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะลุ่มน้ำแม่แตงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวแบบเดินป่า และผจญภัยที่เด่นที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ การปรับเปลี่ยนเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับการท่องเที่ยว และที่สำคัญที่สุด คือ การสืบสานภูมิปัญญาของชาวบ้าน

ลุ่มน้ำแม่แตง มีปัญหาทางด้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างรุนแรง ทั้ง ๆ ที่พื้นที่เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธาร เหตุผลทางรัฐศาสตร์ ทำให้หลักการทางนิติศาสตร์ต้องผ่อนปรน ทางออกอย่างหนึ่งในการแก้ปัญหา คือ ส่งเสริมการประกอบอาชีพ ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และส่งเสริมให้ชาวบ้านจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึก เห็นคุณค่า และประโยชน์ของทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นเพียงทางออกอย่างหนึ่ง ในการแก้ปัญหาการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในเขตลุ่มน้ำแม่แตง

บรรณานุกรม

- กนิษฐา อุ่ยถาวร และคณะ. โครงการวิจัยการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนบริเวณอุทยานแห่งชาติ ห้วยสอยดาว สาขาหนองแม่เฒ่า
จ.เพชรบูรณ์. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.
2545.
- กิตติวัฒน์ รัตนดิถก ณ ฎเก็ต. เอกสารการอบรมยุวมัคคุเทศก์สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. 2545.
- จิราเจตน์ อุดมศรี. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาตำบล
โป่งน้ำร้อน อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.
- ชวลิต กอสัมพันธ์. สองทศวรรษงานวิจัยและกาแพร่อาราบีกำบนพื้นที่สูง. ศูนย์วิจัยและ
ฝึกอบรมที่สูง, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชัยยง ชัยศรี. พื้นที่สวรรคตสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. เอกสารโรเนียว. 2544.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 4 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2546.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ. โครงการวิจัย รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำวาง.
เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, สำนักงานภาค. 2544.
- คารณี บุญธรรมและคณะ. โครงการวิจัยการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดย
ชุมชนชาวม้งบ้านน้ำคะ-ลานก้วย ต.ผาซางน้อย อ.ปาย จ.พะเยา. เชียงใหม่ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค. 2544.
- นงเยาว์. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2548.
- นำชัย ทนุผล และคณะ. โครงการวิจัยการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน
บ้านโป่ง ต.ป่าไผ่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค. 2542.
- บุษบา สิทธิการและคณะ. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่กลางหลวง
ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย สำนักงานภาค. 2544.

- ปัจฉิมา มูลเมืองและคณะ. โครงการวิจัยแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เอื้อ
ประโยชน์ต่อชุมชนบ้านป่าเมี่ยง อ.แจ้ซอ จ.ลำปาง. เชียงใหม่ : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัยสำนักงานภาค. 2547.
- พรชัย ปรีชาปัญญา. โครงการวิจัยสถานภาพของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยช้างในจังหวัด
เชียงใหม่. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค. 2543.
- พิบูลย์ ทีปะปาล. หลักการตลาด. กรุงเทพฯ : อมรรการพิมพ์, 2527.
- ยศ สันตสมบัติ. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่าง
ยั่งยืน. ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการ
พัฒนาอย่างยั่งยืน, คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2542.
- ลีศึก ฤทธิเนติกุล และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศ กับการอยู่รอดของชุมชนชาวม้งบ้านคอยปุย อุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ-ปุย
จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค.
2544.
- สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือ เขต 1, 2547 : เอกสารโรเนียว
อนุชา เล็กสกุล. กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. เอกสารการประชุมเรื่อง “การสร้าง
ความร่วมมือและการวางแผนปฏิบัติงานด้าน Ecotourism ในเขตภาคเหนือ” 5 – 6
มีนาคม 2541 จัดโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุดร วงษ์ทับทิม. โครงการวิจัย ชุมชนกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม
ตำบลแม่สี อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค. 2545.

<http://www.tat.or.th>

Borenemeier, Jeffrey ; Victor, Michael and Durst, Patrick B. **Ecotourism for Forest Conservation
and Community Development.** Proceedings of an International Seminar Held in Chiang
Mai, Thailand. 28 – 31 January 1997.

Clark, Thomas and Clegg, Stewart. **Changing Paradigms the Transformation of Management
knowledge for the 21st Century.** London : Harper Collins, 1998.

Davidson, Rob. **Tourism.** 2 nd.ed, Singapore : Longman Group Limited, 1995.

Fennell, David A. **Ecotourism an Introduction.** London : Routledge, 1999.

- Goeldner, Charles R.; Ritchie Brent J.R. and McIntosh Robert W. *Tourism Principles, Practices, Philos Sophies*. Eighth Ed. New York : John Wiley & Sons, Inc., 2000.
- Holden, Andrew. *Environment and Tourism*. London : Routledge, 2000.
- Middleton, Victor T.C. **Marketing in Travel and Tourism**. 2 nd.ed. Oxford : Butterworth-Heinemann Ltd., 1994.
- Page, Stephen J, and Dowling, Ross K. *Ecotourism*. Harlow : Prentice Hall, 2002.
- Rogers, Anthea., and Slinn, Judy. **Tourism : Management of Facilities**. Singapore : Longman Group UK, 1993.
- Swarbrooke, J. *Sustainable Tourism Management*. New York : CABI, 1998.
- Tarback, Edward J. and Lutgens, Frederick K. *Foundations of Earth Science*. 3th ed. New Jersey : Prentice Hall, 2003.
- Theobald, William. *Global Tourism the Next Decade*. London : Butter Worth Heinemann, 1994.
- Weaver, David and Oppermann. *Tourism Management*. New York John Willey & Sons, Ltd., 2000.

ภาคผนวก

รายชื่อชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

นายก่องคำ	ศิริวงศ์	บ้านเลขที่ 41 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางกะปือ	ติลู	บ้านป่าข้าวหลาม หมู่ที่ 7 ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางแก้ว	อินตะสุข	บ้านเลขที่ 26/3 บ้านสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายคะสะ	ติลู	บ้านป่าข้าวหลาม หมู่ที่ 7 ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายคำ	ขอดเรือนแก้ว	บ้านเลขที่ 19/1 บ้านสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายคำ	เชื้อพูน	บ้านเลขที่ 72 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางคำป้อ	อุตตะมะ	บ้านเลขที่ 135/1 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
จ.ส.ต.วีรวัฒน์	ภูเลื่อน	ตำรวจประจำป้อมยาม บ้านสบกาย ตำบล กีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางจันทร์ดี	อินตะสุข	บ้านเลขที่ 26/2 บ้านสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางจัน	เมืองดี	บ้านเลขที่ 43 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางจันแสง	เจริญชีพ	บ้านเลขที่ 13/1 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
จำแดงสมพร	ยาโน	ผู้นำเที่ยวในหมู่บ้านสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายจำรัส	สิทธิชัย	ผู้ใหญ่บ้านสบกาย บ้านสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายจำเรณู	สุริชัย	บ้านสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

นายดวงดา	พงษ์มี	บ้านเลขที่ 29/5 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางดวง	กาวิชัย	บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางต่อมคำ	ศรีพวงแก้ว	บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายนาวิน	อินตะ	บ้านโป่งแง่น ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางบัวผา	ปิ่นดา	บ้านเลขที่ 44/1 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายประสิทธิ์	อินตะ	บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางปวน	เชื้อพูน	บ้านเลขที่ 72 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายเป็ง	บุญทวงศ์	บ้านสบก่าย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายพัฒนพงศ์	ขันยา	มัคคุเทศก์บริษัทสกายเบิร์ด (Sky Bird) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
นายมานะ	คอโมแฮ	บ้านป่าข้าวหลาม หมู่ที่ 7 ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายเมฆ	สุ่มเงิน	บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายโมลี	พงษ์พัฒนาเกียรติ	ผู้นำหมู่บ้านโป่งแง่น บ้านโป่งแง่น ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
ส.ต.ณรงค์ชัย	ชำนาญ	ตำรวจประจำป้อมยาม บ้านสบก่าย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางสร้อยเพชร	ธรรมนคร	เจ้าของกิจการเป็นเกสเฮ้าท์ (Ben Guest House) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
นายสิน	เชื้อพูน	บ้านเลขที่ 72/2 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

นางสุภัทร	อินทร์ตัน	บ้านเลขที่ 29/6 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายสุรพล	อุปพันธ์	พัฒนาการอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางแสง	กายะ	บ้านเลขที่ 41 บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
หลวงพ่อกำป็น	ปัญญาเสร	เจ้าอาวาสวัดสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นายอคุลย์	ชินสุวรรณ	บ้านสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางเอี้ย	บุญศรี	บ้านเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
นางไฮ	บัวเอ็ด	ชาวบ้านบ้านสบกาย ตำบลกีดช้าง อำเภอ แม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

หมายเหตุ ขอบพระคุณชาวบ้านบ้านป่าข้าวหลาม บ้านโป่งแง่น บ้านทุ่งยี่วะ
บ้านห้วยสถาน บ้านห้วยกุ่มก๊ับ บ้านห้วยปู้ทอง ประมาณ 50 คน
ที่ได้สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อตรวจสอบข้อมูล แต่ในขณะสัมภาษณ์
และสังเกตไม่ได้จดบันทึกรายชื่อ

รายชื่อนักศึกษาผู้ร่วมเก็บรวบรวมข้อมูล

นางสาวจันทร์จิรา	กาญจนานันท์
นางสาวณัฐญาณี	ทิพย์จักร์
นางสาวดานิด	คুমเหลือง
นางสาวนรพร	อินทวงค์
นางสาวภรณ์วิจิตร	สินรา
นางสาวสุวรรณา	เจ้าแก้ว
นางสาวสุทิวา	สมใจมาก
นางสาวพัชรดา	กริชเอี่ยมคุณ
นางสาวเกวลิน	ศรีแสงพรรณ
นางสาวจันทร์จิรา	แสนก่อ
นางสาววันทนา	ปัญญาพรหม
นางสาวสายสวาท	ปิมม้อ
นางสาวเกศรา	ว่องไว
นางสาวจารุณี	ยอดทองเลิศ
นางสาวศิริพิณ	กลองงาม
นางสาวเพ็ญศรี	สมพงษ์
นางสาวนัจรี	สิงคะเนตร์
นางสาวนุจรีย์	ส่งศรี
นางสาวทิพย์สุคนธ์	ศรีอุดม
นางสาวพรทิพย์	สุวรรณา
นางสาวมนต์ชยา	ยอดระยับ
นางสาววรรณนิภา	สุวรรณรัตน์
นางสาวสมหญิง	เรไร
นายประสาร	ณ เชียงใหม่
นายวินัย	โนรี
นายวัฒน์	แดงทองดี
นายคงกระพัน	แสนสุรินทร์
นายจිරศักดิ์	พิทาทอง

นายพันศักดิ์	โพธาธรรม
นายสุรพล	มณี
นายสุรินทร์	เจื่อนขัน
นายประพันธ์	พงษ์จันทร์เขียว
นายวิษณุพล	ขันวัง
นายยุทธนา	ศรีดงศรี
นายวัชระ	ไชยวรรณ
นางสาวอรพรรณ	อริยะ
นางสุนันทา	สำแดงเดช

แม่น้ำแม่แตงตั้งแต่อำเภอเวียงแหง
เมืองคอง (อำเภอเชียงดาว) และอำเภอ
แม่แตงมีทรัพยากรอย่างมากมาย และมีความ
หลากหลาย ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
นับเป็นเขตลุ่มน้ำสำคัญอย่างยิ่ง ด้านการ
ท่องเที่ยว (นอกจากความสำคัญอื่น ๆ)

น้ำเสียกลายเป็นอย่างยิ่ง จากอดีต
(พ.ศ. 2527) ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) รูปแบบ
การท่องเที่ยวในเขตลุ่มน้ำแม่แตง เป็นไปได้
เพียงอย่างเดียว คือการท่องเที่ยวแบบเดินป่า
ในขนาดคิดว่าควรจะพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืน

จาก ปะที ซูสี บ้านโป่งส้ม

เศรษฐกิจ

การท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืน

ระบบนิเวศ
และสิ่งแวดล้อม

สังคมและ
วัฒนธรรม